

Europeanisering van partijprogramma's:
De houding van de Belgische politieke partijen tegenover
de Europese Unie, 2009-2010

Promotor: Prof. Dr. Peter Bursens

Masterproef voorgelegd met het oog op het behalen
van de graad van Master na Master Internationale
Betrekkingen en Diplomatie

Pieter Van Loo
Augustus 2011

Inhoud

1. Inleiding	p. 5
2. Theorie en literatuur	p. 7
2.1. Partijgebonden Europese houding: van Euroscepticisme tot Europositivisme?	p. 7
2.2. Literatuuroverzicht	p. 9
3. Onderzoeksmethode en hypothesen	p. 11
4. Partijposities	p. 14
4.1. Algemeen	p. 14
4.2. Belgische publieke opinie en de EU	p. 16
4.3. Partijposities t.o.v. Europa 2009-2010	p. 18
4.3.1. CD&V	p. 19
4.3.2. cdH	p. 22
4.3.3. SP.A	p. 26
4.3.4. PS	p. 29
4.3.5. Open VLD	p. 33
4.3.6. MR	p. 36
4.3.7. Groen!	p. 39
4.3.8. Ecolo	p. 42
4.3.9. N-VA	p. 45
4.3.10. VB	p. 49
4.3.11. FN	p. 52
4.3.12. LDD	p. 55
4.3.13. PP	p. 57
4.3.14. PVDA	p. 59
4.4. Besluit partijposities	p. 61
5. Toetsing van de hypothesen aan de data	p. 67
6. Conclusie	p. 74
7. Bibliografie	p. 76
8. Bijlagen	p. 85
8.1. Codeerschema	p. 85
8.2. Europese codes per Belgische politieke partij	p. 86

Figuren

Figuur 1: Ideologische predispositie van Europese partijen t.o.v. Europese integratie, Crum 2005	p. 12
Figuur 2: Typologie van partijposities ten opzicht van Europese integratie, Mudde en Kopecky	p. 14
Figuur 3: Typologie van partijposities, 2004	p. 15
Figuur 4: Typologie van partijposities ten opzicht van Europese integratie, Flood en Usherwood	p. 16
Figuur 5: Appreciatie van het lidmaatschap van de EU	p. 16
Figuur 6: Appreciatie van de voordelen uit lidmaatschap van de EU	p. 17
Figuur 7: Vertrouwen in Europese en Belgische politieke instellingen	p. 17
Figuur 8: Codes CD&V totaal 2009-2010	p. 19
Figuur 9: Codes cdH totaal 2009-2010	p. 22
Figuur 10: Codes SP.A totaal 2009-2010	p. 26
Figuur 11: Codes PS totaal 2009-2010	p. 29
Figuur 12: Codes Open VLD totaal 2009-2010	p. 33
Figuur 13: Codes MR totaal 2009-2010	p. 36
Figuur 14: Codes Groen! totaal 2009-2010	p. 39
Figuur 15: Codes Ecolo totaal 2009-2010	p. 42
Figuur 16: Codes N-VA totaal 2009-2010	p. 45
Figuur 17: Codes VB totaal 2009-2010	p. 49
Figuur 18: Codes FN totaal 2009-2010	p. 52
Figuur 19: Codes LDD totaal 2009-2010	p. 55
Figuur 20: Codes PP totaal 2009-2010	p. 57
Figuur 21: Codes PVDA totaal 2009-2010	p. 59
Figuur 22: Mudde en Kopecky typologie, 2010	p. 61
Figuur 23: Flood en Usherwood typologie, 2010	p. 62
Figuur 24: Gemiddeld voorkomen van Europese codes per pagina	p. 62
Figuur 25: Verdeling Europese codes over de vier codeboek hoofdstukken	p. 63
Figuur 26: Eigen typologie, 2009-2010	p. 65
Figuur 27: Schematische weergave eigen typologie	p. 66
Figuur 28: Positie Belgische partijen naar GAL/TAN en Europese houding	p. 67
Figuur 29: Verhouding tussen electoraal gewicht en Europese houding	p. 68
Figuur 30: Europese codes van linkse en rechtse partijen	p. 72
Figuur 31: Voorkomen Europese codes bij regionalistische partijen	p. 73

Afkortingen

ALDE	Alliance of Liberals and Democrats for Europe
CD&V	Christendemocratisch & Vlaams
cdH	Centre Démocrate Humaniste
c/p	Codes per pagina
EC	Europese Commissie
ECR	European Conservatives and Reformists
Ecolo	Ecologistes Confédérés pour l'Organisation de Luttes Originales
ELDR	European Liberals, Democrats and Reformists
EP	Europees Parlement
EU	Europese Unie
EVP	Europese Volkspartij
FN	Front National
GAL/TAN	Green, Alternative, Libertarian/Traditional, Authoritarian, Nationalist
GBVB	Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheids Beleid
LDD	Lijst Dedecker ¹
MR	Mouvement Réformateur
N-VA	Nieuw-Vlaamse Alliantie
Open VLD	Open Vlaamse Liberalen en Democraten
PES	Party of European Socialists
PP	Parti Populaire – Personenpartij
PS	Parti Socialiste
PVDA	Partij Van De Arbeid van België
S&D	Group of the Progressive Alliance of Socialists & Democrats
SP.A	Socialistische Partij Anders
TFEU	Treaty on the Functioning of the European Union (Verdrag van Lissabon)
VB	Vlaams Belang
WTO	World Trade Organization

---

¹ Vanaf 22 januari 2011: Libertair, Direct, Democratisch.

Abstract

Deze scriptie probeert aan de hand van de combinatie van een kwantitatief en een kwalitatief onderzoek de houding van de Belgische politieke partijen ten opzichte van de Europese Unie te bepalen en te verklaren. Dit onderzoek zal focussen op de invloed die ideologie en politieke strategie heeft op enerzijds de houding van de politieke partijen en anderzijds op de argumentatie voor deze partijgebonden Europese houding.

In de Belgische context blijken ideologie en strategie beiden een sterke invloed te hebben op de houding van de politieke bewegingen. Wel blijkt deze interactie tussen ideologie en strategie niet bij elke partij op dezelfde wijze te spelen. De centrumpartijen blijken namelijk meer door ideologische motieven geleid te worden, terwijl de partijen aan de rand van het politieke speelveld eerder een strategische houding ten opzichte van de EU lijken in te nemen.

This paper aims, by combining a quantitative and a qualitative approach, to determine and to explain the viewpoints of the Belgian political parties in regard to the European Union. The focus of this research is on determining the influence of ideology and political strategy on the European attitude of every Belgian political party and their specific argumentation.

In this paper we demonstrate that both ideology and political strategy determine the party-based position on European issues, although not too the same extent. The main political parties in Belgium seem to be influenced more by their ideology than by political-strategic motives, whereas the parties positioned at the fringes of the political spectrum seem to be more influenced by political-strategic motives rather than ideological preferences.

1. Inleiding

Tijdens de laatste twee verkiezingscampagnes in België, de regionale en Europese van 2009 en de federale van 2010, stond Europa² bezwaarlijk in het middelpunt van de aandacht. De centrale thema's tijdens deze verkiezingen waren de economische en financiële crisis en de vraag voor een hervorming van de staat. De Europese Unie is evenwel reeds in zoveel facetten van de politieke besluitvorming doorgedrongen dat ook deze thema's niet langer louter nationale onderwerpen genoemd kunnen worden. De vraag kan dan ook gesteld worden wat de houding van de Belgische politieke partijen ten opzichte van Europa was tijdens deze verkiezingscampagnes, en meer specifiek hoe ze deze visie verwoordden in hun partijprogramma's. Dit is een zeer relevante vraag daar nationale politieke partijen in het 'multi-level governance'-systeem van de EU op zeer veel manieren toegang krijgen tot de Europese besluitvorming. In de Belgische casus gaat dit zelfs nog verder door de 'in foro interno, in foro externo'-doctrine die ervoor zorgt dat een politieke partij invloed kan hebben op het Europese beleid zonder dat ze vertegenwoordigd dient te zijn op federaal vlak, dit via regionale bestuursdeelname.³ In het kader van het onderzoek naar de werking van de Europese Unie is het bijgevolg belangrijk de tendensen in Europeanisering van het partijpolitieke denken te onderzoeken.

Niettegenstaande de grote invloed van de EU op de nationale en regionale besluitvormingsprocessen is Europa nooit een grote mobilisator geweest in de Belgische politiek.⁴ Dit betekent nochtans niet dat Europa niet voorkomt in de partijprogramma's van de Belgische partijen, zo werd Europa traditioneel als een referentiepunt inzake de nationale doelstellingen gebruikt.⁵ Deze utilitaire houding ten aanzien van de Europese Unie kadert in de nationale reflex van politieke partijen en de onvolledige politisering van het Europese politieke veld.⁶ Vanaf 1999 lijkt hierin een kentering zichtbaar; meer en meer werd er, door de incorporatie van een Europees hoofdstuk in het partijprogramma, ook aandacht besteed aan

---

² Om taalkundige redenen worden de EU en Europa in deze paper met elkaar gelijkgesteld.

³ Kevin Featherstone en Claudio Radaelli (red.), *The Politics of Europeanisation*, Oxford, Oxford University Press, 2003, p. 97.

⁴ Kris Deschouwer en Martine Van Assche, *It goes (almost) without saying: Europe in the Belgian Parties*, Austin, European Union Studies Association, 2005, p. 7 en 11 EN Bert Fraussen en Yves Dejaeghere, *All quiet at the home front? The Domestic Impact of the Belgian Presidency*, Paper to be presented at the Biennial Conference of the European Union Studies Association, Boston, 3-5 maart 2011, p. 15.

⁵ Deschouwer en Van Assche, *It goes (almost) without saying: Europe in the Belgian Parties*, p. 11.

⁶ Jan Beyers en Peter Bursens, *Europa is geen buitenland. Over de relatie tussen het federale België en de Europese Unie*, Leuven, Acco, 2006, p. 81.

Europese thema's an sich.⁷ Mede hierdoor werd ook een doorgedreven onderzoek naar de houding van de Belgische partijen tegenover de EU mogelijk aan de hand van een doorlichting van de partijprogramma's. Daarnaast dient er natuurlijk ook gekeken te worden naar de oorsprong van deze partijgebonden Europese positie. Hiervoor zal er vooral gepeild worden naar de invloed van enerzijds ideologie en anderzijds strategie op deze Europese positionering. De hypothesen in verband met de Europeanisering van partijprogramma's zullen dan ook opgebouwd worden rond deze twee variabelen.

Het onderzoek naar de Europese houding van Belgische politieke partijen zal zich concentreren op de verkiezingen van 2009 en 2010. Om praktische redenen zal dit onderzoek wel beperkt blijven tot de meest relevante partijen binnen elke regio. Relevant in de context van dit onderzoek betekent enerzijds deze partijen die vertegenwoordigd zijn op het Europese, federale of regionale niveau of deze partijen die zich ideologisch onderscheiden.⁸

Eerst zal het vraagstuk Europeanisering en het onderzoek hiernaar theoretisch gekaderd worden. Vervolgens zal de onderzoeksmethode toegelicht worden en vijf hypothesen naar voren gebracht worden in verband met de relatie tussen de Europese houding van een politieke partij en haar ideologische en politiek-strategische overwegingen. Hierop volgend zullen de onderzochte partijen één voor één besproken worden op hun Europese houding, en zal er getracht worden om via de verzamelde data de voorgestelde hypothesen testen.

---

⁷ Peter Bursens en Marleen Baetens (red.), *Leeronderzoek: De Europeanisering van Partijen*, Faculteit Politiek en Sociale Wetenschappen Universiteit van Antwerpen, 2006-2007, p. 104.

⁸ CD&V, SP.A, Open VLD, Groen!, N-VA, VB, LDD, PVDA, PS, Ecolo, MR, cdH, PP (2010) en FN.

2. Theorie en literatuur

2.1. Partijgebonden Europese houding: van Euroscepticisme tot Europositivisme?

Bij het onderzoek van Europeanisering van politieke partijen komt men onvermijdelijk uit bij Euroscepticisme, daar dit één van de meest duidelijke kenmerken van Europeanisering bij politieke partijen is. De term Euroscepticisme is echter vrij nieuw; deze vond pas opgang sinds de eeuwwisseling en was in de eerste decennia van het Europese project ongekend. Tijdens de jaren zestig tot begin tachtig van de twintigste eeuw werd tegenkanting tegen de Europese Gemeenschap eerder in specifieke termen gegoten als nationalisme, communisme, gaulisme,... het is pas vanaf 1985 dat de term Euroscepticisme voor het eerst opdook in de Britse pers om de tegenstand tegen de Europese Monetaire Unie te verwoorden.⁹ Deze term evolueerde tijdens de jaren negentig tot een generieke term om de tegenstand tegen de EU uit te drukken.¹⁰

Euroscepticisme in zijn geheel is dus een duidelijk concept; het is het woord gebruikt om de tegenstand tegen de Europese Unie en de Europese integratie te omschrijven. Dit betekent echter niet dat de term zelf hierdoor duidelijk omschreven is, zo gaven verschillende auteurs andere definities aan dit concept.

Paul Taggart¹¹ haalde reeds in 1998 aan dat Euroscepticisme verder gedefinieerd moest worden omdat de omschrijving veel te ruim was. Szczerbiak en Taggart¹² splitsten hiertoe de overkoepelende term Euroscepticisme op in twee deelaspecten; hard en zacht Euroscepticisme. Hierbij staat hard Euroscepticisme gelijk aan principieel gekant zijn tegen de Europese eenmaking en zacht Euroscepticisme aan een gekwalificeerde, niet-principiële oppositie tegen bepaalde beleidsdaden of organisatiestructuren van de EU.

De posities van de Belgische politieke partijen tegenover Europa zullen in het kader van deze dissertatie, niettegenstaande de waarde van de onderverdeling door Szczerbiak en Taggart, niet opgesteld worden volgens deze methode. Om de twee variabelen, ideologie en strategie, goed te kunnen onderscheiden als determinant voor de aangenomen Europese houding is een

---

⁹ Cécile Leconte, *Understanding Euroscepticism*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2010, p. 3.

¹⁰ Leconte, *Understanding Euroscepticism*, p. 4.

¹¹ Paul Taggart, 'A touchstone of dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems', *European Journal of Political Research*, 33: 3, p. 363–388.

¹² Aleks Szczerbiak en Paul Taggart (red.), *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism*, Oxford University Press, New York, 2010, p. 7-8.

combinatie van verschillende typologieën gepaster. Hierom zal ik drie typologieën gebruiken waarvan er één gebaseerd is op een eigen schema.

In eerste instantie zal het Euroscepticisme-schema dat Cas Mudde en Petr Kopecky ontwikkelden gebruikt worden.¹³ In deze typologie wordt het voornoemde tweedelige schema van Szczerbiak en Taggart verder uitgewerkt in een vierdelige opdeling van de verschillende mogelijkheden van Europese houding. Dit via een tweedimensionale aanpak waarin enerzijds de houding tegenover de Europese integratie bekeken wordt en anderzijds deze tegenover de instituties van de Europese Unie (respectievelijk hard en zacht Euroscepticisme). Dit schema focust vooral op de interactie tussen ideologische en politiek-strategische aspecten van Euroscepticisme.

Op deze onderverdeling is echter reeds kritiek gekomen, onder meer van Christopher Flood en Simon Usherwood.¹⁴ Zij postulieren dat Mudde en Kopecky de subtiliteit van de interactie tussen ideologie en strategie oneer aandoen door de Europese houding van een politieke partij te herleiden tot een pro of contra houding. Daarnaast hebben ze ook semantische bedenkingen bij de voorgestelde typologie; onder meer bij het behoud van Euroscepticisme als categorie om net ditzelfde concept te duiden. Flood en Usherwood stellen hier een eigen onderverdeling in Europese houding van politieke partijen tegenover; deze wordt opgebouwd rond zes typologieën, gaande van 'Rejectionist' tot 'Maximalist'.¹⁵ Deze typologie heeft als voordeel dat deze vooral rekening houdt met ideologie als determinant in relatie tot de Europese houding van een politieke partij. Hierom zal het Flood en Usherwood schema aan bod komen als een tweede typologie.

De derde typologie zal een eigen schema zijn dat gestoeld zal worden op het gevoerde kwantitatief onderzoek. Hierbij zal de aandacht gemeten worden voor een selectie van deelthema's inzake Europese integratie en gecombineerd worden met de houding ten opzichte van het gevoerde Europese beleid op elk thema. Deze typologie zal dus de variabele strategie meten doordat de Europese positie van een partij bepaald zal worden door de mate waarin ze de (eventuele) positieve en negatieve evaluatie van de verschillende deelaspecten van het Europees beleid aandacht geeft in haar programma.

---

¹³ Cas Mudde en Petr Kopecky, 'Euroscepticism: een conceptualisatie', in: Hans Vollaard en Bartho Boer, *Euroscepticism in Nederland*, Lemma, Utrecht, 2005, p. 15-21.

¹⁴ Christopher Flood en Simon Usherwood, *Positions, Dispositions, Transitions: A Model of Group Alignment on EU Integration*, Paper presented at the 55th Annual Conference of the Political Studies Association, University of Leeds, 5-7 april 2005.

¹⁵ Flood en Usherwood, *Positions, Dispositions, Transitions*, p. 6.

2.2. Literatuuroverzicht

Het onderzoek naar de Europese houding van politieke bewegingen is, zoals eerder vermeld, nog betrekkelijk jong. Desalniettemin is er al een traditie ontstaan in dit onderzoeksdomein en vallen er binnen de literatuur reeds verschillende stromingen te onderscheiden.

Matthew Gabel¹⁶ poneerde dat het thema van Europese integratie een sterke invloed heeft op nationale verkiezingen, deze stelling wordt gedeeld door Clifford Carrubba.¹⁷ Deze laatste kadert dit in de beïnvloeding van de politieke elite door de publieke opinie. Carrubba poneert dus dat het vooral strategische overwegingen zullen zijn die de Europese posities van politieke partijen zullen bepalen.

Hooghe, Marks en Wilson hebben dit onderzoek voortgezet, zij concluderen echter dat de houding van een politieke partij tegenover de EU correleert met de ideologische positie van deze partij binnen het nationale politieke veld.¹⁸ Dit enerzijds naargelang de positie die ze bekleden op de traditionele links/rechts as en anderzijds deze op de ‘new politics’ dimensie van GAL/TAN.¹⁹ Volgens de auteurs is de invloed op de partijgebonden Europese houding van deze laatste betrekkelijk sterker dan de eerste.²⁰

Catherine de Vries onderzocht in haar doctoraal proefschrift de impact van Europese thema's op nationale verkiezingscampagnes. De theorieën van Hooghe, Marks en Wilson langs de ene en Carrubba en Gabel langs de andere kant worden hierin gecombineerd: Europa zal pas als thema naar voren kunnen worden gebracht door ‘political entrepreneurs’ als er vanuit de publieke opinie een interesse voor Europese thema's is.²¹ De Vriese concludeert dus dat een ideologische predestinatie tot een bepaalde Europese houding sterk beïnvloed zal worden door electoraatstrategische keuzes. Dit wordt ook bevestigd door de analyse van Nick Sitter.²² Sitter linkt namelijk het voorkomen van partijgebonden Euroscepticisme aan de politiek-

---

¹⁶ Mathew Gabel, ‘European Integration, Voters and National Politics’, *West-European Politics*, 2000, p. 52-72.

¹⁷ Clifford Carrubba, ‘The Electoral Connection in European Union Politics’, *Journal of Politics*, 63: 1, 2001, p. 141-158.

¹⁸ Liesbet Hooghe, Gary Marks, Carole Wilson, ‘Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration?’, *Comparative Political Studies*, 35: 8, 2002, p. 965-989, p. 966.

¹⁹ Waarbij GAL staat voor Green, Alternative, Libertarian en TAN voor Traditionalist, Authoritarian, Nationalist.

²⁰ Hooghe, Marks en Wilson, ‘Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration?’, p. 966.

²¹ Catherine de Vries, *European Integration and National Elections: The Impact of EU Issue Voting on National Electoral Politics*, Academisch Proefschrift ter verkrijging van de graad van Doctor, Vrije Universiteit Amsterdam, 2007, p. 82.

²² Nick Sitter, ‘Opposing Europe: Euro-Scepticism, Opposition and Party Competition’, *Opposing Europe Research Network Working Paper*, 9, 2002.

strategische overwegingen van een partij eerder dan ideologische beschouwingen. Het is namelijk zo dat er in vele landen tot voor kort een permissieve consensus leek te heersen tegenover de Europese integratie, maar dat deze in de laatste jaren sterk afkalft ten voordele van een meer Eurokritische houding onder de Europese bevolking. Hiermee gekoppeld zien we ook een opgang van politieke partijen die sterk inspelen op deze kritische houding tegenover de EU.

Uit deze studies komt naar voren dat de invloed van ideologie en strategie op de Europese houding zeer complex is en sterk met elkaar verbonden lijkt te zijn. De huidige stand van onderzoek laat ons wel toe om volgende verhouding tussen ideologie en strategie te ontwaren: politieke partijen die zich ideologisch aan de uiteinden van het politieke spectrum bevinden zijn ideologisch vatbaar voor Eurosceptische ideeën en zullen deze houding ook sneller in hun strategie opnemen om hun potentieel aan kiezers te verhogen.²³ De belangrijkste betrachting van dit onderzoek zal dan ook zijn om de verhouding tussen ideologie en strategie beter te definiëren in de Belgische context. Hiervoor zullen de politieke bewegingen die zich aan de uiteinden van het politieke spectrum bevinden met extra belangstelling bekeken worden in het licht van de aandacht die deze kregen in voorgaande studies.

---

²³ Paul Taggart en Aleks Szczerbiak, *Three Patterns of Party Competition Over Europe*, Paper Prepared for Conference 'Euroskepticism – Causes and Consequences', Amsterdam, 1-2 juli 2005, p. 7.

3. Onderzoeksmethode en hypothesen

Het onderzoek zelf zal gebeuren via een vergelijkende studie van verkiezingsmanifesten. Concreet zal ik via de codering van de verschillende partijprogramma's een duidelijk Europees profiel van elke Belgische politieke partij trachten op te stellen. Dit profiel zal gebruikt worden om de strategische en ideologische variabele inzake Europese houding te kunnen controleren. Dit zal gebeuren via het beantwoorden van vijf veronderstellingen in verband met de Europese houding van politieke partijen waarin zowel de strategische houding als de ideologische houding ten opzichte van de EU aan bod zullen komen.

Hypothese 1: De centrumpartijen²⁴ zijn voor verdere Europese integratie, de partijen aan de rand van het politieke speelveld zijn veel Eurosceptischer.

Deze hypothese wordt ondersteund door het onderzoek van Hooghe, Marks en Wilson²⁵. Zij poneerden deze stelling aan de hand van een zeer uitgebreide expertsurvey uit 1999. Deze veronderstelling gaat uit van een model waarbij de partijen die zich ideologisch aan de uiteinden van het politieke spectrum bevonden zich Eurosceptisch of zelfs Eurokritisch opstellen en de centrumpartijen zich eerder pro-Europees uitlaten. Ook Leonard Ray kwam tot eenzelfde conclusie.²⁶ Het idee achter deze hypothese is dat een grote politieke beweging zich in een land met een pro-Europese publieke opinie niet anti-Europees zal opstellen daar ze hierdoor electoraal verlies zal lijden. Een kleine partij die zich ideologisch aan één van de uiteinden van de links/rechts of GAL/TAN as bevindt zal zich wel op het Europese thema storten om de minderheid aan Eurosceptische kiezers voor zich te winnen, terwijl ze dit met haar klassieke thema's niet zou kunnen doen. Ook speelt mee dat de uitwerking van de EU ideologisch dichter bij de centrumpartijen ligt, dit door hun regelmatige regeringsdeelnames.²⁷

---

²⁴ CD&V, cdH, Open VLD, MR, SP.A en PS.

²⁵ Hooghe, Marks en Wilson, 'Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration?', p. 968.

²⁶ Ray, *Mainstream Euroscepticism: Trend or Oxymoron?*, Paper prepared for presentation at the "Comparative Euroscepticism Workshop" Maxwell EU Center, Maxwell School of Syracuse University, VS, 21-22 mei 2004.p.

26.

²⁷ Hooghe, Marks en Wilson, 'Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration?', p. 969.

Ben Crum²⁸ maakte onderstaande samenvatting van de positie ten opzichte van Europese integratie per ideologische familie.

Ideologische familie	Standpunt t.o.v. economische integratie	Standpunt t.o.v. politieke integratie	Globaal standpunt t.o.v. EU
Extreemlinks	Sterk tegen	Matig tegen	Sterk tegen
Groenen	Matig tegen	Duaal	Matig tegen
Sociaaldemocraten	Matig voor	Sterk voor	Voor
Liberalen	Sterk voor	Sterk voor	Sterk voor
Christendemocraten	Sterk voor	Sterk voor	Sterk voor
Conservatieven	Sterk voor	Sterk tegen	Matig voor
Extreemrechts	Matig tegen	Sterk tegen	Sterk tegen

Figuur 1: Ideologische predispositie van Europese partijen t.o.v. Europese integratie, Crum 2005

Deze hypothese focust dus vooral op de invloed van ideologie op de Europese houding, deze zal de strategie bepalen en dus de doorslaggevende variabele zijn. Als de Belgische partijen zich inderdaad tot de EU verhouden zoals voorspeld via hun ideologische voorkeur zullen we kunnen besluiten dat ideologie inderdaad een bepalende factor is in de Belgische context.

Hypothese 2: Aan beide zijden van de taalgrens hebben de onderzochte zusterpartijen²⁹ eenzelfde visie op de Europese integratie en de Europese Unie.

Deze aanname heeft als premisse hypothese 1; ideologisch verwante partijen zullen eenzelfde visie op Europa hebben. In de studie van Deschouwer en Van Assche en ook in de onderzoeken van Emilie Van Haute³⁰ langs de ene kant en Bursens en Mudde langs de andere wordt de ethno-linguïstieke tegenstelling tussen de Belgische zusterpartijen op binnenlands vlak tegen een zeer gelijklopende mening op Europese standpunten geplaatst. De ideologisch verwante partijen aan beide zijden van de taalgrens hebben op het vlak van Europese thema's dus vaak eenzelfde visie. Deze hypothese zal vooral focussen op de rol van strategie in relatie tot de Europese houding van een politieke partij daar verschillen in Europese houding tussen zusterpartijen niet ideologisch verklaarbaar zijn.

²⁸ Ben Crum, *Confusing Cues: Competition and Collusion of Party Strategies in Referendums on the EU Constitution*, Paper Prepared for the Conference 'Euroscepticism – Causes and Consequences', Amsterdam, 1-2 juli 2005, p. 5.

²⁹ CD&V – cdH, Open VLD – MR, SP.A – PS, Groen! – Ecolo.

³⁰ Emilie Van Haute, *Domestiquer l'Europe : L'europanisation des manifestes électoraux des partis politiques belges, un générateur d'euroscepticisme?*, 6ème Conférence biennale de l'Association d'Études sur la Communauté Européenne (AECE), 19-20 mei 2006.

Hypothese 3: De christendemocratische partijen gebruiken in hun pro-Europees discours vooral motieven gestoeld op politiek-culturele thema's. Sociaaldemocraten en liberalen gebruiken in hun Europees discours eerder argumenten van sociaaleconomische aard.

Deze stelling is te kaderen in de variabele 'ideologie' daar ze ervan uitgaat dat de thema's die een partij gebruikt in hun binnenlands discours gelijklopend zullen zijn aan deze in hun Europees discours. Onder meer Beyers en Bursens poneerden dit.³¹

Hypothese 4: Rechtse partijen gebruiken in hun Europees discours vooral nationalistische en culturele argumenten, terwijl linkse partijen sociaaleconomische motieven gebruiken.

Ook deze stelling bouwt voort op de eerste hypothese. In deze eerste hypothese wordt aangenomen dat zowel linkse als rechtse politieke partijen een sceptische of negatieve houding zullen aannemen tegenover Europese thema's. Deze Eurosceptische positie zal echter door beide strekkingen in hun ideologisch kader worden geplaagd. Waar rechtse partijen deze stelling zullen baseren op nationalistische en culturele principes, zullen linkse partijen hun houding echter onderbouwen via sociaaleconomische argumenten.³²

Hypothese 5: Regionalistische partijen staan positiever tegenover Europese integratie dan andere politieke bewegingen.

Kevin Featherstone benadrukte al de veelheid aan studies die Europeanisatie linken met de versterking van subnationale bestuursniveaus. Dit vloeit voort uit het subsidiariteitsprincipe en het 'multi-level'-wetgevingsproces in de Europese Unie.³³ Deschouwer en Van Assche poneerden dat de Belgische regionalistische partijen normaal gezien veel positieve aandacht voor de Europese thema's zouden moeten hebben.³⁴ De gedachte hierachter is dat ze hun regionalistische ideologie in een mildere vorm kunnen verpakken door deze te kaderen binnen de Europese context, en dus strategisch gebruik maken van de EU.³⁵ Dardanelli onderzocht de houding van N-VA tijdens de federale verkiezingen en concludeerde dat N-VA inderdaad zeer veel aandacht had voor Europa.³⁶

---

³¹ Beyers en Bursens, *Europa is geen buitenland*, p. 86.

³² Helbling, Hoeglinger en Wüest, 'How political parties frame European integration', p. 502-504. Voor België: VB, FN, PP en PVDA, Groen!, Ecolo.

³³ Featherstone en Radaelli (red.), *The Politics of Europeanisation*, p. 8.

³⁴ Deschouwer en Van Assche, *It goes (almost) without saying: Europe in the Belgian Parties*, p. 16-17 en 18-19.

³⁵ Beyers en Bursens, *Europa is geen buitenland*, p. 84.

³⁶ Paolo Dardanelli, *Europeanisation and Federalisation in Belgium. A Comparative Study of the Flemish Parties*, Paper presented at the Political Studies Association 61st Annual Conference, London, 19-21 april 2011p. 14-15.

4. Partijposities

*'The construction of Europe is the only all-inclusive answer to this challenge; it derives spontaneously from the will of our peoples as embodied in the work of the Founding Fathers of Europe. It is the only answer which seeks everywhere to regain some of the control and power which is slipping from us, and to enable us to build the society in which we want to live.'*³⁷

Dit citaat uit het 'Tindemans Rapport' vertegenwoordigt zeer goed de mening van de Belgische politieke elite gedurende een groot deel van de vorige eeuw; vanaf het einde van de jaren vijftig zet België zich namelijk resoluut in voor de Europese integratie. Deze visie werd ook grotendeels gedeeld door de publieke opinie in België. De consensus was dat België alleen nog kon meespelen op het wereldtoneel via Europa. Deze houding is de voorbije jaren echter gecontesteerd; steeds vaker wordt de EU in negatieve termen gekaderd door Belgische politici. Het opzet van dit hoofdstuk is dan ook de houding van de verschillende Belgische politieke partijen tegenover de EU te meten en deze positie te kaderen in het breder onderzoek naar Europeanisering van partijen en partijprogramma's.

4.1. Algemeen

Als we de Belgische politieke partijen moeten klasseren naar de houding van de partij tegenover Europa, is één van de technieken hiervoor het schema uitgewerkt door Mudde en Kopecky. Deze onderverdeling van de partijen maakt een gedifferentieerde weergave van de Europese houding van politieke partijen mogelijk.

		Houding t.o.v. uitgangspunten Europese integratie	
		Eurofiel	Eurofoob
Houding t.o.v. uitgangspunten EU	EU-optimist	Europositivisme	Europragmatisme
	EU-pessimist	Euroscepsis	Euronegativisme

Figuur 2: Typologie van partijposities ten opzichte van Europese integratie, Mudde en Kopecky

³⁷ Leo Tindemans, 'European Union: Report by Mr Leo Tindemans, Prime Minister of Belgium, to the European Council', *Bulletin of the European Communities Supplement 1/76*, 29 December 1975, p. 35.

Vier mogelijke partijposities corresponderen met dit schema. En deze spiegelen zich rond de diagonale assen. Hierbij staan Europositivisten zowel positief tegenover het idee van Europese integratie als tegenover de manier waarop het tot nu, via de EU, is verlopen. Europositivisten zien daarenboven de Europese toekomst ook positief in. Europragmatisten zijn daarentegen in se niet gewonnen voor Europese integratie maar staan wel positief tegenover de specifieke manier waarop de EU is uitgewerkt omdat het bepaalde nationale of sectorale belangen steunt. Eurosceptici, van hun kant, staan dan weer positief tegenover het idee van Europese integratie maar willen grondige wijzigingen aan de structuren en werking van de EU of wijzen het gevoerde beleid af. Euronegativisten staan het meest afwijzend tegenover de Europese gedachte en wijzen zowel het idee achter de Europese integratie als de manier waarop het gebeurt sterk af.³⁸

Bursens en Mudde hebben de Belgische politieke partijen reeds in 2004 in dit schema ingepast en kwamen tot volgend resultaat.³⁹ Ook Deschouwer en Van Assche kwamen in hun onderzoek tot dit resultaat.

		Houding t.o.v. uitgangspunten Europese integratie	
		Eurofiel	Eurofoob
Houding t.o.v. uitgangspunten EU	EU-optimist	Europositivisme CD&V, Groen!, N-VA, SP.a, Open VLD, cdH, Ecolo, MR, PS	Europragmatisme
	EU-pessimist	Eurosceptis VB FN	Euronegativisme

Figuur 3: Typologie van partijposities, 2004

In 2004 konden dus enkel het VB en het FN als Eurosceptische partijen gezien worden in België, alle andere onderzochte politieke bewegingen hadden een uitgesproken pro-Europees profiel. Wel werd er door de auteurs op gewezen dat de Belgische sociaaldemocratische partijen (SP.A en PS) hun Europese houding aan het bijstellen waren. Deze laatste evolutie zal op de voet gevolgd worden daar ze een goede indicator kan zijn voor het belang van enerzijds ideologie en anderzijds strategie voor de Europese houding van politieke partijen.

³⁸ Robert Harmsen en Menno Spiering (red.), *Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration*, Amsterdam (NY), Rodopi, 2004, p. 19.

³⁹ Bursens en Mudde, 'Eurosceptis in België', p. 85.

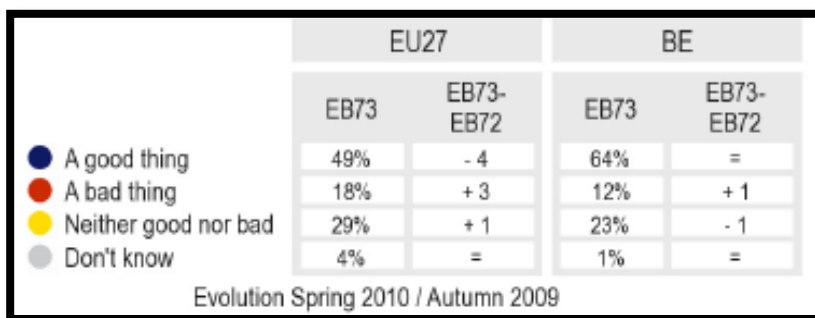
In tweede lijn zal ik de verschillende Belgische politieke partijen ook kaderen in het Europeanisatie schema van Flood en Usherwood.⁴⁰ Deze typologie ziet er als volgt uit:

Categorieën van Europese typologieën	
Maximalist	Absoluut voorstander van Europese integratie volgens het huidige model.
Reformist	Voorstander van Europese integratie, mits de uitwerking van de instellingen verbeterd wordt of het beleid aangepast wordt.
Gradualist	Acceptatie van integratie, zolang het maar traag en stap per stap gebeurt.
Minimalist	Acceptatie van het status quo i.v.m. integratie, maar verdere stappen verhinderen.
Revisionist	Voorstander van terugkeer naar vorige fase van integratie; afwijzing van laatste hervormingen.
Rejectionist	Tegenstand tegen integratiegedachte, en ook tegenstand tegen uitwerking via EU.

Figuur 4: Typologie van partijposities ten opzichte van Europese integratie, Flood en Usherwood

4.2. Belgische publieke opinie en de EU

Politieke partijen kunnen, in een democratisch bestel, nooit los gezien worden van hun kiezers. De wisselwerking tussen beiden is complex en gedetermineerd door de noodzaak voor politieke partijen om de bevolking achter zich te krijgen. Onder meer Nick Sitter duidde deze electoraatstrategische overwegingen al aan als belangrijkste variabele in de Europese houding van politieke partijen.⁴¹ De houding van het kiezerspubliek ten opzichte van de EU is dus zeker niet onbelangrijk daar ze een sterke invloed heeft op de partijstrategie.

Figuur 5: Appreciatie van het lidmaatschap van de EU⁴²

⁴⁰ Flood en Usherwood, *Positions, Dispositions, Transitions*, p. 7.

⁴¹ 'Party-based Euro-scepticism is therefore a product of party strategy.' Sitter, 'Opposing Europe: Euro-Scepticism, Opposition and Party Competition', p. 24.

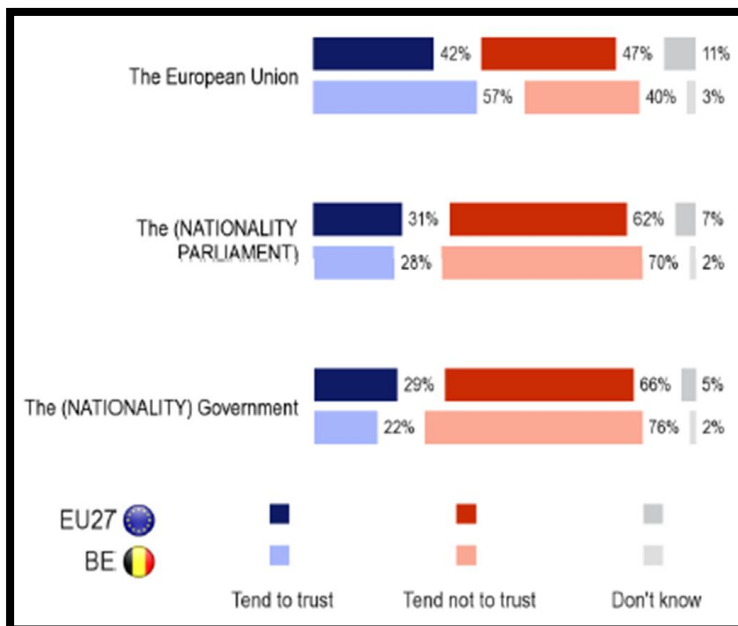
⁴² Vraag: Generally speaking, do you think that Belgium's membership of the European Union is a ... ? (QA9), Eurobarometer 73.

	EU27		BE	
	EB73	EB73-EB72	EB73	EB73-EB72
● Benefited	53%	- 4	66%	+ 1
● Not benefited	35%	+ 4	29%	=
● Don't know	12%	=	5%	- 1

Evolution Spring 2010 / Autumn 2009

Figuur 6: Appreciatie van de voordelen uit lidmaatschap van de EU⁴³

Algemeen kan gesteld worden dat het Belgische lidmaatschap van de Europese Unie als voordelig beschouwd wordt; zowel de appreciatie van het lidmaatschap als het idee dat België hiervan geprofiteerd heeft zitten ruim boven het Europese gemiddelde. Daarnaast liggen de cijfers in verband met een negatieve appreciatie van de impact van de EU op België ruim onder het Europese gemiddelde. Deze cijfers zijn ook, in tegenstelling tot het Europese gemiddelde, zeer stabiel. Toch zien we dat ook in België een significant gedeelte van de bevolking de impact van de EU negatief beoordeelt (29%), ook het lidmaatschap van de EU wordt door 12% van de bevolking negatief gepercipieerd.

Figuur 7: Vertrouwen in Europese en Belgische politieke instellingen⁴⁴

⁴³ Vraag: Taking everything into account, would you say that Belgium has benefited or not from being a member of the European Union? (QA10), Eurobarometer 73.

⁴⁴ Vraag: I would like to ask you a question about how much trust you have in certain institutions. For each of the following institutions, please tell me if you tend to trust it or tend not to trust it. (QA14), Eurobarometer 73.

Ook het vertrouwen in de politieke instellingen is van belang in de verkiezingsstrategieën van politieke partijen; zo zijn er bijvoorbeeld een aantal Belgische partijen die zich een duidelijk anti-establishment profiel proberen aan te meten om de ontevreden kiezers aan zich te binden. Het grootste deel van de Belgische bevolking staat inderdaad zeer sceptisch tegenover de werking van de Belgische instellingen, zo zien we dat tussen 70 en 76% van de bevolking respectievelijk het Belgische parlement en de Belgische regering niet vertrouwt. Voor de Europese instellingen lijkt er in België echter een breder draagvlak te zijn; zo wantrouwt maar 40% de EU.

De Belgische bevolking is, als we afgaan op de Eurobarometergegevens, dus duidelijk een Europositieve bevolking. Het vertrouwen in de Europese gedachte en instellingen is hoog en altijd boven het Europese gemiddelde. Evenwel moet gesteld worden dat deze gegevens niet volledig zijn, zo is bijvoorbeeld de betrokkenheid van de Belgische bevolking bij Europa niet gemeten. Onderzoek, van onder meer Wilfried Dewachter⁴⁵, heeft aangetoond dat deze betrokkenheid zeer laag is. Dit betekent dat de cijfers in verband met de Europese houding van de Belgen overtrokken kunnen zijn. Ook valt het op dat de media in Vlaanderen Eurosceptischer blijken te zijn dan bijvoorbeeld in Nederland.⁴⁶ Toch lijkt de Belgische bevolking algemeen gezien positief te staan tegenover de Europese Unie, een substantiële minderheid van de kiezers heeft desalniettemin een minder positief beeld van het Europese integratieproces. Ook in België kunnen ‘political entrepreneurs’ dus gebruik maken van Euroscepticisme in hun strategische overwegingen.⁴⁷

4.3. Partijposities t.o.v. Europa 2009-2010

In dit hoofdstuk zullen de partijposities van de Belgische politieke bewegingen onderzocht worden aan de hand van de uitgegeven partijprogramma’s voor de regionale en Europese verkiezingen van 2009 en deze voor de federale verkiezingen van 2010. Dit zal op twee manieren gebeuren; enerzijds zal er een kwantitatieve studie ondernemen via de codering⁴⁸ van de partijprogramma’s, anderzijds zal er ook een kwalitatieve studie van de betreffende

---

⁴⁵ Wilfried Dewachter, ‘De Europese eenmaking in de Vlaamse publieke opinie: onbekendheid, onverschilligheid, gelatenheid of machteloosheid?’, *Res Publica*, 45: 2-3, p. 481-505.

⁴⁶ Lieuwe Kalkhoven, *De Eurosceptische Unie: Een kwantitatief onderzoek naar het aandeel van media en politiek in het veroorzaken van Euroscepticisme via nieuwsframes*, Masterscriptie Universiteit van Antwerpen, 2008, p. 76.

⁴⁷ de Vries, *European Integration and National Elections*, p. 82.

⁴⁸ Zie bijlage voor codeerschema.

partijprogramma's ondernomen worden om hun specifieke standpunten inzake Europa te kunnen achterhalen.

Elke partij zal eerst apart besproken worden op Europese houding, deze besprekingen zullen daarna geïntegreerd worden in de toetsing van de hypothesen. Het is belangrijk om elke partij grondig te plaatsen met betrekking tot hun standpunten ten opzichte van de Europese Unie en de Europese integratie daar ze vaak op verschillende beleidsdomeinen conflicterende visies hebben. Een genuanceerde bespreking per partij is dus onontbeerlijk om een objectief en alomvattend beeld te kunnen schetsen in verband met hun Europese houding en ze te kunnen plaatsen in de twee voorvermelde schema's. Een bespreking per beleidsdomein is ook nodig om de positie van een partij in het derde schema te kunnen bepalen.

4.3.1. *CD&V*

Naam	N	Nationale/regionale context en EU	Europese instellingen	Europese beleidsdomeinen	Europese integratie
CD&V	290	97	19	139	35
	100%	33,40%	6,60%	47,90%	12,10%

Figuur 8: Codes CD&V totaal 2009-2010

CD&V kwam tijdens de verkiezingen van 2009 als grootste partij in Vlaanderen uit de stembusgang. In 2010 werd de partij met 17.3%⁴⁹ van de stemmen tweede, ruim achter N-VA. De Vlaamse christendemocraten zijn zeer goed ingebed in de Europese structuren. Zo zijn ze geïntegreerd in de Europese Volkspartij (EVP) en hebben ze drie vertegenwoordigers in het Europees Parlement, waarin ze ook deel uitmaken van de EVP-fractie.

Op Europees vlak leverde de CD&V en haar voorgangers een reeks politieke zwaargewichten die mee het Europese politieke veld bepaald hebben of nog steeds beïnvloeden. Daarnaast stond de partij, via de leiding over de Belgische regering, mee aan de wieg van het Europese project. We verwachten dus een zeer Europositieve partij terug te vinden in de verschillende partijprogramma's.⁵⁰

Het valt echter op dat CD&V in haar Europees programma relatief weinig aandacht heeft voor Europese thema's, enerzijds is dit programma met veertien pagina's één van de kortste van de

⁴⁹ Door de federale structuur van België zijn de meeste politieke partijen gesplitst in een Nederlandstalige en een Franstalige partij; de kiespercentages van deze partijen geven dus het aantal stemmen weer dat ze binnen hun respectievelijke kiesomschrijving verkregen hebben.

⁵⁰ Zie ook Bursens en Mudde, 'Eurosceptis in België', p. 72-73.

Belgische partijen anderzijds bevat dit programma met een gemiddelde van 7,86 codes per pagina (c/p) een zeer geringe bezetting Europese codes. Dit Europees programma bevat met 110 Europese codes wel 37,93% van het totaal, het is dan ook duidelijk dat het Europees programma als hoofdbron gebruikt zal worden om het Europees standpunt van CD&V te bepalen. Op het totaal scoort de partij met 1,12 c/p ook onder het gemiddelde van de Belgische partijen.

Wel komen in de verschillende programma's enkele zeer duidelijke Europese standpunten naar voren. Zo wenst CD&V op institutioneel vlak niet al te veel veranderingen aan het concept van de Europese Unie. CD&V erkent wel het gepercipieerde democratische deficit maar voert aan dat het Verdrag van Lissabon (TFEU) hier een goede remedie tegen is. Verder vraagt ze nog kleine veranderingen aan bijvoorbeeld de verkiezing van de Commissievoorzitter. Deze voorstellen passen in de strategische politiek van de partij ten opzichte van de EU, eerder dan in een ideologische sfeer. Het lijkt erop dat de partij haar sterke Europese inbedding en de successen van individuele christendemocratische politici probeert uit te spelen in haar verkiezingsstrategie.

Op economisch vlak stelt CD&V dat België niet zonder de Europese interne markt zou kunnen functioneren; economische vraagstukken kunnen in België '*niet ondanks maar alleen dank zij Europa doeltreffend [kunnen] worden aangepakt*'.⁵¹ De financieel-economische crisis biedt volgens CD&V dan ook de kans om een volwaardig Europees economisch beleid uit te bouwen. CD&V pleit in dit verband voor een echte Europese economische regering. Daarnaast verwijst de partij in haar federaal programma naar de voordelen die de goedkeuring van de Europese Dienstenrichtlijn in de toekomst moet gaan bieden aan ondernemers.⁵² Ook biedt CD&V haar volledige steun aan de Lissabon-strategie en haar opvolger EU-2020. Wel is het zeer markant dat Vlaamse christendemocraten met 15,16% van de codes maar een beperkte aandacht voor de sociaaleconomische aspecten van de Europese Unie hebben, wat gezien het belang van dit beleid voor de Europese integratie toch verwonderlijk is.

In verband met het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid (GBVB) meet CD&V zich ook een uitgesproken pro-Europees pak aan. De partij besteedt 11,72% van de Europese codes aan dit thema en stelt hierin dat het GBVB verder uitgebouwd moet worden.

---

⁵¹ CD&V, *Sterk in moeilijke tijden, verkiezingsprogramma CD&V 2009 Europa*, p. 2.

⁵² CD&V, *De dialoog, Onze welvaart, Solidariteit, Beschaafde politiek, nooit opgeven*, p. 7.

Dit via een doorgedreven defensiesamenwerking en betere coördinatie van ontwikkelingssamenwerking. Het GBVB wordt bij CD&V ten dele gekoppeld aan de klimaatproblematiek en de Europese doelstellingen inzake vermindering van de broeikasgassen. CD&V voorziet echter dat elke lidstaat zelf moet instaan voor de wijze waarop en de mate waarin ze wil meegaan in dit Europees beleid. Hier zien we dus een afwijzing van een echt Europees energiebeleid en het benadrukken van het subsidiariteitsprincipe, temeer daar er in het Europees programma ook verwezen wordt naar de inspanningen die Vlaanderen levert inzake het Europees klimaatplan en de afwijzing van de mogelijkheid van een unilaterale bijstelling van deze normen door de Europese Commissie.

Een heikel punt voor CD&V in 2004 was de uitbreiding van de EU met Turkije. De partij bleek, uit het onderzoek van Bursens en Mudde, niet in staat hier een eensgezind antwoord op te bieden. In 2009 zien we dit onderwerp ook terugkomen in het Europees verkiezingsprogramma, ook hier neemt CD&V wederom een ambigue houding aan ten opzichte van verdere uitbreiding van de EU.

‘CD&V is van oordeel dat nieuwe lidstaten slechts toegelaten kunnen worden wanneer zij volledig voldoen aan alle gestelde voorwaarden, meer bepaald de klassieke politieke en economische criteria en de verplichtingen op gebied van wetgeving die verbonden zijn aan het EU-lidmaatschap, maar ook ... de integratiecapaciteit van de Europese Unie.’⁵³

Door enerzijds de ‘gewone’ verplichtingen te vermelden zou men geneigd kunnen zijn de CD&V als voorstander van toetreding van Turkije te bestempelen. Door echter ook de vage term ‘integratiecapaciteit’ te benadrukken houdt CD&V de mogelijkheden open. Met 1.38% van de Europese codes is het wel duidelijk dat dit thema niet wordt uitgespeeld in de verkiezingsstrategie van de Vlaamse christendemocraten.

Op Europees binnenlands vlak erkent CD&V de nood aan betere en meer geïntegreerde samenwerking op het vlak van politie, justitie, asiel en migratie. Dit door de ‘spill-over’ uit de interne markt deze uitbreiding van Europese bevoegdheden absoluut noodzakelijk maakt. Deze beleidsdomeinen zijn samen goed voor 8,31% van de Europese codes en zijn dus niet zo belangrijk in de verschillende programma’s van de partij. Gekoppeld hieraan valt op dat CD&V, met 3,44% van de codes, ook weinig aandacht heeft voor het gemeenschappelijk

---

⁵³ CD&V, *Sterk in moeilijke tijden, verkiezingsprogramma CD&V 2009 Europa*, p. 11.

landbouwbeleid van de EU, toch verwonderlijk door de grote invloed van dit beleid op de Vlaamse landbouw en de landelijke inbedding van de partij.

CD&V kan ontegensprekelijk als een Europositieve partij bestempeld worden. Zo staat ze voluit achter het idee van Europese integratie en ondersteunt ze de richting waarin de Europese Unie als veruitwendiging van deze integratie evolueert. De partij heeft echter wel enkele punten van kritiek op deze evolutie; deze mag niet te snel gaan en dient ook te gebeuren met respect voor de nationale en sub-nationale bestellen. Een federale Europese Unie is voor CD&V een paar stappen te ver in de integratiegedachte.⁵⁴

We zien dus wel degelijk een ideologische verschuiving bij de partij als we dit standpunt vergelijken met het onderzoek van Bursens en Mudde in 2004. Op de Flood en Usherwood schaal zou CD&V hierom, verrassend, te typeren zijn als gradualistisch, daar ze de verdere Europeanisatie van de maatschappij voorstaat zolang deze gradueel gebeurd en ondersteund wordt door de publieke opinie.

4.3.2. *cdH*

Naam	N	Nationale/regionale context en EU	Europese instellingen	Europese beleidsdomeinen	Europese integratie
cdH	976	109	61	693	113
	100%	11,17%	6,25%	71,00%	11,58%

Figuur 9: Codes cdH totaal 2009-2010

Het Centre Démocrate Humaniste (cdH) is de Franstalige zusterpartij van de CD&V. Tijdens de verkiezingen van 2010 haalde de partij 14,6% van de Franstalige stemmen voor de Kamer. In 2009 behaalde de partij in de verkiezingen voor het Waals Gewest een beter resultaat dan voor de Europese verkiezingen (16,2 % tegenover 13,3%). De partij heeft een lange Europese traditie en heeft momenteel één Europees parlamentslid. cdH werkt echter samen met de Christlich Soziale Partei, de christendemocratische partij van de Duitse Gemeenschap, die ook een zetel in het Europees Parlement heeft.⁵⁵ Op Europees niveau is cdH, net zoals CD&V, geïntegreerd in de EVP en maakt ook deel uit van deze fractie in het Europees Parlement.

Met 976 Europese codes in haar programma's voor 2009 en 2010 had cdH in absolute cijfers zeer veel aandacht voor Europa, in relatieve termen zien we echter dat deze 976 codes zich

⁵⁴ CD&V, *Sterk in moeilijke tijden, verkiezingsprogramma CD&V 2009 Europa*, p. 13.

⁵⁵ Deze partij brengt geen eigen programma's uit, maar uit het 'Grundsatzprogram' uit 2008 blijkt dat ze een zeer gelijklopende mening over Europa hebben als cdH. CSP, *Grundsatzprogramm: Europa*.

vertalen in een zeer laag gemiddelde van 0,93 c/p. In het Europees programma van cdH vinden we wel een zeer hoge concentratie aan Europese codes (11,36 c/p), hoewel dit programma met 42 bladzijdes in vergelijking met de andere verkiezingsprogramma's van cdH maar zeer klein (3,99%) is bevat het toch 48,87% van de Europese codes voor deze partij. Het is dan ook duidelijk dat dit programma als hoofdbron zal fungeren voor het bepalen van de Europese houding van de partij.

Een opvallend gegeven voor cdH is de geringe aandacht voor Europa in de regionale/nationale context (11,17%). Als we dit met de 33,40% van CD&V vergelijken is er een substantieel verschil in aandachtsverdeling.

In dit verband valt ook het enorme overwicht van de codes rond Europese beleidsdomeinen op, met 71,00% vormen deze de overgrote meerderheid bij cdH. Als we kijken naar de sociaaleconomische domeinen zien we dat deze 43,75% van het totaal aantal Europese codes innemen. In het Europees programma bedragen de sociaaleconomische codes echter maar 35,42% van het totaal aantal Europese codes. Hierbij valt vooral op dat het aantal verwijzingen naar de Lissabon-strategie en haar opvolger de EU-2020 strategie procentueel gezien vier keer hoger liggen in de federale en regionale programma's dan in het Europese programma van cdH.

Een eerste vaststelling in de inhoudelijke analyse van de verkiezingsprogramma's van cdH is dat deze partij het, gepercipieerde, democratisch deficit van de Europese Unie resoluut afwijst. Zo zien we dat cdH een sterk voorstander is van het TFEU en nationale volksraadplegingen afwijst.⁵⁶ De partij vindt verder het Europees Parlement de ware emanatie van de Europese democratie.⁵⁷

Zoals eerder gesteld heeft de partij ook zeer veel aandacht voor sociaaleconomische thema's in de Europese context. Zo is cdH resoluut voor de Lissabon-strategie en haar opvolger de EU-2020 en vindt de partij dat België en de Belgische regio's zich ten volle moeten inzetten om deze doelstellingen te halen. Dit verklaart waarom de partij zeer veel aandacht heeft voor dit onderwerp in haar federale en regionale programma's (respectievelijk 12,81% en 12,70% van de Europese codes). Desalniettemin vraagt cdH een bijstelling van deze strategie, echter alleen maar omdat ze de doelstellingen vaak te vaag of niet ambitieus genoeg vindt.

---

⁵⁶ cdH, *Programme pour les élections européennes du 7 juin 2009. Un autre monde, une autre Europe ! L'Europe face à la crise*, p. 34.

⁵⁷ Ibidem, p. 36.

Wel zien we, in navolging van de linkse en sociaaldemocratische partijen, dat cdH waarschuwt voor een te liberale koers van de Europese Unie op sociaaleconomisch vlak. De partij pleit hierom voor een Europese ‘derde weg’ als alternatief voor enerzijds een dirigistische of anderzijds een neoliberale economische politiek. Europa moet, voor cdH, evolueren naar een echte economische unie. Deze economische unie moet veel verder gaan dan louter de interne markt; ze moet het volledige sociaaleconomisch beleid binnen de Europese Unie afstemmen en coördineren.⁵⁸ Hierbij dient de Europese Commissie een grotere rol te krijgen.⁵⁹ Deze moet via een harmonisatie naar boven toe de ongebreidelde liberalisering van de Europese markten beperken.⁶⁰ Ook moet de Europese Commissie, door een eigen Europese belasting, een aangepast budget ter beschikking krijgen om al deze taken naar behoren en onafhankelijk van de lidstaten te kunnen uitvoeren.⁶¹

Het klimaatplan van de Europese Commissie krijgt de volle steun van cdH. Voor de Franstalige christendemocraten gaat de Europese Unie zelfs niet ver genoeg in haar pogingen om de uitstoot van broeikasgassen te beperken. De partij wil een meer doorgedreven beleid dat niet alleen focust op de uitstoot maar ook het milieu in zijn totaliteit in acht neemt. De partij vraagt zo ook dat de EU op wereldvlak een ambitieus klimaatplan verdedigt en landen die hieraan niet voldoen straft.⁶² Daarnaast is cdH zeer bezorgd over de aankomende hervorming van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid en vraagt voor het behoud van een sterk landbouwbeleid binnen de Europese Unie. Zo verzet de partij zich tegen het hernationaliseren van dit beleid omdat dit de rijke lidstaten zou bevoordelen tegenover minder welvarende lidstaten van de unie.⁶³

De Franstalige christendemocraten hebben ook ruim aandacht voor de rol van Europa in de wereld; 9,52% van de Europese codes handelen over aspecten van het GBVB. De Franstalige christendemocraten pleiten dan ook voor een verhoging van de aanwezigheid van de EU op de mondiale scene:

---

⁵⁸ cdH, *Programme pour les élections européennes du 7 juin 2009. Un autre monde, une autre Europe ! L'Europe face à la crise*, p. 12.

⁵⁹ Ibidem, p. 3-10.

⁶⁰ Zo moeten overheidsdiensten (in de ruime zin) beschermd worden voor privatisering en concurrentie. Dit is vooral een reactie op de Dienstenrichtlijn die de interne markt moet vervolledigen.

⁶¹ cdH, *Programme pour les élections européennes du 7 juin 2009. Un autre monde, une autre Europe ! L'Europe face à la crise*, p. 35.

⁶² Ibidem, p. 22.

⁶³ Ibidem, p.18-20.

‘Pour le cdH, dans le domaine international, il n’y a pas trop d’Europe, mais trop peu d’Europe.’⁶⁴

Op het vlak van dit buitenlandsbeleid zet cdH sterk in op de rol van de ontwikkelingshulp en de herziening van de globale financiële structuren. In dit verband pleit cdH voor de afsluiting van de Doha-ronde binnen de WTO en voor een Europese voortrekkersrol in dit dossier. Europa moet hierbij de bescherming van de ontwikkelingslanden op zich nemen.⁶⁵ Dit is ook een vrij belangrijk issue voor cdH; met 3,07% van het totaal aan Europese codes is het Europese handelsbeleid even belangrijk als het Europese landbouwbeleid.

De partij koppelt het Europees asiel- en migratiebeleid aan de interne markt en het GBVB; zo zorgt de vrije circulatie binnen de EU voor de nood aan een geharmoniseerd asiel- en migratiebeleid en kan dit het beste gevoerd worden in coördinatie met het Europese buitenlandbeleid. Op Europees vlak pleit cdH voor een humaan en open asielbeleid, zo verzet ze zich tegen de Terugkeerrichtlijn⁶⁶ en het inbedden van de politiek ten aanzien van asiel en migratie in het veiligheidsvraagstuk.

Gekoppeld hieraan zijn de Franstalige christendemocraten ook voor de uitbreiding van de Europese Unie met de Balkanlanden, Oekraïne en Turkije. Deze landen moeten allen voldoen aan alle voorwaarden voor toetreding, maar het principe van de Europese ‘absorptiecapaciteit’ mag voor cdH niet meespelen in de beslissing rond te uitbreiding van de EU.⁶⁷

De Franstalige christendemocratische partij is een Europositieve partij. Op alle beleidsvlakken pleit cdH voor een betere harmonisatie en coördinatie op Europees vlak. Daarnaast is ze zeer positief over de Europese Unie als organisatie. Hoewel de partij bedenkingen heeft bij het Europees economisch beleid, en dan vooral de interne markt, kan ze in het schema van Flood en Usherwood als een maximalistische partij bestempeld worden. Mede omdat ze een groot voorstander van de Europese integratiegedachte is.

‘L’intégration européenne, et son évolution vers le fédéralisme, offrent le plus bel exemple de régulation des effets négatifs de la mondialisation.’⁶⁸

---

⁶⁴ cdH, *Programme pour les élections européennes du 7 juin 2009. Un autre monde, une autre Europe ! L’Europe face à la crise*, p. 27.

⁶⁵ Ibidem, p. 18.

⁶⁶ Richtlijn 2008/115/EG.

⁶⁷ cdH, *Programme pour les élections européennes du 7 juin 2009. Un autre monde, une autre Europe ! L’Europe face à la crise*, p. 32-33.

⁶⁸ Ibidem, p. 25.

4.3.3. *SP.A*

Naam	N	Nationale/regionale context en EU	Europese instellingen	Europese beleidsdomeinen	Europese integratie
SP.A	336	31	10	263	32
	100%	9,23%	2,98%	78,27%	9,52%

Figuur 10: Codes SP.A totaal 2009-2010

De Socialistische Partij Anders (SP.A) heeft een zeer lange traditie van meeregeren op zowel het nationale als het regionale niveau in België, net als de christendemocraten maakten de sociaaldemocraten deel uit van het merendeel van de Belgische naoorlogse regeringen en konden ze dus via deze weg het Europese project mee vorm geven. Sinds de late jaren tachtig lijkt het wel alsof de Europese sociaaldemocraten hun greep op de Europese integratie aan het verliezen zijn; zo komen er vanuit vele sociaaldemocratische partijen Eurosceptische stemmen op die het Europese integratieproject aanvallen omdat het in hun ogen te veel gestoeld wordt op liberale principes.⁶⁹ Ook SP.A lijkt de laatste jaren meer en meer vragen te stellen bij het beleid van de Europese Commissie.⁷⁰ Mede doordat de partij de laatste jaren electoraal in het defensief gedrongen werd (SP.A behaalde met respectievelijk 15,3% en 14,6% de slechtste resultaten uit haar geschiedenis in 2009 en 2010) lijken de Vlaamse sociaaldemocraten goede kandidaten om Eurosceptis te gebruiken in hun politieke retoriek.⁷¹ Europees gezien is de partij zeer goed ingebed, zo maakt ze deel uit van de ‘Party of the European Socialists’ (PES) en zetelt in het Europees Parlement in de fractie van de ‘Progressieve Alliantie van Socialisten en Democraten’ (S&D). Met twee verkozen Europarlementsleden in 2009 verloor ze wel een zetel in dit parlement maar is ze toch nog goed vertegenwoordigd. Ook leverde de voorganger van de SP.A, de Socialistische Partij (SP), met Karel Van Miert tussen 1989 en 1999 de Belgische Eurocommissaris.

Met een gemiddelde van 1,46 c/p heeft SP.A een vrij hoge concentratie Europese codes in haar verschillende politieke manifesten. Dit voorkomen van codes verschilt wel sterk van programma tot programma; zo heeft het Europees programma een gemiddelde van 11,54 c/p terwijl het Vlaamse en federale programma een gemiddelde van respectievelijk 0,26 c/p en 1,00 c/p hebben. Ook bij SP.A zal dus het 24 pagina’s dikke Europees programma, dat 82,24% van het totaal aan Europese codes bevat, de basis vormen voor de bepaling van de Europese houding van de partij.

⁶⁹ Featherstone en Radaelli (red.), *The Politics of Europeanisation*, p. 289.

⁷⁰ Bursens en Mudde, ‘Eurosceptis in België’, p. 75-76.

⁷¹ Leconte, *Understanding Euroscepticism*, p. 122-124.

Verder besteedt SP.A met 78,27% het grootste deel van de Europese codes aan het thema van de Europese bevoegdheden, veel meer dan andere Belgische partijen. Dit doorwegen van de codes in verband met Europese bevoegdheden is niet alleen zo door het overwicht van het Europees programma op de totaalscore; ook in het Vlaamse en Federale programma besteedt SP.A meer dan de helft van de Europese codes aan dit thema (57,14% en 77,27%).

Een opvallende vaststelling in de institutionele houding van SP.A is de grote nadruk op het gepercipieerde democratisch deficit van de Europese Unie. Maar liefst 5,36% van de Europese codes hebben dit als thema. SP.A speelt sterk in op het feit dat het Europees beslissingsproces moeilijk te begrijpen is en vaak buiten de aandacht van de mensen blijft. De Vlaamse sociaaldemocraten pleiten hierom om meer betrokkenheid van de Europese burgers bij de EU. De schuld voor het democratisch deficit ligt volgens de partij integraal bij de ondoordringbaarheid van het Europese systeem; dit dient dan ook transparanter en duidelijker te worden. Één van de voorstellen hiervoor is om de regio's meer inspraak te geven in het Europese beslissingsproces door het subsidiariteitsprincipe ten volle te laten gelden.

SP.A heeft, in navolging van haar sociaaldemocratische ideologische achtergrond, zeer veel aandacht voor de sociaaleconomische evolutie van de Europese Unie. Zo hebben 50,01% van de Europese codes een sociaaleconomisch thema. Voor de partij wordt dit beleid veel te veel gestoeld op een liberaal discours en ze pleit hierom om een meer sociaaldemocratische koers voor de EU. Zo pleiten de Vlaamse sociaaldemocraten voor een sterk Europees regionaal beleid, structurele aanpassingen in het financieel systeem, een verhoogde inzet om de doelstellingen van de Lissabon en EU-2020 strategieën te halen en een sterke Europese bescherming voor de sociale rechten van werknemers. SP.A pleit duidelijk voor een 'Nieuw Sociaal Europa' dat het Europa van de interne markt moet complementeren.

*'Het sociale luik moet opnieuw een zichtbare centrale plaats krijgen in het sociaaleconomische Europese beleid.'*⁷²

Dit Europees sociaal beleid moet voor SP.A vorm krijgen via Europese minimumstandaarden die een hoge sociale bescherming moeten garanderen over de gehele EU. De Vlaamse sociaaldemocraten staan wel zeer weigerachtig tegenover Europeanisatie van sociale

---

⁷² SP.A, *Een eerlijke koers voor Europa*, p. 13.

beleidsdomeinen daar dit de nationale sociale bescherming kan aantasten. Deze ‘subversieve liberalisering’⁷³ ziet SP.A nu al in de EU-consumentenbeschermingwetgeving.

SP.A heeft dus duidelijk problemen met de sociaaleconomische koers die de Europese Commissie, en bij uitbreiding de EU, vaart. De oplossingen die de partij voorstelt zijn een mengeling tussen herwaardering van nationale bevoegdheden en het uitzetten van sociale minima op Europees niveau.

Het Europees buitenlandbeleid moet voor SP.A vooral in het teken staan van ontwikkelingshulp en het verdedigen van de Europese waarden inzake mensenrechten en democratie. Zo moet het handelsbeleid van de Europese Unie met derde landen voor SP.A volledig ingekaderd worden in het ontwikkelingsvraagstuk en moet de EU in het internationaal handelssysteem pleiten voor een inclusie van ontwikkelingslanden in het wereldhandelsstelsel.⁷⁴

Om deze doelstellingen te bereiken is voor de Vlaamse sociaaldemocraten een sterk en geharmoniseerd GBVB nodig dat effectief een bijdrage kan leveren aan de globale vrede, veiligheid en ontwikkeling. Ook de uitbouw van een Europese defensie wordt hierin gekaderd. Een belangrijk punt in de visie van SP.A op het Europees buitenlandbeleid is de uitbreiding van de unie; de partij is voorstander van een toetreden van de Balkanlanden en Turkije mits deze aan de voorwaarden voldoen. Nergens in de partijprogramma’s van SP.A vinden we referenties naar de absorptiecapaciteit van de Europese Unie. Met 1,49% van het totaal aan Europese codes en 1,81% in het Europees programma is het echter duidelijk dat de Vlaamse sociaaldemocraten dit thema niet uitspelen in hun campagne.

Ook het asiel- en migratiebeleid moet, in navolging van het GBVB, beter afgestemd worden op Europees niveau en anders dan bij de sociaaleconomische bevoegdheden vraagt SP.A hier wel een sterke Europese aanpak. De Europese Commissie moet voor de SP.A een integratiecharter opstellen waaraan alle lidstaten zich moeten houden; dit charter zou alle aspecten van asiel, migratie en integratie moeten behandelen en de regels op een hoog niveau moeten harmoniseren binnen de EU.⁷⁵ SP.A besteedde niet minder dan 5,95% van haar Europese codes aan dit thema, wat het tot een belangrijke Europese bevoegdheid voor de partij maakt.

---

⁷³ Het door Europese harmonisatie uithollen van de nationale sociale modellen. Featherstone en Radaelli (red.), *The Politics of Europeanisation*, p. 289.

⁷⁴ SP.A, *Een eerlijke koers voor Europa*, p. 22-23.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 19.

Eenzelfde visie vinden we terug op het vlak van het energie- en klimaatvraagstuk. Dat met 6,85% van de Europese codes ook een aandachtspunt is voor de Vlaamse sociaaldemocraten. SP.A vraagt een duidelijk en ambitieus Europees beleid. De Europese Unie moet niet alleen een Europees energie- en klimaatpact afsluiten dat de uitstoot van broeikasgassen in de EU met 30% naar beneden brengt maar moet ook, via de VN, de andere industriële grootmachten tot deze belofte brengen.

Het is moeilijk om de Vlaamse sociaaldemocraten onder te brengen in het schema van Mudde en Kopecky daar ze duidelijk hun Europese houding aan het bijstellen zijn, zoals voorspeld door verschillende auteurs.⁷⁶ Zo lijken ze op sociaaleconomisch vlak Eurosceptisch te worden, maar blijven ze voor het GBVB en het asiel- en migratiebeleid wel zeer Europositief. Daarom zal SP.A voor 2009 en 2010 nog steeds als Europositief beschouwd worden; daar ze de Europese Unie nog steeds zien als een toegevoegde waarde op vele beleidsdomeinen. Wel is het duidelijk dat de EU voor de SP.A op korte termijn haar beleid moet herdefiniëren en een meer socialistische koers moet gaan hanteren; de steun van de Vlaamse sociaaldemocraten aan de EU is dus conditioneel.

De typologie van Flood en Usherwood is in dit geval minder problematisch; SP.A kan in dit schema als een reformistische partij bestempeld worden daar ze vaak kritiek heeft op het huidige beleid van de Europese Unie, maar zeker niet tegen de Europese integratie als dusdanig is en deze ook wil steunen.

4.3.4. *PS*

Naam	N	Nationale/regionale context en EU	Europese instellingen	Europese beleidsdomeinen	Europese integratie
PS	562	62	23	439	38
	100%	11,03%	4,09%	78,11%	6,76%

Figuur 11: Codes PS totaal 2009-2010

De Parti Socialiste (PS) kwam in 2009, met 32,8% van de stemmen, als de grootste Franstalige partij uit de stembus. In 2010 deed de PS dit over door 37,6% van de Franstalige stemmen weg te kapen. Voor de Europese verkiezingen wist de PS met 29,1% van de stemmen minder kiezers voor zich te winnen dan bij de regionale, ze verloor ook één zetel in het Europees parlement tegenover 2004.

⁷⁶ Onder meer Bursens, Mudde en Leconte.

De Parti Socialiste maakt sinds haar vorming in 1978 bijna onafgebroken deel uit van de Belgische regering en kon op deze manier dus een sterke stempel drukken op het Europese integratieproces, een invloed die recent in de discussies rond de Dienstenrichtlijn heel duidelijk werd over heel de Europese Unie.⁷⁷ Ook leverde de PS tussen 1999 en 2004 de Belgische Eurocommissaris in de persoon van Phillippe Busquin. Op Europees vlak is de partij dan ook goed ingebed: ze maakt deel uit van de PES en zit in het Europees Parlement in de S&D-fractie, samen met de SP.A.

Met een gemiddelde totaalscore van 0,92 c/p en een score van 5,71 c/p in het Europees programma heeft de PS het minste aandacht van alle onderzochte Belgische partijen voor Europese thema's. Vooral de score van 5,71 c/p in het Europees programma van PS valt op; deze is beduidend lager dan die van de andere grote Belgische politieke partijen en minder dan de helft van de SP.A. De PS is wel zeer gericht op het beleid van de EU, met 78,11% van de teruggevonden codes neemt deze categorie het leeuwendeel van Europese aandacht voor zich. De Franstalige sociaaldemocraten blijven hun ideologische achtergrond trouw in de Europese context; zo handelt maar liefst 46,26% van de Europese codes over sociaaleconomische thema's.⁷⁸

De Franstalige sociaaldemocraten hebben, net als hun Vlaamse tegenhanger, sterke bezwaren tegen het liberale beleid van de Europese Commissie op sociaaleconomische beleidsthema's. Zo verzetten ze zich tegen de privatisering van overheidsbedrijven en tegen het liberale financieel beleid van de Commissie.⁷⁹ Het Europees mededingingsbeleid kan met een aandachtsdeel van 9,25%, en oplopend tot 23,08% in het federaal programma, op zeer veel aandacht rekenen binnen de partijprogramma's van de PS.

*'L'Union européenne, dominée par les partis conservateurs, a imposé une libéralisation de nombreux secteurs : chemin de fer, gaz et électricité, services postaux... En réalité, ces expériences de libéralisation ou de privatisation ont provoqué des effets désastreux...'*⁸⁰

---

⁷⁷ De PS startte het verzet tegen het voorstel van Eurocommissaris Bolkestein dat zou leiden tot een sterke herziening van dit voorstel tot richtlijn.

⁷⁸ Opvallend is dat het Europees programma met 44,71% een iets lager aandeel aan sociaaleconomische codes bevat.

⁷⁹ PS, *Un pays stable, des emplois durables. Programme élections fédérales 2010*, p. 77.

⁸⁰ Ibidem, p. 90.

Vooral het gevolgde discours, met het veelvuldige en benadrukte ‘*imposé*’, doet vermoeden dat de PS een zeer vijandige houding aanneemt tegen de Europese concurrentiebepalingen en de openstelling van de Europese markt voor alle diensten en producten. Dit wordt ook bevestigd door het grote aantal codes met dit thema. De partij vraagt in dit verband een onmiddellijke bijsturing die de nationale overheden terug meer bevoegdheden moet geven om hun eigen sociale en economische systemen te beschermen tegen intra-Europese concurrentie en opgelegde privatiseringen. Het is duidelijk dat de PS hierin een bocht genomen heeft ten opzichte van vroeger, zo proclameerde Paul-Henri Spaak in 1955: ‘*Europe will only survive in unity! The period of small markets has ended and it is necessary to create a common market in Europe.*’⁸¹ De houding van de PS doet zelfs terugdenken aan deze van de Britse Labour partij, die in het begin van de jaren tachtig een sterk protectionistische koers ging aanhouden en als dusdanig een Eurosceptische houding aannam.⁸²

Ook het gevoerde macro-economische en financiële beleid van de Europese Unie moet eraan geloven in de verschillende partijprogramma’s van de PS. Dit Europees beleid krijgt met 9,25% van de Europese codes exact evenveel aandacht van de partij als het mededingingsbeleid op de interne markt. Ook in deze context wordt de liberale houding van Europa en de deregulering van het economisch bestel op de korrel genomen door de Franstalige sociaaldemocraten.

Op het vlak van het klimaatvraagstuk moet Europa beter samenwerken met de ontwikkelingslanden en ambitieuze doelstellingen hebben volgens de PS. Met 6,76% van de Europese codes is het milieubeleid van de Europese Unie ook geen onbelangrijk punt voor de Franstalige sociaaldemocraten. Zo vraagt de PS een bijstelling van het Europees Klimaatpact naar boven toe; de reductie van broeikasgassen moet 30% zijn in plaats van de huidige 20%. In dit verband pleit PS ook voor invoerheffingen op producten uit landen die geen inspanningen leveren tegen de opwarming van de aarde, net zoals ook SP.A vraagt.⁸³ Op het vlak van milieubeleid en de strijd tegen de klimaatopwarming neemt de PS een duidelijk Europees perspectief in, dit is echter niet zo in verband met het energievraagstuk.

---

⁸¹ Paul- Henri Spaak (1955) geciteerd in: Ernst Haas, *The uniting of Europe: Political, Social and Economical Forces, 1950-1957*, London, Stevens & Sons Limited, 1958, p. 147.

⁸² Paul Taggart en Aleks Szczerbiak, *Three Patterns of Party Competition Over Europe*, p. 10.

⁸³ PS, *Un pays stable, des emplois durables. Programme élections fédérales 2010*, p. 80.

Dit Europees energiebeleid⁸⁴ is namelijk voor de PS duidelijk een mislukking. In het federaal programma stelt de partij het zo: *‘Dans cette perspective, la libéralisation du secteur, imposée par l’Europe, est un échec.’*⁸⁵ PS pleit voor meer nationaal overheidsingrijpen in de sector en mogelijkheden om uitzonderingen te krijgen op de concurrentiebepalingen van de interne markt voor diensten van algemeen nut. De invloed van het liberale Europa moet in dit domein voor de Franstalige sociaaldemocraten dus teruggedrongen worden ten voordele van de nationale en regionale beleidsmakers.

Ook het Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, dat 3,91% van de Europese aandacht krijgt, wordt in de strijd tegen de falende liberale ideologie geplaatst door de Franstalige sociaaldemocraten. Zo constateert de PS dat de hervorming van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van 2003 mislukt is.⁸⁶ De Franstalige sociaaldemocraten pleiten voor een verschuiving van de aandacht naar een meer duurzame landbouw geconcentreerd rond de kleine landbouwer.⁸⁷ Ook moeten voor de PS de exportsubsidies voor landbouwproducten afgeschaft worden daar ze een oneerlijke concurrentie betekenen voor de landbouwers in de ontwikkelingslanden. Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid moet dus grondig herzien worden en van de liberale accenten ontdaan worden.

De justitionele en politionele samenwerking binnen Europa moet voor de PS wel beter geharmoniseerd worden, daar een open interne markt dit verplicht. Ook betreurt de partij de tegenwerking die het Europees asiel- en migratiebeleid krijgt vanuit verschillende lidstaten. Zo pleit PS voor een open en gastvrij Europees asiel- en migratiebeleid dat vanuit de EU gestuurd wordt. Wel heeft de partij fundamentele bezwaren tegen de maatregelen genomen op dit Europees niveau. De PS is bijvoorbeeld zeer sterk gekant tegen de Terugkeerrichtlijn en het asiel- en migratiepact, daar deze een voorbeeld zijn van een utilitaire migratiepolitiek.⁸⁸

De Franstalige sociaaldemocraten zijn dus vooral op het vlak van de uitwerking van de interne markt zeer Eurosceptisch geworden. Ze argumenteren zeer vaak tegen de liberalisering van de Europese markten en voor een hernationalisatie van vele bevoegdheden

---

⁸⁴ Goed voor 3,74% van de Europese codes bij PS.

⁸⁵ PS, *Un pays stable, des emplois durables. Programme élections fédérales 2010*, p. 81.

⁸⁶ PS, *Nos valeurs ne sont pas cotées en bourse, nos actions profitent à tous. Programme Région Wallonne 2009*, p. 23.

⁸⁷ PS, *Un pays stable, des emplois durables. Programme élections fédérales 2010*, p. 74.

⁸⁸ PS, *Une économie plus juste, une Europe plus humaine ! Programme Union Européenne 2009*, p. 39.

in de sociaaleconomische sector. In de Mudde en Kopecky terminologie zou PS dus als Eurosceptisch gecatalogiseerd kunnen worden; dit door het doorwegen van de sociaaleconomische argumenten en de aandacht die de partij hier zelf op legt. Evenwel moet er benadrukt worden dat op vele andere vlakken de PS wel zeer Europositief is.⁸⁹ In navolging van Taggart en Szczerbiak moeten we echter de kritiek die de PS heeft op de Europese kerncompetentie bij uitstek, de interne markt, sterk laten doorwegen in het globale oordeel over de partij.⁹⁰ Zeker omdat het sociaaleconomische beleid ook één van de ideologisch zeer belangrijke punten voor de Franstalige sociaaldemocraten is.

In het schema van Flood en Usherwood kan de Parti Socialiste als reformistisch beschouwd worden, daar ze in principe sterk voorstander is van Europese integratie maar momenteel sterke bezwaren heeft tegen de, voor haar, te liberale koers van de Europese Unie.

4.3.5. *Open VLD*

Naam	N	Nationale/regionale context en EU	Europese instellingen	Europese beleidsdomeinen	Europese integratie
Open VLD	176	68	7	88	13
	100%	38,64%	3,98%	50,00%	7,39%

Figuur 12: Codes Open VLD totaal 2009-2010

Opvallend voor de verkiezingsuitslag van 2009 was het grote verschil tussen de uitslag voor de Vlaamse en de Europese verkiezingen bij Open VLD. Waar de partij in Vlaanderen maar 14,6% van de kiezers wist te bekoren, stemde 20,6% van de Vlamingen op Open VLD bij de Europese verkiezingen. Ten opzichte van 2009 verloor de partij in 2010 één procent.

De partij is sterk ingebed in de Europese politiek, zo is Annemie Neyts voorzitter van de ‘Partij van Europese Liberalen en Democraten’ (ELDR), is Guy Verhofstadt sinds 2009 fractieleider van de ‘Alliantie van Liberalen en Democraten voor Europa’ (ALDE) in het EP en is Karel De Gucht sinds juli 2009 Belgisch Eurocommissaris. Deze sterke inbedding staat tegenover het gebrek aan een volwaardig Europees programma en de beperkte verwijzingen naar Europese thema’s in de andere programma’s.

Algemeen valt op dat de partij zeer veel aandacht heeft voor de nationale/regionale context tegenover de EU en de Europese bevoegdheden, dit in tegenstelling tot de zeer beperkte belangstelling voor de Europese instellingen. Dit hoog aandachtsdeel voor de

⁸⁹ Bijvoorbeeld in het klimaatdossier of de status van Brussel als Europese hoofdstad.

⁹⁰ Taggart en Aleks Szczerbiak, *Three Patterns of Party Competition Over Europe*, p. 6.

nationale/regionale context heeft veel te maken met het zeer beperkte Europese programma van de Open VLD. Wel valt op dat 40,88% van de Europese codes in de Vlaamse, Brusselse en federale programma's over de Europese bevoegdheidsdomeinen handelden, bijna evenveel als de nationale/regionale context met 49,64%. Het korte Europees programma, een vier pagina's tellende ELDR-brochure, staat wel volledig in het teken van de Europese bevoegdheidsdomeinen, deze nemen met 82,05% bijna alle Europese codes voor hun rekening. Deze brochure bevat 9,75 Europese codes per pagina.

Voor de inhoudelijke analyse van het Europees standpunt van Open VLD stelt het korte Europees programma dus een probleem, waar bij de andere (traditionele) partijen deze positie vooral bepaald werd aan de hand van het Europees programma zullen voor Open VLD de standpunten ingenomen in de andere partijprogramma's meer doorwegen in het uiteindelijke verdict.

Brussel als Europese hoofdstad wordt zeer sterk uitgespeeld in het Brusselse programma van Open VLD; zo handelden 57,14% van de Europese codes in dit programma hierover. De partij pleit bijvoorbeeld voor een Brusselse minister van Europese zaken, een betere inbedding van de Europese instellingen in Brussel en voor een betere communicatie over de rol van Brussel als Europese hoofdstad. Daarnaast wil Open VLD de vele Europese ambtenaren en expats in Brussel meer betrekken bij het Brusselse sociaal-culturele en politieke leven. Hiervoor stelt de partij bijvoorbeeld gewestelijk stemrecht voor EU-burgers voor en het Engels als onthaaltaal in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.⁹¹

Open VLD heeft, als liberale partij, ook zeer veel aandacht voor sociaaleconomische thema's in de Europese context. Niet minder dan 31,24% van de teruggevonden Europese codes handelden over de verschillende sociaaleconomische beleidsdomeinen. Vooral de doelstellingen van de Lissabon- en de EU-2020 strategie worden sterk belicht, zo hebben 6,82% van de Europese codes dit als thema.⁹² Daarnaast zien we ook in de titel van het federale programma correlaties met deze Europese strategie; met de 'Ambitie 2020' zet Open VLD het tijdschema voor nationale en Europese sociaaleconomische hervormingen gelijk.⁹³

---

⁹¹ Open VLD, *Brussel, Vrije Stad, Open Stad. Programma Open VLD Brussels Hoofdstedelijk Gewest 7 juni 2009*, p. 34-35.

⁹² Oplopend tot 14,06% in het federaal programma.

⁹³ Open VLD, *Een nieuwe start. Ambitie 2020; welvaart creëren, welvaart verdelen. Verkiezingsprogramma Open VLD, Federale verkiezingen 13 juni 2010*, p. 2.

Ook pleit Open VLD, in lijn met de 20-20-20 doelstellingen⁹⁴ van de EU, voor een sterke focus op hernieuwbare energie. De partij spendeert 7,95% van haar Europese codes aan deze problematiek.

Het buitenlands beleid van de EU moet voor Open VLD vooral gestoeld zijn op de buitenlandse handel en economische diplomatie vanuit de EU. Samen zijn deze beleidsdomeinen goed voor 9,08% van de Europese codes. Ook pleit Open VLD in dit verband voor de verdere uitwerking van de Europese defensiepijler, dit binnen de NAVO.

Verder vragen de Vlaamse liberalen een harmonisering van de justitionele wetgeving om effectief grensoverschrijdende criminaliteit aan te kunnen pakken.⁹⁵ Hier zien we dus duidelijk een ‘spill-over’ effect van de interne markt naar andere domeinen. Opvallend genoeg heeft Open VLD, met 1,14%, bijna geen aandacht voor het Europese asiel- en migratiebeleid.

Open VLD is duidelijk een Europositieve partij. Hoewel de partij maar een beperkte aandacht heeft voor Europese thema's is deze aandacht volledig positief en vraagt de partij op alle vlakken een meer doorgedreven samenwerking op Europees vlak. Deze positieve houding tegenover de Europese Unie valt te verklaren door de appreciatie van Open VLD voor de Europese interne markt, hierop wordt dan ook vaak gefocust in de partijprogramma's (9,65%). Open VLD lijkt ook in de Flood en Usherwood schaal helemaal bovenaan te staan qua Europese houding; de partij kan als een maximalistische partij bestempeld worden.

---

⁹⁴ 20-20-20 doelstelling is een deel van de EU-2020 strategie die inhoudt dat de uitstoot van broeikasgassen met 20% moet worden verminderd ten opzichte van 1990, de energie-efficiëntie met 20% moet zijn verhoogd en ook 20% van de energie op duurzame wijze moet worden aangemaakt.

⁹⁵ Open VLD, *Een nieuwe start. Ambitie 2020; welvaart creëren, welvaart verdelen. Verkiezingsprogramma Open VLD, Federale verkiezingen 13 juni 2010*, p. 44.

4.3.6. MR

Naam	N	Nationale/regionale context en EU	Europese instellingen	Europese beleidsdomeinen	Europese integratie
MR	751	173	27	491	60
	100%	23,04%	3,60%	65,38%	7,99%

Figuur 13: Codes MR totaal 2009-2010

De Mouvement Réformateur (MR) werd in 2002 gevormd door het samengaan van drie Franstalige politieke partijen en een Duitstalige. Binnen de MR is de Parti Réformateur Liberale de dominante stroming en deze partij ging ook volledig op binnen de koepel. De drie andere partijen (FDF, MCC en PFF)⁹⁶ behielden wel elk hun eigen structuren. Sinds 2003 nemen de partijen wel als federatie deel aan de verkiezingen en brengen ze een gemeenschappelijk partijprogramma uit. Belangrijk om op te merken is dat, hoewel de partij nominaal liberaal is, ze een combinatie is van liberale, regionalistische en christendemocratische partijen.

MR behaalde bij de Europese verkiezingen van 2009 26,1% van de Franstalige stemmen en twee zetels in het Europees Parlement, in Brussel en Wallonië wist de partij respectievelijk 29,8% en 23,4% van de kiezers te overtuigen. Bij de federale verkiezingen van 2010 behaalde de MR een score van 31,2%. Hiermee is de MR de tweede Franstalige partij in België. Op Europees vlak is de MR goed ingebed, ze is lid van de ELDR en zetelt in het Europees Parlement binnen de ALDE-fractie. Ook fungeerde Louis Michel tussen 2004 en 2009 als Belgisch Eurocommissaris.

In 2009 bracht de MR vier partijprogramma's uit. In deze vier programma's vonden we 540 Europese codes terug, waarvan het Europees programma er maar liefst 337 voor haar rekening nam (62,41%). Op het totaal blijkt dat het Europees programma 44,87% van de Europese codes bevat, dit programma zal dan ook de bron bij uitstek zijn om de Europese positie van MR te bepalen. Met een totaal gemiddelde van 1,10 c/p en een gemiddelde van 10,53 c/p in het Europees programma positioneert MR zich in de buik van het Belgische peloton inzake Europese aandacht.

⁹⁶ Fédéralistes Démocrates Francophone (FDF), Mouvement des Citoyens pour le Changement (MCC) en Partei für Freiheit und Fortschritt (PFF).

Bursens en Mudde kwamen in 2004 tot de conclusie dat MR als één van de meest Europositieve partijen van België gezien kon worden. Deze Europositieve houding zagen we ook al bij de PRL terug in de persoon van Jean Gol, deze poneerde in 1994:

*‘Pour beaucoup de Belges, et en particulier de la classe politique, l’Europe représente une fuite en avant, qui nous dispense de soutenir notre État et d’avoir une politique nationale’.*⁹⁷

Ook in het Europees programma van 2009 zien we een gelijkaardig standpunt in de preambule van deze tekst:

*‘L’Europe n’est pas la problème, elle est la solution.’*⁹⁸

MR gaat op deze lijn verder in haar Europees programma; alle beleidsdomeinen komen aan bod en op elk vlak vraagt de partij een meer diepgaande Europese samenwerking. Zo verdedigd MR het TFEU, zelfs al is het nog niet perfect. Wel moet er voor MR streng gewaakt worden over het subsidiariteitsprincipe: bevoegdheden die beter beheerd worden op een lager niveau moeten niet op het Europese niveau geregeld worden.

In het Brusselse programma heeft MR zeer veel aandacht voor de rol van Brussel als Europese hoofdstad, zo handelen 30,77% van de Europese codes in dit programma hierover. Deze aandacht is ook unaniem positief, voor MR moet Brussel voluit de kaart van de Europese Unie trekken en de partij vraagt in dit verband ook een grotere bijdrage van de EU voor de ontwikkeling van haar hoofdstad.⁹⁹

Verder is het duidelijk dat de MR, als liberale partij, zeer veel aandacht voor de sociaaleconomische kant van de Europese integratie heeft; 37,28% van het totaal aan Europese codes handelen hierover. Deze focus geeft zich in het Europees programma van MR met 40,34% op eenzelfde wijze weer. Opvallend is dat MR meer dan 16,64% van haar Europese codes aan sociale zaken besteedt en in het Europees programma loopt dit zelfs op tot 21,36%. Deze aandacht voor het sociale vraagstuk is vooral gefocust op voorstellen die een betere werking van de interne markt moeten bewerkstelligen en die een betere mobiliteit van werknemers en consumenten binnen deze interne markt moeten garanderen. Zo focust MR bijvoorbeeld op het probleem van ouderenwerkloosheid en vraagt ze de wetgeving

---

⁹⁷ Beyers en Bursens, *Europa is geen buitenland*, p. 103.

⁹⁸ MR, *Le programme complet du Mouvement Réformateur: élections 2009. Pour L’Europa*, p. 5.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 103.

hierover op Europees vlak te harmoniseren.¹⁰⁰ Opvallend is dat binnen deze aandacht voor het sociale beleid van de EU onderwijs een zeer grote plaats krijgt bij de MR.¹⁰¹ Verder is de partij een sterk voorstander van de Lissabon-strategie en de EU-2020-strategie.

MR koppelt zeer sterk ontwikkelingshulp met het GBVB. Dit beleid moet een stimulans voor een gemeenschappelijk buitenlandbeleid vormen en gefocust zijn op het uitdragen van de Europese waarden. Daarnaast dient ook op het vlak van defensie de EU een prominentere rol te spelen. MR vraagt dat de Europese defensiesamenwerking wordt verdergezet en ook in een verdrag wordt opgenomen.¹⁰² MR heeft daarnaast, met 4,26%, ook zeer veel aandacht voor de Europese handelspolitiek.¹⁰³ De Franstalige liberalen plaatsen ook een groot deel van hun energiestandpunt binnen dit kader.

Voor MR moet de Europese Unie de leidersrol binnen het debat rond groene en hernieuwbare energie blijven opnemen en zo nodig unilateraal maatregelen nemen om de uitstoot te verminderen.¹⁰⁴ In dit verband staat de partij dan ook achter de door het Europees Parlement goedgekeurde 20-20-20 doelstelling.

MR spendeert verder een vrij groot deel (respectievelijk 4,79% op het totaal en 7,72% van de Europese codes in het Europees programma) aan het asiel- en migratievraagstuk. De partij verlangt van de EU een meer open houding ten aanzien van migranten, zeker in verband met economische migratie. Zo vraagt MR een Europees statuut voor vluchtelingen en een harmonisatie van de regelgeving en procedures in verband met asiel en migratie, dit als spillover van de interne markt. Ook wordt er vanuit MR gepleit voor een indijken van algemene regularisaties, een versterking van de grenscontrole en akkoorden met de herkomstlanden op Europees niveau. Verder is het voor MR klaar dat een eengemaakte Europese markt, met bewegingsvrijheid tussen de lidstaten, ook een eengemaakte Europese juridische en politionele ruimte nodig maakt. Zo pleit MR voor een verbetering van de werking van EUROPOL en EUROJUST, dit laatste moet voor de Franstalige liberalen een echt Europees parket worden. Met 2,66% van het totaal aantal Europese codes legt MR hier wel niet de nadruk op.

---

¹⁰⁰ MR, *Le programme complet du Mouvement Réformateur: élections 2009. Pour L'Europa*, p. 24.

¹⁰¹ Ibidem, p. 25-27.

¹⁰² Ibidem, p. 16.

¹⁰³ MR, *Élections législative du 13 juin 2010: programme du MR. La garantie du respect*, p. 88.

¹⁰⁴ Ibidem, p. 189.

MR komt uit de onderzochte partijprogramma's duidelijk als een Europositieve partij naar voren. De partij ijvert immers voor meer en diepere Europese integratie en staat achter het traject van de Europese Unie. In het Flood en Usherwood typologisch kader zou MR als maximalistisch bestempeld kunnen worden.

4.3.7. *Groen!*

Naam	N	Nationale/regionale context en EU	Europese instellingen	Europese beleidsdomeinen	Europese integratie
Groen!	720	84	61	496	79
	100%	11,67%	8,47%	68,89%	10,97%

Figuur 14: Codes Groen! totaal 2009-2010

Groen! is een ecologisch-linkse partij die op federaal niveau nauw verbonden is met haar Franstalige zusterpartij Ecolo, deze twee partijen zitten op dit niveau in een gemeenschappelijke fractie en zetelen ook in het Europees Parlement in dezelfde fractie.

Bij de regionale en Europese verkiezingen behaalde Groen! een score van respectievelijk 6,8% en 7,9%. Met 6,9% van de stemmen tijdens de federale verkiezingen van 2010 bleef deze score tussen 2009 en 2010 zeer stabiel. De voorloper van Groen!, Agalev, nam tussen 1999 en 2004 deel aan de federale en regionale regeringen maar werd daarvoor tijdens de federale verkiezingen van 2003 afgestraft, sindsdien zit Groen! op alle beleidsniveaus in de oppositie (in tegenstelling tot Ecolo).

Groen! is goed ingebed in de Europese structuren met één parlements lid in het Europees Parlement¹⁰⁵ en lidmaatschap van de The Greens/European Free Alliance-fractie. Ook maakt Groen! deel uit van de European Green Party; waaruit ze ideologisch, via de 'Green New Deal', veel ideeën haalt.

Met een gemiddelde van 1,66 c/p over de vier onderzochte partijprogramma's en 10,19 c/p voor het Europees programma heeft Groen! een bovengemiddelde aandacht voor Europese thema's. Hierbij valt het substantiële Europees programma op, dat met 52 pagina's alleen dat van PS moet voorlaten. Qua verdeling van de aandacht over de verschillende Europese thema's scoort Groen! gemiddeld vergeleken met andere Belgische politieke partijen.

Op institutioneel vlak is Groen! voorstander van het TFEU en de partij vraagt zelfs om onmiddellijk werk te maken van een nieuw constitutioneel verdrag dat de EU democratischer

¹⁰⁵ Tussen 1999 en 2004 had Agalev zelfs twee vertegenwoordigers in het EP.

en transparanter moet maken.¹⁰⁶ Groen! is bijvoorbeeld voorstander van Europese referenda en een sterke verhoging van de macht van het Europees Parlement. Opvallend is dat 3,06% van het totaal aan Europese codes van de Vlaamse groenen handelen over het gepercipieerde democratische deficit van de EU. Groen! geeft hier echter een positieve draai aan:

‘Voor velen is de EU ondertussen ‘gewoon’ en zelfs een beetje saai geworden. Dat is ten dele het bewijs van het succes van de Unie. ... En toch groeide de voorbije jaren de kritiek op de Europese Unie. Net op het moment dat we stappen vooruit zouden moeten kunnen zetten, willen velen het integratieproces stil leggen of zelfs terugdraaien, wat een kapitale vergissing zou zijn.’¹⁰⁷

Het is duidelijk dat Groen! voor verdere Europese integratie staat; deze moet voor de partij wel altijd gestoeld zijn op democratie, transparantie en duurzaamheid. Deze verderzetting van de integratie moet voor Groen! resulteren in een echte politieke, economische en sociale unie die grote bevoegdheidspakketten op sociaal en ecologisch vlak beheert.¹⁰⁸ Verschillende voorstellen moeten de EU in deze richting doen evolueren; op institutioneel vlak stellen de Vlaamse Groenen bijvoorbeeld een Europese kieskring en een nieuwe Europese conventie voor.

Groen! kadert haar belangrijkste ideologische thema stevig in de Europese context. Zo besteedt de partij 13,33% van het totaal aan Europese codes aan het milieu- en klimaatvraagstuk. Ook het energievraagstuk krijgt ruime aandacht (3,75% van het totaal) van de Vlaamse groenen, dit gekaderd in de vraag voor een ‘Green New Deal’. Voor Groen! dient de EU meer te doen in de strijd tegen de klimaatverandering en de verschraling van het milieu; zo vraagt de partij dat de 20-20-20 doelstellingen verhoogd worden tot 40-40-40. Ook moet de EU haar inspanningen op het internationale terrein versterken en pleiten voor de oprichting voor een internationaal klimaatfonds dat ontwikkelingslanden moet bijstaan in hun strijd tegen de opwarming van de aarde.¹⁰⁹

Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid moet voor Groen! omgevormd worden tot een systeem dat duurzame landbouw promoot en ook de boeren in de ontwikkelingslanden ontziet van oneerlijke concurrentie.¹¹⁰

---

¹⁰⁶ Groen!, *Groene wegen voor een beter Europa. Programma Groen! voor de Europese verkiezingen 2009*, p. 39.

¹⁰⁷ Ibidem, p. 3.

¹⁰⁸ Ibidem, p. 3.

¹⁰⁹ Ibidem, p. 9.

¹¹⁰ Ibidem, p. 19.

Ook het sociaaleconomische aspect van de Europese integratie wordt door Groen! uitvoerig belicht, zo handelen 29,02% van de gevonden Europese codes over sociaaleconomische thema's. Voor de Vlaamse groenen kunnen sociale, economische en milieu gerelateerde issues niet los van elkaar gezien worden en moet de Europese Unie in deze domeinen meer bevoegdheden krijgen om een 'Green New Deal' uit te werken. Groen! pleit ondermeer voor het invoeren van een Europees minimumloon, een Europese werkloosheidsverzekering, een Europees sociaal pact en gelijkschakeling van maatregelen in verband met discriminatie. Ook moeten de Europese financiële markten door de EU worden gereguleerd en gecontroleerd, dit om de excessen van de liberale markt te counteren. Hierin zien we dat Groen! op sociaaleconomisch vlak dezelfde wensen heeft als de sociaaldemocratische partijen in België. De kadering gebeurt desalniettemin anders; waar SP.A en vooral PS hun ideeën sterk afzetten tegenover de Europese beleidsdaden doet Groen! dit niet. Ze pleiten voor een verandering van het Europees beleid op sociaaleconomisch vlak maar dit zonder de huidige gang van zaken binnen de EU scherp op de korrel te nemen.

Op het vlak van buitenlandbeleid moet de Europese Unie vooral haar democratisch potentieel uitspelen voor de Vlaamse groenen; zo moet de EU strijden tegen de doodstraf, voor mensenrechten, voor eerlijke handel en tegen oorlogen. Het GBVB moet voor Groen! via meerderheidsstemming bepaald worden in de Raad van Ministers en onder de controle van het Europees Parlement vallen. Ook gebeurlijke militaire missies moeten door het EP worden goedgekeurd.¹¹¹ Het GBVB moet voor Groen! dus niet alleen democratie uitdragen, het moet ook onder strikte democratische controle staan. Ook dient de EU zich ronduit in te schrijven in het multilateralisme en binnen bijvoorbeeld de Verenigde Naties met één stem spreken.

Groen! is Europositief in zijn denken en kan dus ook zo gecatalogiseerd worden. Hoewel ze kritiek heeft op het beleid van de Europese Unie, vooral dan op het vlak van macro-economisch beleid en asiel- en migratiebeleid, kadert ze haar belangrijkste punten (ecologie) duidelijk in een Europees perspectief. Groen! ziet vooral voor dit laatste beleidsdomein een grote rol weggelegd voor de Europese Unie en vraagt hierin meer actie en ambitieuzere doelen van de Europese Commissie. In de Flood en Usherwood typologie kan Groen! gezien worden als een reformistische partij, daar ze sterk voorstander is van verder Europese integratie maar de accenten van deze samenwerking anders wil leggen.

---

¹¹¹ Groen!, *Groene wegen voor een beter Europa. Programma Groen! voor de Europese verkiezingen 2009*, p. 49.

4.3.8. *Ecolo*

Naam	N	Nationale/regionale context en EU	Europese instellingen	Europese beleidsdomeinen	Europese integratie
Ecolo	835	99	31	625	80
	100%	11,86%	3,71%	74,85%	9,58%

Figuur 15: Codes Ecolo totaal 2009-2010

Ecolo is de Franstalige zusterpartij van Groen! en zetelt samen in één fractie met deze partij in het federaal en Europees parlement. Ecolo is electoraal echter wel een stuk groter dan Groen!; zo behaalde de partij in 2009 18,5% van de Franstalige stemmen (Europees zelfs 22,9%) en ook in 2010 deed ze het met 12,3% van de stemmen beter dan haar Vlaamse tegenhanger. Ecolo maakte tussen 1999 en 2003 deel uit van de federale regering en heeft sinds 1999 ook regionaal meegeregeerd.

Europees is de partij zeer goed ingebed, zo was ze reeds in 1984 vertegenwoordigd in het Europees Parlement en heeft daar doorlopend minstens één vertegenwoordiger gehad (tussen 1999 en 2004 zelfs drie). Ze behoort ook tot de European Green Party en maakt ze deel uit van de The Greens/European Free Alliance-fractie in het Europees Parlement. Net zoals Groen! baseert Ecolo zich sterk op de standpunten van de European Green Party inzake klimaat en energie met het pleidooi voor een ‘Green New Deal’.

Ecolo bracht in 2009 een bundel van zes delen uit als partijprogramma, waarbij elk deel opgehangen was aan een centraal thema. Binnen het zesde deel, dat ‘*Pour une société planétaire*’ genoemd was, ging het eerste hoofdstuk over de Europese Unie. Dit hoofdstuk stond met 325 Europese codes verspreid over twintig pagina’s bol van de aandacht voor Europese thema’s. Dit Europees hoofdstuk had namelijk een gemiddelde van 16,25 c/p; wat meteen het hoogst gemeten gemiddelde van alle Belgische partijen is. Op het totaal van de verkiezingsprogramma’s zit Ecolo met 0,97 c/p wel in de staart van het Belgische peloton.

De Franstalige ecologisten besteden, met 36,40%, zeer veel van hun Europese aandacht aan sociaaleconomische aspecten. Maar ook hun, ideologisch gezien, belangrijkste aandachtspunt wordt in de Europese context niet vergeten; zo besteedt Ecolo 10,54% van de Europese codes aan het milieu- en energiebeleid van de EU. Desalniettemin is het asiel- en migratievraagstuk met 11,74% van de Europese codes veruit het belangrijkste single-issue, wat toch zeer opvallend is.

Ecolo steunt de institutionele opbouw van de Europese Unie, ze heeft desalniettemin wel commentaar op het democratische gehalte van de Unie en de machtsverdeling tussen de verschillende Europese instituten. Zo valt het op dat Ecolo in haar partijprogramma's zeer veel verwijst naar het Europees Parlement. Dit instituut dient voor de partij dan ook aan belang te winnen binnen de Europese opzet. Deze opwaardering van het EP zou volgens Ecolo ook ineens het democratische gehalte van de Europese Unie sterk verhogen. Dit gepercipieerde democratische deficit is met 6,46% van de codes in het Europees programma en 3,11% op het totaal ook geen onbelangrijk punt voor de Franstalige ecologisten. Hun kritiek hierop wordt wel positief gekaderd door oplossingen voor te dragen die binnen de huidige opbouw van de EU liggen. Zo vraagt de partij bijvoorbeeld de oprichting van een 'Musée/Maison de l'Europe' in Brussel dat de burger dichter bij de Europese instellingen moet brengen.¹¹² Ook steunt Ecolo het TFEU, maar vraagt ze om een nieuw verdrag dat de Europese integratie moet vervolledigen en de macht van het EP dient te verhogen.¹¹³ Ecolo pleit in haar Europees programma duidelijk voor een federalistische Europese Unie:

*'Nous sommes loin d'un État fédéral européen et d'acteurs supranationaux dotés d'une large autonomie. ... La crise actuelle des systèmes financiers révèle à nouveau avec une grande évidence la nécessité de davantage de régulations publiques européenne et mondiale et d'institutions politiques pour les mettre en œuvre.'*¹¹⁴

Om tot zo een constructie voor de EU te komen pleit Ecolo voor enkele institutionele veranderingen en een versnelling van het economisch-politieke integratieproces. Zo vragen de Franstalige ecologisten de oprichting van een Europese kieskring. Ook vraagt Ecolo om de uitbreiding van de Unie te versnellen en de nationale budgetcontributies op peil te houden.¹¹⁵

Op het sociaaleconomische beleidsvlak heeft Ecolo, in navolging van andere linkse partijen, wel sterke bedenkingen bij het beleid van de Europese Unie en de richting die dit beleid uitgaat. Ecolo hekelt de neoliberale koers van de Europese Commissie inzake intern en extern handelsbeleid¹¹⁶ en pleit voor een Europese economische samenwerking die gebaseerd is op samenwerking in plaats van concurrentie.¹¹⁷ Dit nieuwe beleid van de EC moet vorm krijgen

---

¹¹² Ecolo, 'Livre I-VI: Programme élections 2009. Livre VI : Pour une société planétaire', p. 25.

¹¹³ Ibidem, p. 22-23.

¹¹⁴ Ibidem, p. 23.

¹¹⁵ Ibidem, p. 24.

¹¹⁶ Macro-economisch beleid heeft 8,62% en extern handelsbeleid heeft 8,14% van de codes bij Ecolo.

¹¹⁷ Ecolo, 'Livre I-VI: Programme élections 2009. Livre VI : Pour une société planétaire', p. 5.

via de door de Europese groenen voorgestelde ‘Green New Deal’ die zowel op macro-economisch gebied als op het vlak van extern handelsbeleid een ommezwaai in het Europese economische denken moet veroorzaken.

Specifiek zou Ecolo graag zien dat de energie- en klimaatdoelstellingen van de Europese Commissie naar boven toe bijgesteld zouden worden en dat er een nieuw economisch model gepromoot wordt door de Europese Commissie gebaseerd op de productie van groene energie en milieuvriendelijke producten. Zoals eerder gesteld is dit een zeer belangrijk punt voor de Franstalige ecologisten, 10,54% van hun Europese codes hebben dit als onderwerp.

Naast deze verandering in manier van denken over economische vraagstukken vraagt Ecolo om een grotere betrokkenheid van de EU in sociale beleidsdomeinen. Ecolo pleit bijvoorbeeld voor Europese minimumstandaarden inzake sociale bescherming, Europese CAO’s en een Europees minimumloon. Deze sociale standaarden moeten gebaseerd zijn op de best beschikbare maatstaven binnen de EU.

De visie van Ecolo op het GBVB is dat dit beleid verankerd moet zijn op het promoveren van de mensenrechten, het bewerkstelligen van internationale vrede en veiligheid en het bevorderen van de economische ontwikkeling van de derde wereld. Met 17,97% van de Europese codes is het buitenlands beleid van de EU van zeer groot belang voor Ecolo. Hierbij speelt vooral het ontwikkelingssamenwerkingbeleid een zeer grote rol voor Ecolo.¹¹⁸ Europa moet in deze context de spreekbuis van de ontwikkelingslanden worden in organisaties als de WTO. Ook wil Ecolo dat de EU binnen de Verenigde Naties met één stem gaat spreken en bijvoorbeeld de veto’s van Frankrijk en Groot-Brittannië in de VN-veiligheidsraad onder Europese controle komen.¹¹⁹

Ecolo koppelt ook het asiel- en migratievraagstuk aan de onevenwichtige verdeling van de rijkdom in de wereld. Dit is voor de partij een zeer belangrijk punt; 11,74% van de Europese codes gaat over asiel en migratie. Hoewel Ecolo de Europese politiek op dit vlak, met de Terugkeerrichtlijn en de versterking van Frontex, sterk afkeurt wil ze deze toch op Europees niveau behouden om de rechts-conservatieve stromingen binnen vele landen te kunnen counteren. Meer bepaald wil Ecolo de voorstellen van de Europese Commissie door het Europees Parlement laten amenderen om zo tot een Europese harmonisatie van de asiel- en migratiewetgeving te komen op het hoogst mogelijke niveau.¹²⁰

---

¹¹⁸ Ontwikkelingsbeleid heeft 1,20% van de Europese codes en buitenlandse handel 8,14%.

¹¹⁹ Ecolo, *‘Livre I-VI: Programme élections 2009. Livre V : Pour une société démocratique’*, p. 32.

¹²⁰ Ecolo, *‘Livre I-VI: Programme élections 2009. Livre VI : Pour une société planétaire’*, p. 16.

De houding van Ecolo ten aanzien van Europa is duidelijk deze van een Europositieve partij. Zo vindt de partij dat de EU op vele belangrijke domeinen meer slagkracht moet krijgen om te kunnen evolueren naar een federalistisch model. Hoewel de Franstalige ecologisten soms grote problemen hebben met de koers van de EU op enkele specifieke beleidsdomeinen (bv. asiel, interne markt en extern handelsbeleid) willen ze deze, voor hen, te rechts-liberale koers van de Europese Commissie en Europese Raad counteren via wetgevend werk van het Europees Parlement.

In het model van Flood en Usherwood kan Ecolo als reformistisch bestempeld worden, daar ze de Europese integratie ten volle steunt maar de uitbouw van de Unie en het gevoerde beleid beter wil doen aansluiten bij hun eigen ideologische voorkeur.

4.3.9. *N-VA*

Naam	N	Nationale/regionale context en EU	Europese instellingen	Europese beleidsdomeinen	Europese integratie
N-VA	529	98	61	257	113
	100%	18,53%	11,53%	48,58%	21,36%

Figuur 16: Codes N-VA totaal 2009-2010

De N-VA werd na de verkiezingen van 2009 met 13,0% van de stemmen de vijfde partij in Vlaanderen en trad ook toe tot de Vlaamse regering. De partij kon verder haar Europese zetel, die ze sinds 2004 had, behouden. De federale verkiezingen van 2010 zorgde echter voor een aardverschuiving in het Vlaamse politieke landschap daar N-VA met 27,8% van de Vlaamse stemmen de grootste politieke partij in het federale parlement werd. Voor de Senaat lag het stempercentage met 31,7% zelfs nog hoger. Als we de stempercentages over het gehele land bekijken zien we dat N-VA afgetekend de grootste partij in de Kamer werd met 17,4% van de stemmen geteld over heel België. Op Europees vlak is de partij met één zetel vertegenwoordigd in het Europees Parlement. De N-VA is lid van de The European Free Alliance en zit in het Europees Parlement in The Greens/European Free Alliance-fractie. N-VA heeft dus een duidelijke Europese inbedding.

Met 529 Europese codes verspreid over 174 pagina's partijprogramma heeft de N-VA gemiddeld 3,04 Europese codes per pagina; wat een zeer hoog aantal is in vergelijking met andere Belgische politieke partijen. En ook in het Europees programma scoort N-VA met 11,22 c/p beduidend hoger dan het Belgisch gemiddelde van 9,41 c/p. Daarnaast bevindt maar liefst 76,37% van de Europese codes zich in het Europees programma; N-VA focust de aandacht voor Europese thema's dus zeer duidelijk in haar Europees programma.

Als we naar de verdeling van de aandacht voor Europa kijken zien we dat in het federale programma van de N-VA 40,63% van de aandacht naar de nationale/regionale context ten opzichte van Europa gaat. N-VA kadert dus, als regionalistische partij, een deel van haar standpunt over de EU in de context van het Belgische politieke systeem. Dit deelthema is met 10,78% van de Europese codes ook een zeer belangrijk gegeven binnen het Europees standpunt van de partij. De verdeling van aandacht voor Europese thema's lijkt dus zeer strategisch gekozen te zijn.

Institutioneel gezien biedt de Europese Unie, volgens de N-VA, de schaalvoordelen die een open economie als die van Vlaanderen nodig heeft. N-VA kiest voor een microniveau (Vlaanderen) en een macroniveau (EU) om de uitdagingen van de globalisatie aan te gaan.¹²¹ In deze context moet Vlaanderen als regio een eigen stem krijgen in de Europese Unie om zo ten volle mee te kunnen spelen op het Europese niveau. Wel moet het subsidiariteitsprincipe ten volle erkend blijven voor N-VA; zo kant de partij zich sterk tegen een federaal Europa.¹²² Desalniettemin is N-VA voorstander om de Europese dotaties te vervangen door een Europese belasting, zodanig dat de EU in zijn eigen fondsen kan voorzien.¹²³

N-VA is ondanks deze kritiek voorstander van het TFEU.¹²⁴ Wel waarschuwt de partij voor sluipende bevoegdheidsoverdrachten naar de EU. N-VA poneert in deze context dat bevoegdheidsoverdrachten alleen via een verdrag mogen geregeld worden. Verder wil N-VA een versterking van het Europees Parlement en Europese Commissie zien, ook het Comité van de Regio's moet versterkt worden in afwachting van een eigen stem voor de constitutionele regio's in de Europese Raad. Voor N-VA moet de Europese Unie een duidelijk gezicht krijgen, en deze rol moet opgenomen worden door de voorzitter van de Europese Commissie, daar de EC de aangewezen uitvoerende macht binnen de EU is. N-VA verzet zich dus tegen een Europees President. Daar deze te veel onder invloed van de grote lidstaten zou kunnen komen te staan en dus het Europese belang niet ten volle kan verdedigen.¹²⁵

Op sociaaleconomisch vlak pleit N-VA voor een verdere verdieping en versterking van de Europese Unie. Dit thema wordt door de partij ook uitgespeeld; zo handelen 20,44% van de

---

¹²¹ N-VA, *Nu durven veranderen; een sterk economisch perspectief voor Vlaanderen en Wallonië. Verkiezingsprogramma 13 juni 2010*, p. 5.

¹²² N-VA, *Afrit Vlaanderen, uitrit crisis. Verkiezingsprogramma 7 juni 2009: Europa, Vlaanderen, Brussel*, p. 69.

¹²³ *Ibidem*, p. 88.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 71-72.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 74.

teruggevonden codes over dit beleid. N-VA weerlegt hierin de kritiek op de EU in de nasleep van de economische crisis door te wijzen op het feit dat ook nationale regeringen geen antwoord hebben op deze crisis en poneert verder dat het deze nationale overheden waren die de EU vorm geven en hier dus verantwoordelijk voor zijn. Hierbij kadert de N-VA dus ook het economische vraagstuk in de nationale/regionale context tegenover de EU. In plaats van een hernationaliseren van bepaalde bevoegdheden of nationaal protectionisme pleit N-VA resoluut voor een versterking van de EU op sociaaleconomische dossiers. Verder pleit de partij voor een vermindering van het belang van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid in het Europese budget ten voordele van betere ondersteuning voor duurzame industrie.

Eenzelfde positie wordt door de partij in het Europees klimaat- en energiebeleid (goed voor 9,83% van de codes) aangenomen. Deze houding wordt door de partij zelf *‘overwegend positief’*¹²⁶ genoemd daar N-VA vindt dat dit beleid op sommige vlakken niet ver genoeg gaat. N-VA wil dus een grotere rol voor de EU in dit beleidsdomein. Zo zou er, bijvoorbeeld, in navolging van EURATOM een Europees agentschap voor duurzame energie moeten opgericht worden.

Op het vlak van het GBVB moet de Europese Raad via meerderheid kunnen beslissen in plaats van unanimitieit daar dit, volgens N-VA, *‘een grote belemmering voor een krachtdadige aanpak’*¹²⁷ vormt. Ook pleit de partij voor een Europese defensie om het GBVB ook echt in de praktijk te kunnen brengen. De Europese Unie moet zich hierbij focussen op de verdediging van de Europese waarden in de wereld, zo wil N-VA dat de EU opkomt *‘voor de rechten van mensen en volkeren’*.¹²⁸

Op het gebied van het uitbreidingsdossier kiest N-VA voor een uitbreidingsstop. De partij kadert deze beslissing in de onverwerkte uitbreidingen van 2004 en 2007. Deze vraag voor een uitbreidingsstop wordt wel positief verwoordt via het idee dat verdieping van de Europese Unie voorrang moet krijgen op de uitbreiding. Zo vindt de partij dat de EU ook een hechte politieke unie moet worden en geen loutere economische.¹²⁹ De partij verwijst dus duidelijk naar de absorptiecapaciteit van de EU en wijst hierom een uitbreiding van de Europese Unie

---

¹²⁶ N-VA, *Afrit Vlaanderen, uitrit crisis. Verkiezingsprogramma 7 juni 2009: Europa, Vlaanderen, Brussel*, p. 94.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 80.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 83.

¹²⁹ *Ibidem*, p. 75.

met Turkije resoluut af.¹³⁰ Dit is wel niet echt een belangrijk punt in de verschillende programma's van de partij en neemt maar 1,89% van de Europese codes in.

N-VA besteedt wel een groot deel van haar Europese aandacht aan het asiel- en migratiebeleid van de Europese Unie. Met 8,13% van de Europese codes is dit de tweede meest teruggevonden Europese code. Op dit vlak wil N-VA duidelijk het subsidiariteitsbeginsel laten gelden; de bevoegdheden inzake asiel- en migratie moeten bij de nationale/regionale overheden blijven. Wel moet de Europese Unie dit gehele domein beter coördineren en de verschillende voorwaarden en procedures harmoniseren. Verder moeten er, door de EU, afspraken gemaakt worden met de herkomstlanden om de toestroom van migranten en asielzoekers te stroomlijnen. N-VA wil dus de volledige organisatie van het asiel- en migratiedossier overlaten aan de EU, terwijl de specifieke toekenning van het statuut een nationale/regionale bevoegdheid moet blijven.

N-VA is, in de typologie van Mudde en Kopecky, duidelijk een Europositieve partij. De partij wil de Europese integratie op bijna alle vlakken verderzetten en ziet ook de Europese Unie zelf als een legitieme veruitwendiging van de Europese integratie. Wel wil N-VA de structuur van de EU veranderd zien om meer ruimte te bieden aan de constitutionele regio's. Als de Europese regio's in de nabije toekomst niet meer in het beslissingsproces betrokken worden, in casu als ze geen eigen stem krijgen in de Europese Raad, kan de partij wel meer opschuiven naar een Eurosceptisch standpunt. In de opdeling volgens Flood en Usherwood kan de N-VA als een reformistische partij getypologeerd worden. Dit omdat de partij een herziening van de structuur van de EU voorstaat ten voordele van de regionale besturen.

---

¹³⁰ N-VA, *Afrit Vlaanderen, uitrit crisis. Verkiezingsprogramma 7 juni 2009: Europa, Vlaanderen, Brussel*, p. 76.

4.3.10. VB

Naam	N	Nationale/regionale context en EU	Europese instellingen	Europese beleidsdomeinen	Europese integratie
VB	484	78	67	244	95
	100%	16,12%	13,84%	50,41%	19,63%

Figuur 17: Codes VB totaal 2009-2010

Vlaams Belang is een Vlaamse regionalistische en rechts-conservatieve partij die sinds de jaren negentig een sterke opgang kende. Het Vlaams Belang richt zich vooral op de Vlaamse onafhankelijkheid en het veiligheids- en immigratievraagstuk, en spiegelt zich op dit vlak aan andere rechts-populistische partijen in Europa als het Franse Front National en de Oostenrijkse FPÖ.

Het Vlaams Blok/Vlaams Belang heeft sinds 1989 onafgebroken een vertegenwoordiging in het Europees Parlement (tussen de één en drie parlementsleden), maar is er niet in geslaagd zich aan te sluiten bij een Europese fractie. De Vlaams Belang Europarlementariërs (sinds 2009: twee) zetelen dus als onafhankelijke in het EP.

Het VB scoort wat betreft totaal van de programma's het hoogst gemeten gemiddelde met 3,34 c/p, maar voor het Europees programma zit het VB wel ver onder het Belgisch gemiddelde met 7,69 c/p. Wel dient opgemerkt te worden dat met 46 pagina's het VB een zeer uitgebreid Europees programma publiceerde.¹³¹ Als we de totaalscore in acht nemen zien we dat Vlaams Belang de aandacht goed verdeeld over de verschillende Europese thema's. Opvallend is wel dat het VB maar 10,12% van haar Europese aandacht richt op sociaaleconomische thema's, toch de motor van de Europese integratie.

Vlaams Belang plaatst het thema 'Europa' duidelijk in haar binnenlandse politieke kader van Vlaamse onafhankelijkheid; de partij gebruikt de Europese integratiegedachte als stimulans voor haar Vlaams onafhankelijkheidsproject. Ze kadert de regionalistische gedachte dus in de trend van Europeanisering en poneert dat de Europese Unie de rol van België gemakkelijk kan overnemen. Het eerste hoofdstuk van het Europees programma van het VB is dan ook veelzeggend getiteld; *'Europese integratie als bijkomend argument voor Vlaamse onafhankelijkheid'*.¹³²

¹³¹ Dit Europees programma neemt 31,72% van de bladzijden op zich van het totaal aan partijprogramma's van het VB tussen 2009 en 2010.

¹³² VB, *Europees verkiezingsprogramma VB 2009-2014*, p. 3.

Het VB ziet dus voor Vlaanderen een toekomst in de Europese Unie als onafhankelijke staat, maar dit betekent zeker niet dat deze EU aanvaardt moet worden zoals ze nu is. Hoewel het VB sterk voor Europese integratie is, heeft ze het zeer moeilijk met de uitwerking van de Europese Unie. Zo kant het Vlaams Belang zich sterk tegen een supranationale of federale EU.

‘Voor het Vlaams Belang is een Europese superstaat uit den boze. De EU mag volgens ons enkel een intergoevernementeel samenwerkingsverband zijn tussen en van natiestaten.’¹³³

Voor de afwijzing van een federale EU verwijst het VB naar de verschillende culturele achtergronden van de volkeren binnen Europa. Het Vlaams Belang wijst bijgevolg een Europese identiteit (zoals in de Verenigde Staten) sterk af. Om deze reden is het VB dan ook sterk gekant tegen het TFEU, daar dit verdrag de macht van de supranationale instellingen binnen de EU teveel zou versterken. Het VB heeft ook sterke commentaar op het huidige democratische gehalte van de EU en geeft dit thema met 4,13% van de codes een prominente plaats in haar programma’s.

Vlaams Belang zet, naast het institutionele vraagstuk en de kritiek op het EU-beleid, veel in op het migratiebeleid. Dit thema krijgt met 9,92% van de Europese codes zeer veel aandacht in de verschillende verkiezingsprogramma’s, in navolging van haar ideologische achtergrond. De partij pleit hierbij voor een immigratiestop die er moet komen via een versterking van het Europees grensagentschap Frontex. Een gemeenschappelijk asiel- en migratiebeleid is voor het VB echter niet nodig, de lidstaten dienen hun beleid wel af te stemmen op elkaar maar moeten hun bevoegdheden autonoom kunnen uitoefenen. Zo waarschuwde het VB in haar Europees programma bijvoorbeeld voor een mogelijke Europeanisatie van het asiel- en migratiebeleid; de partij ziet dit namelijk als een gevaar daar het gevoerde Europese beleid voor hen te open is. Met dit vasthouden aan nationale bevoegdheden in deze beleidsdomeinen zet Vlaams Belang zich af van andere Belgische rechts-populistische politieke partijen; zo pleiten FN, LDD en PP wel voor een gemeenschappelijk asiel- en migratiebeleid.

Hieraan gekoppeld pleit het VB ook voor een uitbreidingsstop, daar verdere uitbreiding die immigratie alleen maar zou doen toenemen. Ook dit thema komt, met 5,99% van de Europese codes, ruim aan bod in de verschillende VB verkiezingsmanifesten. Het Vlaams Belang

---

¹³³ VB, *Europees verkiezingsprogramma VB 2009-2014*, p. 8.

kadert deze uitbreidingsstop in de ‘Europese cultuur’, dat als thema 6,13% van het totaal aan Europese codes inneemt. Voor het VB zijn alle landen met een ‘Europese cultuur’ al lid en zijn de landen die in de pijplijn zitten geen ‘Europese cultuurlanden’. Deze nadruk op het migratie- en uitbreidingsdossier stamt uit de vrees voor een ‘islamisering’ van Europa. Hoewel Vlaams Belang haar verzet tegen een federale EU baseert op de diversiteit van culturen onder de verschillende Europese volkeren, baseert ze het ‘islamiseringgevaar’ op het gevaar dat deze godsdienst vormt voor de ‘Europese cultuur en beschaving’. In dit verband uit het VB ook sterke kritiek op de antiracismerichtlijnen van de Europese Unie en de steun van de Europese Commissie aan enkele netwerken die ijveren voor de rechten van asielzoekers en migranten.

Gelieerd aan het migratievraagstuk vraagt het VB een daadkrachtiger buitenlandbeleid van de EU, en ook dit thema krijgt met 8,06% van de codes veel aandacht. Zo wil het VB dat het GBVB enerzijds gebruikt wordt om de verspreiding van de islam in Europa tegen te gaan en anderzijds om mensenrechten en vrijheid van godsdienst in de Arabische landen te promoten. Ook op het vlak van defensie dient er een betere Europee samenwerking te komen volgens Vlaams Belang. De Europese ontwikkelingssamenwerking dient voor het Vlaams Belang dan weer afgebouwd te worden en generationaliseerd.

Vlaams Belang heeft echter niet alleen een uitgesproken mening in verband met haar ‘core issues’ als migratie en de positie van Vlaanderen in de EU, ook op andere Europese beleidsdomeinen presenteert het VB haar mening in de verschillende partijprogramma’s.

Zo ook in verband met het Europees klimaat- en energiebeleid. In principe is het VB akkoord met de politiek gevoerd door de EU. Het VB bekritiseert wel de onrealistische tijdslijn die de Europese Commissie hierbij vooropstelt en ook het Europeaniseren van dit beleidsdomein krijgt weerstand vanuit het Vlaams Belang. Voor het VB moeten de lidstaten uiteindelijk de beslissingsbevoegdheid over hun energiebeleid behouden. Met 7,85% van de Europese codes is het klimaat- en energiebeleid van de EU een belangrijk thema voor de partij.

In het debat rond het Europees landbouwbeleid neemt het Vlaams Belang dan weer een zeer supranationale houding aan. Deze beleidsdomeinen moeten volledig op Europees gebied geregeld worden en dienen zelfs nog beter gecoördineerd te worden vanuit de EU. Dit thema neemt in totaal 10,33% van de Europese codes voor zijn rekening wat betekent dat Vlaams Belang in totaal meer aandacht aan dit beleid besteedt in haar programma’s dan aan het Europees asiel- en migratiebeleid.

Uit de onderzochte partijprogramma's komt Vlaams Belang naar voren als een partij die een duaal standpunt inneemt inzake Europese integratie. Zo dienen sommige beleidsdomeinen geharmoniseerd te worden op Europese schaal, echter op vele andere domeinen moeten de lidstaten terug meer bevoegdheden krijgen. Het Vlaams Belang is dus voor een gelimiteerde Europese integratie, en deze integratie dient vooral te gebeuren in deze domeinen waar het schaalvoordeel van de interne markt een voordeel biedt. Het pleidooi voor een 'Europa van de lidstaten' laat wel zien dat het VB de ultieme beslissingsbevoegdheid niet bij de Europese instellingen wil zien liggen maar bij de nationale regeringen. Op het vlak van de veruitwendiging van de Europese integratiegedachte in de vorm van de EU is het Vlaams Belang uitermate kritisch, de uitbouw van een supranationale Europese Unie is enkele stappen te ver voor het VB.

In 2004 werd Vlaams Belang geklasseerd als een Eurosceptische partij door Bursens en Mudde, ik zal deze typering overnemen voor 2010. Er dient wel opgemerkt te worden dat het VB zeker geen harde Eurosceptische partij is, daar de aandacht voor Europese thema's enerzijds laag is en anderzijds deze aandacht ingekaderd wordt in hun ideologisch veel belangrijker regionalisme. Ook Taggart en Szczerbiak kwamen in 2005 al tot de vaststelling dat het Vlaams Belang Europa vooral gebruikt in hun nationale strategie en dat het echte ideologische Euroscepticisme bij de partij maar een eerder klein deel inneemt.¹³⁴

Het Flood en Usherwood schema biedt in het geval van het VB geen soelaas; de partij kan over het algemeen als revisionistisch beschouwd worden, voor enkele aspecten van Europeanisatie is classificatie als rejectionistisch echter meer op zijn plaats.¹³⁵

4.3.11. FN

Naam	N	Nationale/regionale context en EU	Europese instellingen	Europese beleidsdomeinen	Europese integratie
FN	66	14	3	40	9
	100%	21,21%	4,55%	60,61%	13,64%

Figuur 18: Codes FN totaal 2009-2010

Het Front National is een Franstalige extreemrechtse, nationalistische partij die aan het begin van de 21ste eeuw een relatief succes had onder de Waalse kiezers in België. Ze heeft echter nooit het electoraal succes van het Vlaams Blok/Belang kunnen evenaren. Zo verloor het FN

¹³⁴ Taggart en Szczerbiak, *Three Patterns of Party Competition Over Europe*, p. 7.

¹³⁵ Bijvoorbeeld op het asiel- en migratiebeleid en het uitbreidingsvraagstuk.

bij de verkiezingen van 2010 haar laatste zetel in het Federaal Parlement. Tussen 1994 en 1999 wist het FN wel een zetel in het Europees Parlement te veroveren. Ook behoort het FN, nominaal, tot de ‘Alliance of European National Movements’; een verzameling van extreemrechtse partijen in Europa.¹³⁶ Het Front National speelt in de Belgische politiek dus geen rol van belang, toch is het een interessante partij om te bestuderen daar ze in het Franstalige landsgedeelte de enige extreemrechtse partij is die ooit op het Europese vlak een verkozene had.

Het FN heeft voor de verkiezingen van 2009 en 2010 eenzelfde partijprogramma gebruikt waarin er een redelijk groot aandachtsdeel aan Europa gewijd was. Met 1,83 c/p gemiddeld doet het FN het beter dan het Belgisch gemiddelde, het Europees hoofdstukje zit met 8,50 c/p wel onder dit gemiddelde. FN heeft in haar programma zeer veel aandacht voor enerzijds asiel en migratie en anderzijds voor het Europese buitenlandbeleid; deze thema’s beslagen respectievelijk 7,58% en 27,58% van het totaal aantal Europese codes. Ook legt het FN zeer veel nadruk op de gemeenschappelijke Europese cultuur, dat met 16,67% van de Europese codes veruit het grootste Europees deelthema is. Voor sociaaleconomische beleidsdomeinen heeft de partij met 15,16% maar een beperkte aandacht.

Veel van de Europese aandacht situeert zich dus rond de gemeenschappelijke Europese cultuur en de beleidsthema’s inzake het GBVB. Deze aandacht is veelal Europositief, zo noemt het Front National Europa bijvoorbeeld het toekomstige vaderland van de Walen.

‘Si la Wallonie est notre patrie charnelle, la Belgique notre patrie historique, l’Europe est notre grande patrie en devenir.’¹³⁷

Deze focus op de Europese cultuur vertaalt zich in een radicaal afwijzen van de intrede van niet-Europese cultuurlanden zoals Turkije in de EU. Hierin verschilt het FN in niets van de andere Europese extreemrechtse politieke partijen. Wel dient opgemerkt dat de nadruk op dit thema ontbreekt bij het FN; maar 3,03% van de codes behandelde de uitbreiding van de EU.

Het Front National stelt zich dus in zijn programma zeer Europees gezind op, ze pleiten sterk voor verdere Europese integratie op het vlak van milieu, economie, defensie, burgerschap en buitenlandbeleid. Echter de wijze waarop deze integratie vorm krijgt via de Europese Unie is volgens het FN fout. Het Front National veroordeelt vooral de mondiale en neoliberale

---

¹³⁶ <http://euobserver.com/9/28982>.

¹³⁷ FN, *Le programme du Front National, 2009-2010*, p. 35.

houding van de Europese bureaucraten. Daarnaast verwijst de partij zeer veelvuldig naar het zogenaamde democratische deficit dat er binnen de Europese Unie zou bestaan; zo heeft 4,55% van de Europese codes dit als thema. In hun verwoording van de tegenstand tegen de EU sluimert ook de inhoudelijke discussie binnen het FN door. Zo lijkt de tegenstand tegen het neoliberale karakter van de Europese Unie zich te spiegelen aan het linkse verzet tegen de EU instituties, terwijl de veelvuldige aandacht voor de gemeenschappelijke Europese cultuur eerder uit het conservatiefrechtse denken voorkomt. Deze ideologische tweespalt is kenmerkend voor het FN. Zo verwoordde Daniel Feret de ideologie van het Front National ooit als:

*'Le FN est un parti qui essaie d'apporter des réponses aux problèmes d'aujourd'hui sans aller les chercher dans des idéologies.'*¹³⁸

Hoewel het FN dus ideologisch geen consistente koers vaart is haar houding ten opzicht van de EU wel vrij eenduidig. Zo vindt het Front National dat de EU verder moet uitgebouwd worden via een focus op enkele specifieke beleidsthema's als immigratie en een Europese defensie, los van de NAVO. Daarnaast pleit het FN ervoor dat deze verdere integratie gekoppeld moet worden aan een grondige hervorming van de Europese instellingen en voor het vertrek van deze organisatie uit Brussel.

Het Front National kan dus duidelijk als Eurosceptisch beschreven worden, daar ze een voorstander is van Europese integratie maar deze, in bijna al haar aspecten, sterk afwijst in haar huidige vorm. Deze catalogisering is in lijn met de beoordeling door Bursens en Mudde in 2004. Er lijkt dus niet veel speling te zitten op het Europese standpunt van het FN tussen de twee Europese verkiezingen. In het Flood en Usherwood schema zou FN als reformistisch te beschouwen zijn daar ze de Europese instellingen grondig wil hervormen zonder aan het idee van Europese integratie zelf te willen raken.

---

¹³⁸ M. Abramowicz, 'Organisations. Un passé composé.' In: Le Paige, H. (red.), *Le désarroi démocratique. L'extrême droite en Belgique*, Labor, Brussel, 1995, p. 103-126, p. 119.

4.3.12. *LDD*

Naam	N	Nationale/regionale context en EU	Europese instellingen	Europese beleidsdomeinen	Europese integratie
LDD	318	30	34	182	72
	100%	9,43%	10,69%	57,23%	22,64%

Figuur 19: Codes LDD totaal 2009-2010

LDD veranderde na de verkiezingsnederlaag van 2010¹³⁹ van naam: Lijst Dedecker werd Libertair, Democratisch en Direct. Voor deze paper zal ik desalniettemin altijd de naam Lijst Dedecker (of LDD) gebruiken daar de partij deze naam hanteerde tijdens de campagnes van 2009 en 2010. LDD speelde tijdens de verkiezingscampagne van 2009 de Europese verkiezingen sterk uit in haar strategie: dit door een ‘Eurorealistische’ koers te varen en het aantrekken van Derk-Jan Eppink¹⁴⁰ als Europees boegbeeld. Eppink werd verkozen in het Europees Parlement en wist zich aan te sluiten bij de European Conservatives and Reformists. Sinds 2009 is LDD dus ingebed in de Europese structuren met een EP-lid en lidmaatschap van een Europese fractie.

De aandacht en nadruk die de partij op de Europese thema’s legt zien we ook in de partijprogramma’s terugkomen: met 2,17 c/p hadden deze een zeer hoge dichtheid aan Europese codes. Wel moet opgemerkt worden dat dit niet geldt voor het 32 pagina’s tellende Europees programma dat met 7,31 c/p ver onder het gemiddelde zit.

Hoewel LDD in de aanhef van haar Europees programma de loftrumpet blaast over de geschiedenis van de Europese integratie is ze over de uitwerking en de toekomst hiervan minder positief. Vooral de evolutie van de integratie in een meer federale richting is iets waar Lijst Dedecker zich tegen verzet. De Europeanisering van de samenleving dient volgens LDD wel duidelijk via de EU te gebeuren, een regelrechte afwijzing van de Europese instellingen vinden we niet terug in het programma van Lijst Dedecker. In dit verband speelt LDD sterk in op het gepercipieerde democratische deficit binnen de Europese Unie. Met 7,32% van de codes in het Europees programma en nog 5,66% op het totaal is dit een zeer belangrijk thema. Hiermee lijkt de partij zich in het ‘populaire’ Euroscepticisme te werpen dat sinds de impasse rond de Europese Grondwet in vele Europese landen aan kracht won.

¹³⁹ Van vijf naar één zetel in de Kamer en verlies van haar enige Senaatszetel.

¹⁴⁰ Nederlands auteur en columnist. Eppink was ook medewerker van Europees Commissaris Bolkestein.

LDD baseert, als een liberale partij, haar Europese koers duidelijk op sociaaleconomische overwegingen en spendeert ook een redelijk groot aandachtsdeel (24,51%) aan deze thema's. In deze dossiers hamert de partij op de rol van de Europese Commissie in de regulering van de Europese interne markt, zo handelen 8,17% van de Europese codes hierover. LDD wil een sterke Commissie, maar haar rol moet wel beperkt blijven tot het harmoniseren van de regels. De specifieke uitwerking van het sociaaleconomisch beleid moet voor de partij een nationale of regionale bevoegdheid blijven. LDD steunt dus het subsidiariteitsprincipe inzake Europese economische integratie.

Op het vlak van het GBVB pleit LDD voor de oprichting van een Europese Defensiemacht. Daarnaast moet de Europese Unie binnen het domein van de ontwikkelingssamenwerking een leidende rol spelen en deze hulp gebruiken als een 'soft power' in de relaties met andere landen. Gekoppeld aan dit buitenlands beleid, dat 8,48% van de Europese codes inneemt, pleit LDD ook voor een gemeenschappelijk Europees energiebeleid. Dit moet gestoeld worden op een verhoging van de eigen 'groene' capaciteit. In dit verband vraagt Lijst Dedecker een realistisch groenrechts energie programma van de Europese Commissie (4,88% van de Europese codes). Hoewel ze zware kritiek heeft op het huidige energie- en klimaatbeleid van de Europese Commissie vraagt LDD dus wel om een verdieping van de Europese samenwerking in dit domein. Dit 'groene' imago van LDD zet zich wel niet verder in milieuthema's, hoewel er een substantieel aandachtsdeel van LDD naar milieu gaat (9,35%) is dit meestal negatief verwoord. Vooral het verzet tegen de Vogel- en Habitatrichtlijn komt sterk naar voor.¹⁴¹ Maar ook hier wordt er niet gepleit voor een afschaffing van deze richtlijn, die volgens LDD het economisch leven hindert, maar moet deze '*bijgesteld en versoepeld worden*'.¹⁴²

De partij is verder tegen uitbreiding van de EU maar verantwoordt deze stelling op grond dat de absorptiecapaciteit van de Europese Unie na 2007 haar limieten heeft bereikt. Eerst dient er dus een verdieping en consolidatie van de EU te komen. Met 9,43% van het totaal aantal Europese codes was dit geen klein thema voor LDD.¹⁴³

---

¹⁴¹ LDD, *Europees programma LDD. LDD, de Eurorealisten*, p. 8.

¹⁴² *Ibidem*, p. 9.

¹⁴³ Voor het Europees programma maten we 10,28% voor uitbreiding.

Op binnenlands (Europees) vlak pleit LDD dan weer voor een versterking van de politionele en justitionele samenwerking en een gemeenschappelijk beleid inzake asiel en migratie. In de kadering van de vraag voor deze bevoegdheidsoverdrachten zien we duidelijk een neo-functionalistisch idee van Europese integratie: de Europeanisering van deze beleidsdomeinen is een ‘spill-over’ uit de vervolmaking van de interne markt.

Afgaande op de informatie uit de Europese verwijzingen in de verschillende partijprogramma’s van Lijst Dedecker ben ik geneigd deze als voorzichtig Europositief te beschouwen. Hoewel LDD op het Europese toneel deel uitmaakt van de Eurosceptische ECR en ook in de retoriek van haar kopstukken een zeer sceptische houding tegenover de EU aanmeet vinden we in de partijprogramma’s, en zeker in het Europese, geen diepgaande antipathie voor de EU weer. Dit zien we ook terug in de eigen naamgeving; als Eurorealisten stelt LDD zich eerder constructief op om van de Europese Unie een realistische en goeddraaiende organisatie te maken.

In het schema van Flood en Usherwood kan LDD als een reformistische partij getypeerd worden daar ze de Europese integratie op bepaalde domeinen willen verdiepen en daarnaast ijveren voor een bijstelling van de huidige werking van de EU.

4.3.13. PP

Naam	N	Nationale/regionale context en EU	Europese instellingen	Europese beleidsdomeinen	Europese integratie
PP	29	11	2	9	7
	100%	37,93%	6,89%	31,03%	24,14%

Figuur 20: Codes PP totaal 2009-2010

De Parti Populaire-Personenpartij is een nieuwe politieke partij in België die ontstond in de nasleep van de Fortisaffaire. De bekende advocaat Mischaël Modrikamen richtte de partij op in 2009. Ze nam aan de federale verkiezingen van 2010 deel als een rechts-populistische, federalistische partij. De partij haalde alleen in Brussel de kiesdrempel en kon één zetel in de Kamer van Volksvertegenwoordigers veiligstellen. Deze zetel verloor ze evenwel reeds in augustus 2010 door interne ideologische twisten. Deze partij is niet vertegenwoordigd op het Europese niveau en heeft ook nog nooit deelgenomen aan Europese verkiezingen. Toch is het interessant ook aan deze partij aandacht te besteden daar ze een rechts-populistische koers vaart en dus zou kunnen passen in het ‘political entrepreneur’-idee van Catherine de Vries.

Qua bronnenmateriaal konden we ons voor dit onderzoek dus maar baseren op één partijprogramma, dit van de federale verkiezingen. Desondanks vonden we hier een redelijk aantal Europese codes in terug. Het onderzochte partijprogramma besloeg 21 pagina's waarin 29 Europese codes werden teruggevonden (1,38 c/p). Zoals eerder vermeld moet de beperktheid van dit onderzoek onderstreept worden daar de we maar één (federaal) partijprogramma konden consulteren.

De PP noemt zich in haar manifest sterk pro-Europees en dit komt ook terug in de uitwerking van de verschillende paragrafen. Zo pleit de PP voor de versterking van Brussel als Europese hoofdstad en voor een federaal Europa:

*'Le Parti Populaire, parti résolument pro-européen, s'inscrit dans la dynamique positive d'une Union consolidée.'*¹⁴⁴

*'Le Parti Populaire défend la création des "Etats-Unis d'Europe" ...'*¹⁴⁵

De PP pleit voor een federale Europese Unie gebaseerd op een gemeenschappelijk buitenlandbeleid, defensie, diplomatie en immigratiepolitiek. Daarnaast moeten hervormingen aan het kiessysteem het democratisch gehalte van deze instellingen verbeteren en dienen uitbreidingen uitgesteld te worden tot de federale EU zich geconsolideerd heeft. Naast deze uitermate Europositieve ideeën van de Parti Populaire zijn er toch nog wel enkele punten van afkeuring tegenover uitwerking van de Europese Unie te vinden in het programma; zo wordt er bijvoorbeeld kritiek geuit op de excessieve financiering van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid.

Enigszins verbazingwekkend, wegens haar rechts-populistische ideologie, kan de Parti Populaire dus als een Europositieve partij gedefinieerd worden. Zeker door haar sterke voorkeur voor een federale Europese Unie uit ze zich als Europositief. Afgaande op het bronnenmateriaal dient deze federale unie vooral opgebouwd te worden rond het GBVB, over interne bevoegdheden zwijgt de PP. Er dient dus opgemerkt te worden dat deze catalogisering op een zeer beperkt bronnenmateriaal gebaseerd is en de ideologische lijn van deze jonge en instabiele partij nog niet vastligt. Zeker op het vlak van het GBVB kan de PP in het kader van het Flood en Usherwood als maximalistisch tegenover de Europese integratie gezien worden.

---

¹⁴⁴ PP, *Manifeste du Parti Populaire*, p. 20.

¹⁴⁵ Ibidem, p. 20.

4.3.14. PVDA

Naam	N	Nationale/regionale context en EU	Europese instellingen	Europese beleidsdomeinen	Europese integratie
PVDA	175	16	24	111	24
	100%	9,14%	13,71%	63,43%	13,71%

Figuur 21: Codes PVDA totaal 2009-2010

De Partij van de Arbeid van België (PVDA) is een extreemlinkse Belgische politieke beweging met marxistische trekken. De PVDA is verder tweetalig en komt met hetzelfde programma zowel in het Nederlandstalige als in het Franstalige gedeelte van België op. De partij heeft nooit een vertegenwoordiging op het regionale, nationale of Europese toneel gehad, maar heeft in een aantal gemeenten wel lokale mandatarissen.¹⁴⁶ Met minder dan 1,0% van de stemmen tijdens de verkiezingen in 2009 en 2010 is de PVDA een zeer kleine partij die niet weegt op de besluitvorming in België. Het is wel zeer interessant om deze partij op haar Europees standpunt te onderzoeken daar ze, met haar extreemlinkse ideologie, wordt geacht een Eurosceptisch of Euronegatief standpunt in te nemen.¹⁴⁷

Kwantitatief gezien heeft PVDA in de drie onderzochte partijprogramma's (Europees, regionaal en federaal) redelijk veel aandacht voor Europese thema's. Over de drie programma's heen komt de partij aan een gemiddelde van 1,88 c/p en ook het Europees programma heeft met 9,00 c/p een redelijk gemiddelde. In dit tien bladzijden tellend Europees programma werd 51,43% van de codes teruggevonden. Op het totaal van de Europese codes zien we dat de sociaaleconomische thema's goed waren voor 46,29%. PVDA kadert haar visie op de Europese Unie dus duidelijk in een sociaaleconomische context, wat gezien haar ideologie uiteraard niet verwonderlijk is.

Op institutioneel vlak is de partij helemaal niet tevreden met de evolutie van de Europese Unie. Zo vraagt PVDA de integrale opheffing van het TFEU, daar dit verdrag volgens de partij een neoliberal, antisociaal, antidemocratisch en oorlogszuchtig Europees beleid oplegt.¹⁴⁸ Wel wilt de partij dat het Europees parlement en de Europese Commissie gaan werken als een echte parlementaire democratie, met de Europese Commissie als Europese regering die verantwoording verschuldigd is aan het EP. De Raad van Ministers moet dus

¹⁴⁶ Het niet actief zijn op Europees vlak valt op in het federaal programma van 2010 waarin de partij Noorwegen als een lid van de EU bestempelt. PVDA, *Verkiezingen 2010. Het programma in 35 punten*, p. 39.

¹⁴⁷ Hooghe, Marks en Wilson, 'Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration?', p. 985.

¹⁴⁸ PVDA, *De 20 programmapunten van de PVDA voor de Europese verkiezingen*, p. 9.

voor PVDA als wetgevend orgaan worden afgeschaft. De partij besteedt met 6,29% van haar Europese codes een substantieel aandachtsdeel aan deze problematiek.

Op beleidsmatig vlak zorgt de linkse ideologische achtergrond van de PVDA ervoor dat ze het grondig oneens is met een reeks Europese maatregelen op het vlak van de interne markt, concurrentie en sociaal beleid. Zo wil PVDA onder andere de herziening van de mededingingsregels zoals die zijn neergelegd in het Verdrag van Rome.¹⁴⁹ Algemeen kan gesteld worden dat PVDA een sociaal beleid op Europees niveau een meerwaarde vindt; echter de regels die de Europese Unie hanteert stroken niet met de ideologie van de partij. PVDA verwijt de Europese Unie, en bij uitstek de Europese Commissie, te veel gestuurd te worden door het patronaat en de belangen van de Europese burgers niet te behartigen. Ook op het vlak van buitenlands handelsbeleid en landbouw staat PVDA een zeer ander beleid voor dan dit van de EU en spendeert ze hier met respectievelijk 3,43% en 4,57% ook veel aandacht aan. In deze context verzet ze zich tegen de afbouw van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid en tegen de vrijhandelsakkoorden die de EU sluit met derde landen.

Zoals eerder gezegd spendeert PVDA het merendeel van haar Europese aandacht aan de hierboven opgesomde sociaaleconomische thema's; maar dit betekent niet dat de partij over andere beleidsdomeinen of evoluties op Europees vlak geen mening heeft.

Zo is PVDA radicaal gekant tegen de mogelijke oprichting van een Europees leger of Europese defensiecapaciteit, welke wel maar 1,14% van de Europese aandacht krijgt. Dit kadert in haar globale inschatting van de rol van de EU in de wereld; deze moet er een zijn van emancipatie van de derde wereld. Het asiel- en migratievraagstuk wil PVDA oplossen door een algehele regularisatie van alle mensen zonder papieren op Europees vlak en een open beleid naar nieuwe immigranten en asielzoekers. Maar ook dit beleid wordt in de partijprogramma's met 2,29% van de Europese codes maar vluchtig aangehaald.

PVDA kan, in het Mudde en Kopecky schema, duidelijk als een Eurosceptische partij gecatalogiseerd worden daar ze in principe voorstander is van Europese integratie, maar zeer sterk gekant is tegen het institutioneel kader van de Europese Unie en het beleid op Europees niveau. In de typologie van Flood en Usherwood kan PVDA als een revisionistische partij gezien worden, bijvoorbeeld in het debat rond het Verdrag van Lissabon (TFEU).

---

¹⁴⁹ PVDA, *De 20 programmapunten van de PVDA voor de Europese verkiezingen*, p. 4.

4.4. Besluit partijposities

Het onderzoek van de verschillende partijprogramma's van de Belgische politieke partijen heeft uitgewezen dat er maar vier partijen zijn die als Eurosceptisch kunnen bekeken worden volgens het Mudde en Kopecky schema. Belangrijk hierbij is dat ook de Parti Socialiste hieronder valt; deze partij blijkt sinds 2004 een scherpere houding aangenomen te hebben tegenover de Europese Unie op voor haar ideologisch belangrijke thema's.

Bij de klassering van de Belgische politieke partijen valt verder op dat de partijposities tegenover Europa redelijk constant gebleven zijn ten opzichte van 2004. Van de partijen die in 2004 door Bursens en Mudde in dit schema geplaatst werden is enkel PS opgeschoven van Europositief naar Eurosceptisch; en deze verschuiving was al in 2004 voorspeld door voorvermelde auteurs.¹⁵⁰ Dit Eurosceptischer worden van de Belgische sociaaldemocratische partijen (ook SP.A mat zich in 2009 en 2010 een duidelijk minder Europositief kleed aan) past ook in de voorspelling van Cécile Leconte.¹⁵¹ De Belgische Partij Socialiste volgt duidelijk hetzelfde traject dat de Franse PS al sinds 2004 volgt. De PS neemt enerzijds een groot deel van de extreemlinkse kritiek op de Europese Unie over en probeert anderzijds het thema van Europa zoveel mogelijk te vermijden in hun partijprogramma's, dezelfde strategie als de Franse socialisten.¹⁵²

		Houding t.o.v. uitgangspunten Europese integratie	
		Eurofiel	Eurofoob
Houding t.o.v. uitgangspunten EU	EU-optimist	Europositivisme CD&V, cdH, SP.A, Open VLD, MR, Groen!, Ecolo, N-VA, LDD, PP	Europragmatisme
	EU-pessimist	Euroscepsis PS, VB, FN, PVDA	Euronegativisme

Figuur 22: Mudde en Kopecky typologie, 2010

Als we de Belgische partijen catalogiseren volgens het Flood en Usherwood schema krijgen we een heel andere indeling. Opvallend is bijvoorbeeld de typologie van CD&V als een gradualistische partij inzake Europese zaken. Deze partij gold in 2004 als één van de meest pro-Europese partijen in België en door het handhaven van andere criteria wordt ze anno 2010 maar als mild Europositief gecatalogeerd.

¹⁵⁰ Bursens en Mudde, 'Euroscepsis in België', p. 79-80.

¹⁵¹ Leconte, *Understanding Euroscepticism*, p. 123-124.

¹⁵² Ibidem, p. 124.

Categorieën van Europese houding	
Maximalist	cdH, Open VLD, MR, PP
Reformist	SP.A, PS, Groen!, Ecolo, N-VA, FN, LDD
Gradualist	CD&V
Minimalist	
Revisionist	VB, PVDA
Rejectionist	

Figuur 23: Flood en Usherwood typologie, 2010

De onderstaande grafiek laat het gemiddeld voorkomen van Europese codes per pagina zien in zowel de Europese programma's als het totaal van de programma's voor 2009 en 2010 voor de onderzochte Belgische politieke partijen. Opmerkelijk is dat de verhouding van de centumpartijen en groenen tegenover het gemiddelde omgekeerd is voor het Europees programma ten opzichte van het totaal aan de programma's. Waar deze partijen (buiten SP.A en Groen!) gemiddeld slechter scoren op het totaal, scoren ze duidelijk beter (buiten CD&V en PS) in het Europees programma qua Europese codes.

Naam	c/p in Europees programma	c/p totaal
CD&V	7,86	1,12
cdH	11,36	0,93
SP.A	11,54	1,46
PS	5,71	0,92
Open VLD	9,75	1,12
MR	10,53	1,10
Groen!	10,19	1,66
Ecolo	16,25	0,97
N-VA	11,22	3,04
VB	7,69	3,34
LDD	7,31	2,17
PP	Geen data	1,38
FN	8,50	1,83
PVDA	9,00	1,88
Gewogen gemiddelde	9,41	1,27

Figuur 24: Gemiddeld voorkomen van Europese codes per pagina

In de volgende tabel wordt de aandacht per hoofdstuk van het codeboek weergegeven. Als we naar de verdeling van de Europese codes kijken, zien we dat gemiddeld 65,26% van deze codes betrekking hebben op het beleid van de Europese Unie. Dit laat zien dat de aandacht voor de EU duidelijk gebaseerd wordt op het gevoerde beleid. Vooral het feit dat er niet veel

aandacht besteedt word aan de institutionele opbouw van de EU toont aan dat de Belgische partijen overwegend Europositief zijn. Dit laatste onderwerp wordt namelijk vaak door Eurosceptische of Eurokritische partijen aangehaald in hun aanvallen tegen de Europese Unie. Dit wordt ook bevestigd door de uitgebreide aandacht van het VB en de PVDA voor dit onderwerp (respectievelijk 13,84% en 13,71%).

Naam	N	Nationale/regionale context en EU	Europese instellingen	Europese Beleidsdomeinen	Europese Integratie
CD&V	290	97	19	139	35
	100%	33,40%	6,60%	47,90%	12,10%
cdH	976	109	61	693	113
	100%	11,17%	6,25%	71,00%	11,58%
SP.A	336	31	10	263	32
	100%	9,23%	2,98%	78,27%	9,52%
PS	562	62	23	439	38
	100%	11,03%	4,09%	78,11%	6,76%
Open VLD	176	68	7	88	13
	100%	38,64%	3,98%	50,00%	7,39%
MR	751	173	27	491	60
	100%	23,04%	3,60%	65,38%	7,99%
Groen!	720	84	61	496	79
	100%	11,67%	8,47%	68,89%	10,97%
Ecolo	835	99	31	625	80
	100%	11,86%	3,71%	74,85%	9,58%
N-VA	529	98	61	257	113
	100%	18,53%	11,53%	48,58%	21,36%
VB	484	78	67	244	95
	100%	16,12%	13,84%	50,41%	19,63%
LDD	318	30	34	182	72
	100%	9,43%	10,69%	57,23%	22,64%
PP	29	11	2	9	7
	100%	37,93%	6,89%	31,03%	24,14%
FN	66	14	3	40	9
	100%	21,21%	4,55%	60,61%	13,64%
PVDA	175	16	24	111	24
	100%	9,14%	13,71%	63,43%	13,71%
Totaal	6247	970	430	4077	770
Gemiddelde	100%	15,53%	6,88%	65,26%	12,33%

Figuur 25: Verdeling Europese codes over de vier codeboek hoofdstukken

In verband met de methodologie kunnen we besluiten dat de klassering van Mudde en Kopecky duidelijk ideologisch verwante partijen eenzelfde Europese typologie geeft, terwijl het Flood en Usherwood schema partijen samen in een Europese houding plaatst die ideologisch vaak mijlenver uiteen liggen. Beiden hebben dus hun verdienste in het onderzoek daar we door de combinatie van beide typologieën een beter beeld krijgen van de relaties in

verband met Europese houding tussen partijen. Opvallend is zo bijvoorbeeld het verschil in typologie bij CD&V en PS. Waar CD&V in het Mudde en Kopecky schema als zeer Europositief gezien moet worden, krijgt ze in het Flood en Usherwood schema de stempel gradualist mee. Omgekeerd geldt dit voor PS, deze partij wordt in het eerste schema als Eurosceptisch gezien terwijl ze in de tweede typologie als reformistisch, en dus redelijk Europositief, gecatalogiseerd wordt. Er moet dus geconcludeerd worden dat beiden gebreken vertonen en het indelen van partijen onder één noemer in verband met hun houding tegenover Europa vaak afbreuk doet aan de complexe relatie ten aanzien van de Europese Unie. Ook is het tweedimensionale schema van Mudde en Kopecky in de Belgische context niet zo bruikbaar daar er geen (relevante) politieke bewegingen zijn die het idee van Europese integratie niet genegen zijn. Het verschil tussen Euroscepticisme en Europositivisme vervaagt door het feit dat alle partijen in deze twee types moeten worden ingedeeld.

Daarom zal ik hieronder een classificatie opstellen die voor zes domeinen van Europese integratie de positie van een partij vaststelt. Hierin zal enkel rekening gehouden worden met de positie die een politieke partij inneemt ten opzichte van het beleid van de Europese Unie, en niet met die ten opzichte van de Europese integratiegedachte als dusdanig. Hierbij zal het kwantitatief en kwalitatief onderzoek gecombineerd worden. Deze tabel zal een meer genuanceerd beeld mogelijk maken dan dit verkregen via de twee vorige typologieën.

Van de zes te bepalen beleidsdomeinen zal het institutionele domein rekening houden met de wijze waarop een partij de instellingen van de EU beoordeelt en hoe het democratische gehalte van deze instellingen gepercipieerd wordt.¹⁵³ Het economische domein overkoepelt budget-, macro-economische en interne markt gerelateerde Europese codes en ook het landbouwbeleid zal hieronder vallen.¹⁵⁴ Het sociale domein zal de houding ten opzichte van het Europese sociaal- en cohesiebeleid en de Lissabon- en EU-2020-strategieën beoordelen.¹⁵⁵ Het domein milieu zal rekening houden met de positie van de verschillende partijen ten opzichte van het Europees milieu- en energiebeleid.¹⁵⁶ Het domein binnenland zal dan weer justitie, binnenlandse zaken en immigratie in de Europese context beoordelen¹⁵⁷ en het domein buitenland zal hetzelfde doen voor het GBVB en het extern handelsbeleid.¹⁵⁸

---

¹⁵³ Codes in Codeboek: 1190+1310+1320+1350+1360

¹⁵⁴ Codes in Codeboek: 1210+1211+1212+1220+1221+1230+1231+1260+1261+1262+1263

¹⁵⁵ Codes in Codeboek: 1240+1241+1270

¹⁵⁶ Codes in Codeboek: 1250+1251

¹⁵⁷ Codes in Codeboek: 1280+1281+1282+1283

¹⁵⁸ Codes in Codeboek: 1233+1290+1291+1292+1293+1294

Voor elk van deze domeinen zal de positie van iedere partij kwalitatief bepaald worden ten opzichte van het gevoerde Europese beleid, daarnaast zal ook de kwantitatieve aandacht die elke partij per domein heeft worden weergegeven. De positie per domein kan ofwel voor het Europese beleid (PRO), tegen het Europese beleid (ANTI) of geen mening (/) zijn. Van alle PRO- respectievelijk ANTI-posities zullen de percentages opgeteld worden en het verschil tussen deze twee strekkingen zal uitmaken of een partij Europositief of Euronegatief is.¹⁵⁹

Naam	Domeinen						Europese Houding
	Institutioneel (%)	Economisch (%)	Sociaal (%)	Milieu (%)	Binnenland (%)	Buitenland (%)	
CD&V	PRO 5,51%	PRO 13,09%	PRO 5,17%	ANTI 8,28%	PRO 8,27%	PRO 11,72%	Europositief 35,48
cdH	PRO 10,24%	ANTI 20,08%	PRO 22,13	PRO 11,28%	ANTI 4,30%	PRO 12,58	Europositief 31,86
SP.A	ANTI 8,64%	ANTI 23,81%	PRO 19,05%	PRO 11,31%	PRO 9,52%	PRO 13,69%	Europositief 21,12
PS	ANTI 5,16%	ANTI 28,64%	PRO 19,03%	PRO 10,50%	PRO 8,72%	PRO 11,22%	Europositief 15,67
Open VLD	PRO 1,70%	PRO 14,77%	PRO 9,66%	PRO 9,09%	PRO 5,69%	PRO 9,08%	Europositief 59,07
MR	PRO 4,39%	PRO 17,32%	PRO 19,57%	PRO 7,85%	ANTI 8,92%	PRO 11,72%	Europositief 51,93
Groen!	PRO 11,25%	ANTI 17,08%	PRO 9,86%	PRO 17,08%	ANTI 8,47%	PRO 16,26%	Europositief 28,90
Ecolo	PRO 9,82%	ANTI 23,71%	PRO 8,27%	PRO 10,54%	ANTI 14,14%	PRO 17,97%	Europositief 8,75
N-VA	ANTI 19,85%	PRO 8,52%	PRO 6,81%	PRO 9,83%	ANTI 9,46%	PRO 13,05%	Europositief 8,90
VB	ANTI 16,33%	PRO 9,71%	/ 4,75%	ANTI 7,85%	ANTI 12,6%	PRO 10,33%	Euronegatief -16,74
FN	ANTI 10,61%	ANTI 12,13%	ANTI 9,10%	ANTI 1,52%	ANTI 7,58%	PRO 30,31	Euronegatief -10,63
LDD	ANTI 13,52%	ANTI 19,79%	ANTI 5,34%	ANTI 13,21%	PRO 7,23%	PRO 11,31%	Euronegatief -33,32
PP	PRO 20,69%	PRO 13,80%	/ 0,00%	/ 0,00%	PRO 3,45%	PRO 10,35%	Europositief 48,29
PVDA	ANTI 16,58%	ANTI 27,43%	ANTI 20,00%	/ 2,29%	ANTI 4,00%	ANTI 9,71%	Euronegatief -77,72

Figuur 26: Eigen typologie, 2009-2010

¹⁵⁹ Als het verschil positief is: Europositief, als het verschil negatief is: Euronegatief.

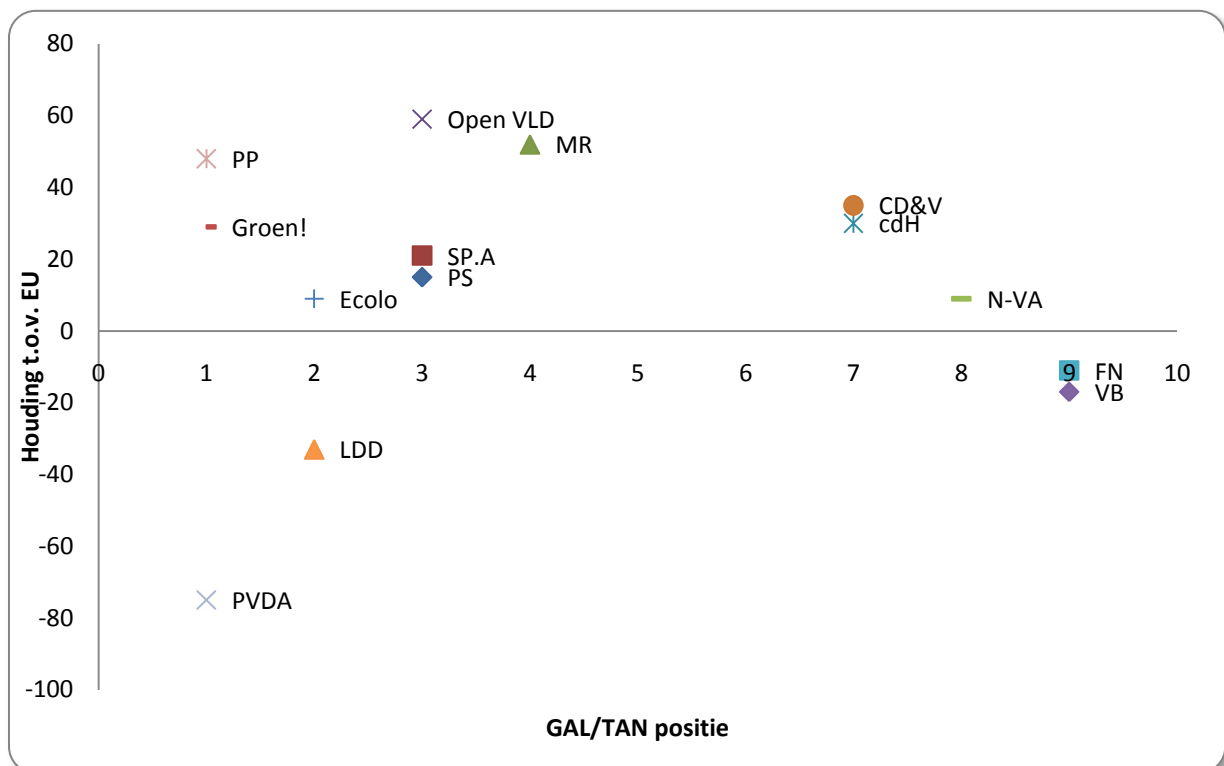

5. Toetsing van de hypothesen aan de data

Hypothese 1: De centrumpartijen zijn voor verdere Europese integratie, de partijen aan de rand van het politieke speelveld zijn veel Eurosceptischer.

Uit de verschillende schematische voorstellingen van de Europese houding van de Belgische politieke partijen komt een zeer incoherent beeld naar voren. Waar in het Mudde en Kopecky schema zowel het VB, FN als de PS en PVDA als Eurosceptisch gelden is het beeld uit het Flood en Usherwood schema anders. Hierin worden bijvoorbeeld FN, PS en PVDA als reformistisch bestempeld, terwijl het VB als revisionistisch geldt.

Het eigen model geeft wel een duidelijker beeld om deze eerste veronderstelling te kunnen beantwoorden. Zo kunnen we volgend schema maken met de voorhanden zijnde data, waarbij de verticale as de houding ten opzichte van de EU bepaalt en de horizontale de positie die de partij inneemt op de GAL/TAN lijn.¹⁶¹

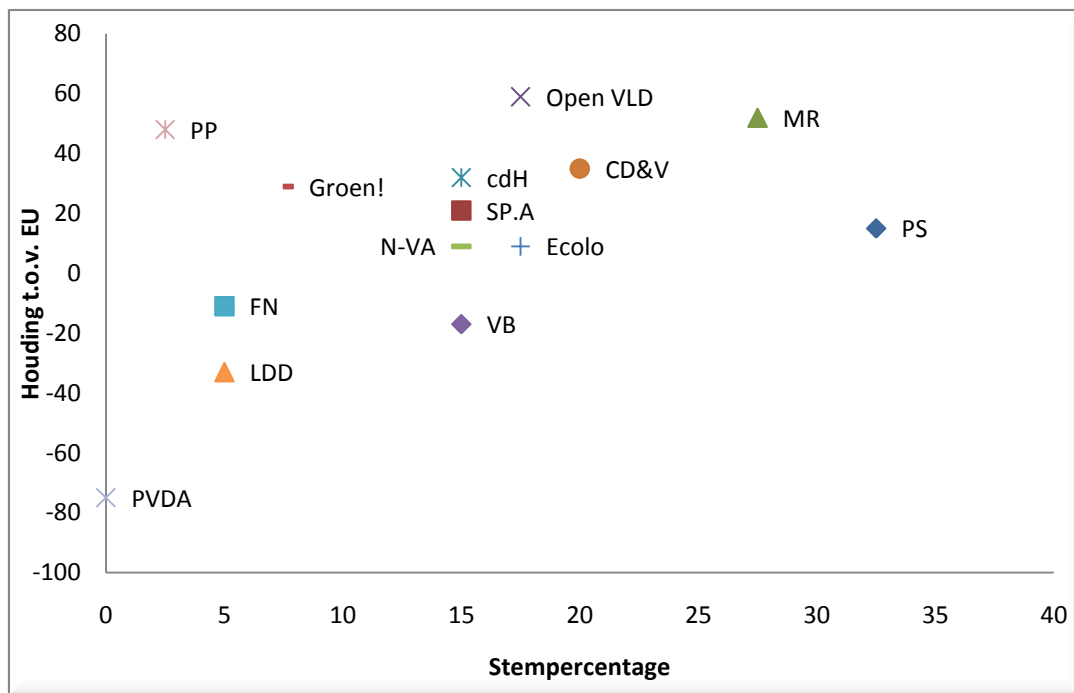

Figuur 28: Positie Belgische partijen naar GAL/TAN en Europese houding

¹⁶¹ Data op de verticale as: naar eigen schema waarbij positief cijfer een Europositieve houding voorstelt en een negatief cijfer een Euronegatieve houding. Data op de horizontale as: geëxtrapoleerd uit 'Chapel Hill Survey 2006' (Hooghe, Marks, e.a.) waarbij 0 staat voor extreemlinks en 10 voor extreemrechts. FN, PVDA, LDD: eigen inschatting.

De bovenstaande figuur geeft ons een helder beeld van enerzijds de Europese houding per partij en anderzijds de mate waarin een bepaalde politieke beweging zich verhoudt tot de GAL/TAN lijn. Hieruit blijkt duidelijk dat de centrumpartijen inderdaad een unanieme Europositieve houding aannemen. Wel blijken de partijen aan de rand van het politieke speelveld een duale houding ten opzichte van het Europees beleid te hanteren. Aan beide uiteinden van de verticale as zien we inderdaad Eurosceptische partijen, echter niet in de mate die we verwacht hadden. Zo is de PP uitgesproken Europositief en zijn het VB en FN Euronegatief, maar niet sterk uitgesproken. Enkel PVDA en in mindere mate LDD lijken aan de verwachting te voldoen en zich Euronegatief uit te laten. Waar we verwacht hadden een duidelijke omgekeerde U vorm te zien blijkt deze zich maar voor een deel te manifesteren in de Belgische politiek.

Als we de Europese houding combineren met het electorale gewicht bij elke onderzochte Belgische partij verkrijgen we volgende tabel:

Figuur 29: Verhouding tussen electoraal gewicht en Europese houding¹⁶²

Ook hier zien we dat de grote centrumpartijen een Europositieve visie hebben. Het merendeel van de kleine partijen neemt dan wel een Euronegatieve houding aan, maar deze moet gerelativeerd worden. Zo zijn de PP en Groen! zeer Europositief onder de kleine partijen en

¹⁶² Stempercentage berekend op gemiddelde van de Europese verkiezing van 2009 en de federale verkiezing van 2010. Europese houding correleert met deze van figuur 26.

ook FN en LDD profileren zich niet sterk Euronegatief. Het lijkt erop dat in de Belgische context van 2009 en 2010 de kleine politieke bewegingen uit strategische overwegingen eerder kiezen voor een mild Europositieve houding dan voor een Euronegatieve. Deze grafische voorstelling van Europese houding en stemgewicht komt voor een groot deel overeen met het beeld dat Leonard Ray hiervan schetste, alleen de veelheid aan kleine Europositieve partijen die hij in 1999 zag, zijn in België niet echt aanwezig.¹⁶³

We moeten dus besluiten dat, hoewel de hypothese wel opgaat voor de centrumpartijen, er in de Belgische context meer speelt dan ideologie in verband met de partijgebonden Europese houding. De Belgische centrumpartijen lijken de uitgangspunten van Hooghe, Marks en Wilson en ook Ray te volgen door een Europositieve houding aan te nemen. Hier speelt ideologie dus waarschijnlijk een grote rol. Echter de randpartijen hebben in België vaak niet de Europese houding die hun ideologische achtergrond zou voorspellen, hier zullen politiek-strategische overwegingen dus waarschijnlijk een grotere invloed hebben.

Hypothese 2: Aan beide zijden van de taalgrens hebben de onderzochte zusterpartijen eenzelfde visie op de Europese integratie en de Europese Unie.

Deze veronderstelling lijkt te kloppen. Zowel CD&V – cdH, Open VLD – MR, SP.A – PS als Groen! – Ecolo hebben op Europese beleidsdomeinen een gelijklopende mening. Dit zien we vooral terug in de typologie van Mudde en Kopecky, waarin enkel SP.A en PS niet dezelfde catalogisering krijgen. Dit verschil tussen SP.A en PS is echter te verklaren door de subjectieve inbreng dat elk onderzoek heeft. In het schema voorgesteld door Flood en Usherwood zien we ook een grote convergentie; zowel de liberalen, sociaaldemocraten als de groenen worden op eenzelfde manier gecatalogiseerd. Wel zit er een groot verschil in de manier waarop de twee christendemocratische partijen worden getypeerd. Waar cdH als een maximalistische partij kan bekeken worden moet CD&V eerder als gradualistisch worden gezien inzake Europese houding.

In het eigen model zien we ook dat de spread tussen elke ideologisch verwante partij nooit groot is. Enkel bij de Belgische groenen zien we een significant verschil in Europese houding, hierbij lijkt Ecolo zich eerder te verbinden aan de Franstalige PS inzake Europese houding dan aan haar Vlaamse tegenhanger.

---

¹⁶³ Ray, *Mainstream Euroscepticism: Trend or Oxymoron?*, p. 16.

Uit deze synthese blijkt dat ideologie een grote rol speelt in de manier waarop de Belgische zusterpartijen de Europese Unie beoordelen en hier in hun partijprogramma's standpunten over innemen. Echter het feit dat enerzijds in het Flood en Usherwood schema de christendemocratische partijen fundamenteel anders beoordeeld worden en dat hetzelfde opgaat voor de groenen in verband met de derde typologie doet vermoeden dat ook strategie een rol speelt.

Hypothese 3: De christendemocratische partijen gebruiken in hun pro-Europees discours vooral motieven gestoeld op politiek-culturele thema's. Sociaaldemocraten en liberalen gebruiken in hun Europees discours eerder argumenten van sociaaleconomische aard.

We hebben bij het antwoord op de vorige hypothese al duidelijk aangetoond dat zusterpartijen er grotendeels eenzelfde Europese visie op nahouden. Hier zullen we dieper ingaan op de manier waarop ze hun Europese houding verantwoorden.

CD&V verwijst in haar Europees programma sterk naar de politiek-culturele aspecten van de Europese integratie; zo kadert de partij haar maatschappijbeeld in het personalisme. Toegepast op de Europese Unie zien we dat dit ook de basisgedachte achter vele beleidsdomeinen is.¹⁶⁴ Het idee achter de Europese integratie gecombineerd met het christendemocratische overwicht in de verschillende politieke instituten zorgt ervoor dat de Belgische christendemocraten politiek-cultureel sterk verwant zijn met de Europese Unie en deze ook steunen. Zo zien we bijvoorbeeld dat bij CD&V 4,55% van de Europese codes in het Europees programma het thema Europese cultuur hebben.

Ook cdH heeft in haar Europees programma aandacht voor de politiek-culturele aspecten van de Europese integratie. Desalniettemin kadert deze christendemocratische partij haar Europese houding eerder op sociaaleconomische motieven dan op politiek-culturele. Dit zien we ook terugkomen in de gevonden Europese codes. Zo besteedt cdH met 43,75% substantieel meer aandacht aan sociaaleconomische thema's dan CD&V, die maar 15,16% van haar Europese codes hieraan besteedt.

---

¹⁶⁴ CD&V, *Sterk in moeilijke tijden, verkiezingsprogramma CD&V 2009 Europa*, p. 2.

Het percentage sociaaleconomische codes is bij cdH zelfs vergelijkbaar met dat van de Belgische liberalen en sociaaldemocraten. De liberale partijen hebben met respectievelijk 31,24% voor Open VLD en 37,28% voor MR zelfs een lager aantal sociaaleconomische verwijzingen in de Europese context. SP.A en PS spenderen 50,01% en 46,26% van hun Europese aandacht aan dit thema.

Dit betekent dat cdH inzake sociaaleconomische thema's aansluit bij de liberale en socialistische partijen in België en niet bij haar christendemocratische zusterpartij. Waar CD&V haar pro-Europese houding stoelt op politiek-culturele argumenten doet cdH dit, in navolging van de andere Belgische centrumpartijen op sociaaleconomische motieven.

Het lijkt er daarom op dat ideologie ook hier een grote rol speelt bij het bepalen van de partijgebonden Europese houding. Liberalen en socialisten baseren zich duidelijk op sociaaleconomische thema's en de Vlaamse christendemocraten op politiek-culturele overwegingen. Enkel cdH blijkt een meer strategische houding aan te nemen inzake haar Europese visie daar ze zich tussen liberalen en socialisten positioneert inzake aandacht voor sociaaleconomische thema's. Deze houding valt wellicht strategisch te verklaren door de nationale politieke context waarin cdH opereert.

Hypothese 4: Rechtse partijen gebruiken in hun Europees discours vooral nationalistische en culturele argumenten, terwijl linkse partijen sociaaleconomische motieven gebruiken.

Deze hypothese gaat uit van de ideologische predispositie van de partijen aan de linker- en rechterzijde van het politieke spectrum. Uit het antwoord op de eerste veronderstelling is al gebleken dat deze partijen zich eerder strategisch dan ideologisch opstellen in hun houding ten opzichte van de EU, maar de vraag kan gesteld worden of dit ook geldt voor hun argumentatie in de uitgegeven partijprogramma's. In de onderstaande tabel wordt het kwantitatief voorkomen van enerzijds sociaaleconomische codes en anderzijds de codes in verband met Europese cultuur voor de te onderzoeken partijen aan linker- en rechterzijde weergegeven.

Partij	Sociaaleconomische thema's	Europese cultuur thema
PVDA	46,29%	0,00%
Ecolo	16,40%	1,44%
Groen!	29,20%	0,83%
VB	10,12%	5,99%
FN	15,16%	16,67%
PP	10,35%	3,45%

Figuur 30: Europese codes van linkse en rechtse partijen

Uit deze tabel komt duidelijk het verschil in aandachtsverdeling tussen partijen aan de linkerzijde en de rechterzijde naar voren. Linkse politieke bewegingen hebben duidelijk veel meer aandacht voor sociaaleconomische thema's dan hun rechtse tegenhangers. Ecolo lijkt hier wel niet in mee te gaan, maar het verschil tussen het percentage aan sociaaleconomische codes en Europese cultuurcodes is, net als bij de twee andere linkse partijen, veel groter dan bij de rechtse partijen. De politieke bewegingen aan de rechterzijde spenderen dan weer veel meer aandacht aan het thema van de Europese cultuur dan deze aan de linkerzijde. Ook is het verschil tussen de aandacht voor sociaaleconomische thema's en het nationaalculturele thema veel kleiner bij deze rechtse partijen.

Waar de politieke bewegingen die zich aan de rand van het politieke spectrum bevinden zich dus inzake Europese houding eerder laten leiden door strategische overwegingen, lijken ze dit zeker niet te doen in hun beargumentering van deze houding. Hierin zien we duidelijk dat ze hun positie ten opzichte van de Europese Unie en de Europese integratie baseren op hun ideologische achtergrond en niet op strategische overwegingen.

Hypothese 5: Regionalistische partijen staan positiever tegenover Europese integratie dan andere politieke bewegingen.

Sterke regionale sentimenten kunnen in de Europese context een tweesnijdend zwaard zijn. Enerzijds kunnen deze gevoelens een sterke Europese reflex verhinderen door de preoccupatie met het regionale karakter, anderzijds kan net het afzetten tegen de nationale consensus een regionale partij een sterk Eurofile koers doen varen.¹⁶⁵ Hieronder zal echter niet gekeken worden naar de aard van de Europese houding van regionalistische partijen maar wel naar het kwantitatief voorkomen van deze aandacht.

¹⁶⁵ Leconte, *Understanding Euroscepticism*, p. 97.

Als we de Belgische regionalistische partijen onderzoeken op hun aandacht voor Europa zien we dat er in de programma's van N-VA, Vlaams Belang en Front National gemiddeld meer Europese codes voorkomen dan in deze van de andere Belgische politieke bewegingen. Voor de Europese programma's zitten het VB en FN wel ver onder het Belgische gemiddelde, N-VA scoort hier dan weer wel ver boven. De Belgische regionalistische partijen hebben in hun regionale en federale programma's dus duidelijk meer aandacht voor Europa dan andere Belgische partijen. Gecombineerd met het betrekkelijk lager gemiddeld voorkomen van Europese codes in de Europese programma's van deze partijen doet dit vermoeden dat ze het Europese thema wel degelijk meer uitspelen in de regionale en nationale verkiezingen. Dit wordt ook bevestigd door de aandachtsverdeling van Europese codes in de verschillende partijprogramma's. Deze bevatten gemiddeld meer aandacht voor het thema van de nationale/regionale context tegenover de EU dan andere Belgische politieke bewegingen.

Naam	c/p Europees programma	c/p totaal	Nationale/regionale context en EU
N-VA	11,22	3,04	18,53%
VB	7,69	3,34	16,12%
FN	8,50	1,83	21,21%
Gewogen nationaal gemiddelde	9,41	1,27	15,56%

Figuur 31: Voorkomen Europese codes bij regionalistische partijen

De houding die door de regionalistische partijen wordt aangenomen ten opzichte van Europa lijkt dus eerder strategisch van aard dan ideologisch. Dit doordat ze hun Europese codes gemiddeld meer laten voorkomen in regionale en nationale verkiezingsmanifesten dan andere Belgische partijen en ook de nationale/regionale context tegenover de EU gemiddeld meer uitspelen in hun programma. Zo spelen ze het Europese thema uit in de Belgische context.

N-VA stelt dit in haar federaal programma op de volgende wijze:

‘Wij geloven dat Vlaanderen moet evolueren tot lidstaat van Europa. Het Belgisch tussenniveau zien we op termijn verdampen. België biedt immers niet de schaalvoordelen die Europa ons wel kan bieden (...). Wat Vlaanderen niet op zichzelf kan oplossen, kan België ook niet. De Europese integratie maakt dit proces dus mogelijk.’¹⁶⁶

¹⁶⁶ N-VA, *Nu durven veranderen; een sterk economisch perspectief voor Vlaanderen en Wallonië*, p. 5.

6. Conclusie

Als we kijken naar de twee vooropgestelde variabelen inzake de Europese houding van politieke partijen, ideologie en strategie, lijken deze in de Belgische context vaak sterk door elkaar te lopen en blijken beiden, zij het niet op dezelfde manier, een rol te spelen.

Bij de Belgische centrumpartijen lijkt ideologie een grotere rol te spelen dan politiek-strategische overwegingen. Zo valt de veranderende Europese houding van de Parti Socialiste bijvoorbeeld niet te verklaren in termen van strategische overwegingen, daar ze enerzijds de laatste tien jaar steeds meestreed voor de eerste plaats onder de Franstalige partijen en anderzijds de publieke opinie in België onveranderd Europositief bleef. Zij past dus duidelijk niet in het ‘political entrepreneurs’-idee van Catherine de Vries inzake strategisch Euroscepticisme.¹⁶⁷ Het lijkt erop dat de Belgische sociaaldemocraten beginnen in te zien dat hun ideeën in verband met sociaal beleid fundamenteel verschillen van het Europese beleid. En waar deze partijen in het verleden getracht hebben deze politiek vanuit de Europese structuren bij te sturen zijn ze recent eerder opgeschoven naar een meer Eurosceptische positie. Dit in navolging van de extreemlinkse partijen zoals PVDA. Hiermee lijkt Fritz Scharpf¹⁶⁸ gelijk te krijgen in zijn stelling dat er in het Europese systeem een tendens tot verdieping zit die de marktcorrigerende functie van de EU uitholt. De Europese sociaaleconomische ideologie lijkt dus te botsen met deze van de sociaaldemocraten.

Verder wordt de dominantie van ideologie in de Europese houding van de Belgische centrumpartijen ook bevestigd door de verschillende posities ten opzichte van de EU die de liberalen en christendemocraten enerzijds en sociaaldemocraten anderzijds innemen. In de Belgische context is het duidelijk dat deze laatste partijen zich veel kritischer opstellen ten opzichte van de EU dan de twee andere politieke families. Dit was ook zo voorspeld door Hooghe, Marks en Wilson enerzijds en Ben Crum anderzijds. Deze laatste typeerde de sociaaldemocraten als ideologisch ‘voorstander’ van de Europese integratie, dit terwijl de liberalen en christendemocraten als ‘sterk voorstander’ werden gezien.¹⁶⁹ De Belgische centrumpartijen volgen in hun Europese houding dus hun ideologische predispositie en de tendensen zoals ze zich ook voordoen in ideologisch gerelateerde politieke partijen over heel Europa.

---

¹⁶⁷ Catherine de Vries, *European Integration and National Elections*, p. 82.

¹⁶⁸ Fritz Scharpf, *Governing in Europe: Effective and democratic?*, Oxford University Press, Oxford, 1999.

¹⁶⁹ Crum, *Confusing Cues: Competition and Collusion of Party Strategies in Referendums on the EU Constitution*, p. 5.

De Belgische politieke bewegingen aan de randen van het politieke speelveld lijken dan weer net wel het Europese thema strategisch te gebruiken. Zo staan de rechts-populistische partijen over het algemeen redelijk positief ten opzichte van de Europese integratie. Dit terwijl er verwacht werd dat ze hiertegen sterk zouden ageren vanuit ideologisch oogpunt. Ook blijkt dat de regionalistische Belgische partijen het Europese thema zeer strategisch gebruiken en inpassen in hun regionalistische ideologie. Het belang van deze strategische overwegingen zien we bijvoorbeeld terug in de tegenstelling tussen N-VA en het VB. Hoewel deze partijen duidelijk nationalistisch van aard zijn, en zich dus op de TAN-lijn bevinden, hebben ze op Europees vlak verschillende meningen. Dit terwijl ze volgens de studies van Hooghe, Marks en Wilson ideologisch voorbestemd zijn om eenzelfde kijk op de EU te hebben. Hun visie hierop is dus waarschijnlijk eerder strategisch gedetermineerd. Dit strategisch gebruik van het Europese thema zorgt echter net voor een eerder Europositieve positie onder de niet-centrumpartijen, dit in tegenstelling tot de theorie van Catherine de Vries. Ook blijkt dat deze partijen de beargumentering van hun Europese positie wel sterk inpassen in hun ideologisch denkkader. Er blijkt dus een sterke interactie tussen ideologie en strategie te zijn bij deze partijen.

Het samenspel tussen ideologie en strategie in de Europese houding van de Belgische politieke bewegingen lijkt dus sterk bepaald door de plaats die deze partijen innemen in het nationale politieke systeem. Daarnaast is de Europositieve houding van de Belgische bevolking ook van grote invloed op de politieke partijen. Deze Europositieve houding zorgt ervoor dat de politieke partijen aan de rand van het systeem net een relatief Europositieve koers dienen te varen om hun positie te handhaven. Partijen die electoraal niet relevant zijn, zoals PVDA, kunnen deze strategische overwegingen opzijzetten en hun ideologische predispositie tot Euroscepticisme wel uitspelen. De ideeën van zowel Hooghe, Marks en Wilson als deze van Catherine de Vries inzake de invloed van ideologie en strategie op de Europese houding lijken dus in de Belgische context elk maar ten dele op te gaan.

Samengevat blijken de Belgische centropartijen in hun Europese houding zich door hun ideologische predispositie te laten leiden, dit terwijl de partijen aan de uiteinden van het politieke speelveld net electoraatstrategische overwegingen laten doorwegen in hun positionering ten opzichte van de Europese Unie. Ideologie blijkt wel van doorslaggevende invloed te zijn in de argumentatie van alle Belgische politieke bewegingen.

7. Bibliografie

Primaire bronnen:

- cdH:
  - ‘Un pacte pour sortir les belges du crise. Élections fédérales 2010 : programme, p. 334.’
  - ‘Programme pour les élections européennes du 7 juin 2009. Un autre monde, une autre Europe ! L’Europe face à la crise, p. 42.’
  - ‘Programme définitif; Bruxelles, p. 326.’
  - ‘Programme définitif; Wallonie, p. 351.’

- CD&V:
  - ‘Sterk in moeilijke tijden, verkiezingsprogramma voor de Vlaamse verkiezingen van 7 juni 2009, p. 119.’
  - ‘Sterk in moeilijke tijden, verkiezingsprogramma CD&V 2009 Europa. Europa op maat van de globalisering, CD&V visie op Europa, p. 14.’
  - ‘Verkiezingsprogramma Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 7 juni 2009, p. 62.’
  - ‘De dialoog, Onze welvaart, Solidariteit, Beschaafde politiek, nooit opgeven. Verkiezingsprogramma CD&V 2010, p. 66.’

- Ecolo:
  - ‘Livre I-VI: Programme élections 2009, p. 477.’
  - ‘Plateforme Programmatique Écolo, élections fédérale de 13 juin 2010, p. 228.’

- FN:
  - ‘Le programme du Front National, 2009-2010, p. 36.’

- Groen!:
  - ‘Groene wegen voor een beter Europa. Programma Groen! voor de Europese verkiezingen 2009, p. 52 (versie 9).’

- ‘De toekomst wil vooruit! Programma Groen! voor de Brusselse verkiezingen 2009, p. 52 (versie 4).’
  - ‘De toekomst wil vooruit! Programma Groen! voor de Vlaamse verkiezingen 2009, p. 254 (versie 7).’
  - ‘Programma federale verkiezingen 2010. Positieve energie, p. 77.’
- LDD:
- ‘Europees programma LDD. LDD, de Eurorealisten, p. 32.’
  - ‘LDD programma Vlaamse verkiezingen, p. 47.’
  - ‘Programmaday 21 maart 2009, Brussels Hoofdstedelijk Gewest, p. 14.’
  - ‘Gezond Verstand van A tot Z, p. 48.’
- MR:
- ‘Elections législative du 13 juin 2010: programme du MR. La garantie du respect, p. 339.’
  - ‘Le programme complet du Mouvement Réformateur: élections 2009. Pour Bruxelles Capitale, p. 104.’
  - ‘Le programme complet du Mouvement Réformateur: élections 2009. Pour La Communauté Française, p. 75.’
  - ‘Le programme complet du Mouvement Réformateur: élections 2009. Pour La Région Wallonne, p. 135.’
  - ‘Le programme complet du Mouvement Réformateur: élections 2009. Pour L’Europe, p. 32.’
- N-VA:
- ‘Afrít Vlaanderen, uitrit crisis. Verkiezingsprogramma 7 juni 2009: Europa, Vlaanderen, Brussel, p. 105.’
  - ‘Nu durven veranderen; een sterk economisch perspectief voor Vlaanderen en Wallonië. Verkiezingsprogramma 13 juni 2010, p. 70.’
- Open VLD:
- ‘Er zit meer in Vlaanderen. Programma Vlaamse verkiezingen 7 juni 2009, p. 81.’

- ‘Brussel, Vrije Stad, Open Stad. Programma Open VLD Brussels Hoofdstedelijk Gewest 7 juni 2009, p. 51.’
  - ‘Een nieuwe start. Ambitie 2020; welvaart creëren, welvaart verdelen. Verkiezingsprogramma Open VLD, Federale verkiezingen 13 juni 2010, p. 61.’
  - ‘Top 15 van de Europese Liberalen voor de verkiezingen van het Europees parlement. Manifest van de ELDR. Aangenomen tijdens het congres in Stockholm van 31 oktober 2008, p. 4.’
- PP:
- ‘Manifeste du Parti Populaire, p. 21.’
- PS :
- ‘Un pays stable, des emplois durables. Programme élections fédérales 2010, p. 159.’
  - ‘Une économie plus juste, une Europe plus humaine ! Programme Union Européenne 2009, p. 56.’
  - ‘Nos valeurs ne sont pas cotées en bourse, nos action profitent à tous. Programme Région Wallonne 2009, p. 139.’
  - ‘Nos valeurs ne sont pas cotées en bourse, nos action profitent à tous. Programme Communauté Française 2009, p. 133.’
  - ‘Programme des socialistes Bruxellois pour les élections régionales du 7 juin 2009, p. 124.’
- PVDA:
- ‘Verkiezingen 2010. Het programma in 35 punten, p. 54.’
  - ‘De 20 programmapunten van de PVDA voor de Europese verkiezingen, p. 10.’
  - ‘De 20 programmapunten van de PVDA voor de regionale verkiezingen, p. 29.’
- SP.A:
- ‘Een eerlijke koers voor Europa, p. 24.’

- ‘Een zekere en eerlijke toekomst voor Vlaanderen. Programma SP.A voor de Vlaamse verkiezingen van 9 juni 2009, p. 162.’
- ‘We moeten weer vooruit. Verkiezingsprogramma 2010, p. 44.’
- VB:
  - ‘Europees verkiezingsprogramma VB 2009-2014, p. 46.’
  - ‘Programma Vlaamse verkiezingen 2009, p. 48.’
  - ‘Vlamingen eerst. Verkiezingsprogramma 2010, p. 145.’

Secundaire bronnen:

- ABTS, Koen, HEERWEGH, Dirk en SWYNGEDOUW, Marc, ‘Euroscepticisme in België: economische belangen, culturele identiteit en politiek wantrouwen’, *Res Publica*, 4, 2008, p. 357-381.
- BEYERS, Jan en BURSENS, Peter, *Europa is geen buitenland. Over de relatie tussen het federale België en de Europese Unie*, Acco, Leuven, 2006.
- BINNEMA, H.A., ‘How Europe hits Parties... or not? Europeanization of Party Programmes in the Netherlands and the United Kingdom’, *Working Papers Political Science- Vrije Universiteit Amsterdam*, 2003, p. 3-21.
- BÖRZEL, T. en RISSE, T., ‘When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change’, *European Integration online Papers*, 2000, p. 15-23.
- BÖRZEL, Tanya (red.), *The Disparity of European Integration: Revisiting Neofunctionalism in Honour of Ernst B. Haas*, Abingdon, Routledge, 2006.
- BURSENS, Peter en BAETENS, Marleen (red.), *Leeronderzoek: De Europeanisering van Partijen*, Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen Universiteit van Antwerpen, 2006-2007.
- BURSENS, Peter, HELSEN, Sarah en VAN REYBROECK, Elisabeth, ‘De geringe Europeanisering van de Vlaamse politieke elites’, *OIKOS*, 24: 1, 2003, p. 1-13.
- BURSENS, Peter en MUDDE, Cas, ‘Eurosceptis in België’, in: Hans Vollaard en Bartho Boer, *Eurosceptis in Nederland*, Lemma, Utrecht, 2005, p. 71-88.
- CARRUBBA, Clifford, ‘The Electoral Connection in European Union Politics’, *Journal of Politics*, 63: 1, 2001, p. 141-158.

- CRUM, Ben, *Confusing Cues: Competition and Collusion of Party Strategies in Referendums on the EU Constitution*, Paper Prepared for the Conference ‘Euroskepticism – Causes and Consequences’, Amsterdam, 1-2 juli 2005.
- DARDANELLI, Paolo, *Europeanisation and Federalisation in Belgium. A Comparative Study of the Flemish Parties*, Paper presented at the Political Studies Association 61st Annual Conference, London, 19-21 april 2011.
- DEWLIT, Pascal, HELLINGS, Benoit, KULAHCI, Erol, PILET, Jean-Benoit en VAN HAUTE, Emilie, *The Europeanisation of party ideology: the case of the Belgian French-speaking parties*, Centre d'étude de la vie politique (CEVIPOL), ULB.
- DESCHOUWER, Kris en VAN ASSCHE, Martine, *It goes (almost) without saying: Europe in the Belgian Parties*, European Union Studies Association, Austin, 2005.
- DESCHOUWER, Kris (red.), *De stemmen van het volk: een analyse van het kiesgedrag in Vlaanderen en Wallonië op 7 juni 2009*, Brussel, VUBPress, 2010.
- DESCHOUWER, Kris en VAN ASSCHE, Martine, *Why is there no Euroscepticism in Belgium?*, Paper prepared for presentation at the ECPR Joint Sessions of Workshops. Workshop on ‘Opposing Europe: Euroscepticism and political parties’, Torino, 22-27 maart 2002.
- DE VRIES, Catherine, *European Integration and National Elections: The Impact of EU Issue Voting on National Electoral Politics*, Academisch Proefschrift ter verkrijging van de graad van Doctor, Vrije Universiteit Amsterdam, 2007.
- DE VRIES, Catherine, ‘EU Issue Voting: Asset or Liability? How European Integration Affects Parties’ Electoral Fortunes’, *European Union Politics*, 11: 1, 2010, p. 89-117.
- DE VRIES, Catherine, ‘Sleeping Giant: Fact or Fairytale? How European Integration Affects National Elections’, *European Union Politics*, 8: 3, 2007, p. 363–385.
- DEWACHTER, Wilfried, ‘De Europese eenmaking in de Vlaamse publieke opinie: onbekendheid, onverschilligheid, gelatenheid of machteloosheid?’, *Res Publica*, 45: 2-3, p. 481-505.
- DOWN, Ian en WILSON, Carole, ‘From Permissive Consensus to Constraining Dissensus: A Polarizing Union?’, *Acta Politica*, 43: 1, 2008, p. 26-49.
- DOWN, Ian en WILSON, Carole, *Opinion Polarization and Inter-Party Competition on Europe*, American Political Science Association 2009 Annual Meeting, 3-6 september 2009.

- EMERSON, Michael en NOUTCHEVA, Gergana, *Europeanisation as a Gravity Model of Democratisation*, “Promoting Democracy and the Rule of Law: EU and US Strategies and Instruments”, conference of the Center for Democracy, Development and the Rule of Law, Stanford University, 4-5 oktober 2004.
- FEATHERSTONE, Kevin en RADAELLI, Claudio (red.), *The Politics of Europeanisation*, Oxford, Oxford University Press, 2003.
- FLOOD, Christopher en USHERWOOD, Simon, *Positions, Dispositions, Transitions: A Model of Group Alignment on EU Integration*, Paper presented at the 55th Annual Conference of the Political Studies Association, University of Leeds, 5-7 april 2005.
- FLOOD, Christopher en USHERWOOD, Simon, *Ideological Factors in Party Alignments on the EU: A Comparison of Three Cases*, Paper presented at EUSA Tenth Biennial International Conference, Montreal, 17-19 mei 2007.
- FRAUSSEN, Bert en DEJAEGHERE, Yves, *All quiet at the home front? The Domestic Impact of the Belgian Presidency*, Paper to be presented at the Biennial Conference of the European Union Studies Association, Boston, 3-5 maart 2011.
- GABEL Matthew, ‘European Integration, Voters and National Politics’, *West-European Politics*, 2000, p. 52-72.
- GABEL, Matthew en HIX, Simon, ‘Defining the EU Political Space: An Empirical Study of the European Elections Manifestos, 1979-1999.’, *Comparative Political Studies*, 35, 2002, p. 934-964.
- GOETZ, Klaus en HIX, Simon, *Europeanized politics? European integration and national political systems*, London, Frank Cass Publishers, 2000.
- HAAS, Ernst, *The uniting of Europe: Political, Social and Economical Forces, 1950-1957*, London, Stevens & Sons Limited, 1958.
- HANSEN, Helle Schroder, *Euroscepticism; A multidimensional understanding of the concept and a comparative analysis of public skepticism in Britain and Denmark*, Masterscriptie Aalborg University, 2007-2008.
- HARMSEN, Robert, *Reframing a national narrative of European integration: the shifting contours of the Dutch debate*, Paper Prepared for Presentation at the Tenth Biennial International Conference of the European Union Studies Association, Montréal, Canada, 17-19 mei 2007.
- HARMSEN, Robert en SPIERING, Menno (red.), *Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration*, Amsterdam (NY), Rodopi, 2004.

- HELBLING Marc, HOEGLINGER Dominic en WÜEST Bruno, 'How political parties frame European integration', *European Journal of Political Research*, 49, 2010, p. 496-521.
- HERITIER, Adrienne (red.), *Differential Europa: The European Union Impact on National Policy Making*, Lanham, Rowman & Littlefield publishers, 2001.
- HOOGHE, Liesbet, MARKS, Gary en WILSON, Carole, 'Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration?', *Comparative Political Studies*, 35: 8, 2002, p. 965-989.
- HOOGHE, Liesbet en MARKS, Gary, 'Sources of Euroscepticism', *Acta Politica*, 42, 2007, p. 119–127.
- HOOGHE, Liesbet (red.), 'Reliability and Validity of Measuring Party Positions: The Chapel Hill Expert Surveys of 2002 and 2006', *European Journal of Political Research*, 4, 2010, p. 684-703.
- KALKHOVEN, Lieuwe, *De Eurosceptische Unie: Een kwantitatief onderzoek naar het aandeel van media en politiek in het veroorzaken van Euroscepticisme via nieuwsframes*, Masterscriptie Universiteit van Antwerpen, 2008.
- KALLESTRUP, Morten, *Europeanisation as Discourse, Domestic Policy Legitimation through the Articulation of a "Need for Adaptation"*, Paper prepared for presentation at the first YEN research meeting, Siena, Italy, 2-3 november 2001.
- KJELLEVOLD, Anders, *Why has the issue of EU-membership such low salience in Norwegian party politics?*, Masterscriptie Universiteit Twente – WWU Münster, 2008-2009.
- KNILL, Christoph en LEHMKUHL, Dirk, 'How Europe Matters: Different Mechanisms of Europeanization', *European Integration online Papers*, 3: 7, 1999.
- KOPECKY, Petr en MUDDE, Cas, 'The two sides of euroscepticism: party positions on European integration in East Central Europe', *European Union Politics*, 2002, p. 297-326.
- LADRECH, Robert, 'Europeanisation and Political Parties: Towards a Framework for Analysis', *Queen's Papers on Europeanisation*, 2, 2001.
- LADRECH, Robert, 'National Political Parties and European Governance: The Consequences of 'Missing in Action'', *West European Politics*, 30: 5, 2007, p. 945 – 960.
- LADRECH, Robert, 'Europeanization and political parties', *Living Reviews in European Governance*, 4: 1, 2009.

- LECONTE, Cécile, *Understanding Euroscepticism*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2010.
- MAIR, Peter, 'The Limited Impact of Europe on National Party Systems', *West-European Politics*, 2000, p. 27-51.
- MARSH, Michael, 'Testing the Second-Order Election Model after Four European Elections', *British Journal of Political Science*, 82, 1998, p. 591-607.
- MCGOWAN, Lee, 'Theorising European Integration: revisiting neofunctionalism and testing its suitability for explaining the development of EC competition policy?', *European Integration online Papers*, 25 mei 2007.
- MEYER, Sarah en ROSENBERGER, Sieglinde, 'Europäisierung durch nationale Wahlen? Europa im österreichischen Nationalratswahlkampf 2006.', *OZP*, 2008, p. 297-314.
- MUDDE, Cas en KOPECKY, Petr, 'Eurosceptis : een conceptualisatie', in: Hans Vollaard en Bartho Boer, *Eurosceptis in Nederland*, Lemma, Utrecht, 2005, p. 15-21.
- POGUNTKE, Thomas, AYLOT, Nicholas, LADRECH, Robert en LUTHER, Kurt, *The Europeanisation of National Political Parties: A Framework for Analysis*, Paper presented at the 2nd General Conference of the ECPR, University of Marburg, Germany, 18-21 september 2003.
- RAY, Leonard, *Mainstream Euroscepticism: Trend or Oxymoron?*, Paper prepared for presentation at the "Comparative Euroscepticism Workshop" Maxwell EU Center, Maxwell School of Syracuse University, VS, 21-22 mei 2004.
- ROSAMOND, Ben, *Theories of European Integration*, Palgrave Macmillan, New York, 2000.
- SITTER, Nick, 'Opposing Europe: Euro-Scepticism, Opposition and Party Competition', *Opposing Europe Research Network Working Paper*, 9, 2002.
- SORENSEN, Catharina, *Types of Euroscepticism*, Paper prepared for the EU-Consent project nr. 513416.
- SZCZERBIAK, Aleks en TAGGART, Paul, 'Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality', *SEI Working Paper*, 69, 2003.
- SZCZERBIAK, Aleks en TAGGART, Paul (red.), *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism*, Oxford University Press, New York, 2010.

- TAGGART, Paul en SZCZERBIAK, Aleks, 'The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States', *SEI Working Paper*, 51, 2002.
- TAGGART, Paul en SZCZERBIAK, Aleks, *Three Patterns of Party Competition Over Europe*, Paper Prepared for the Conference 'Euroskepticism – Causes and Consequences', Amsterdam, 1-2 juli 2005.
- TAGGART, Paul, *The populist politics of Euroscepticism*, Paper presented for presentation at the 5th Biennial Conference of the European Community Studies Association, Seattle, 1997, 29 mei – 1 juni.
- TAGGART, Paul, 'A touchstone of dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems', *European Journal of Political Research*, 33: 3, p. 363–388.
- TAYLOR, Paul, *The End of European Integration: Anti-Europeanism examined*, London, Routledge, 2008.
- TINDEMANS, Leo, 'European Union: Report by Mr Leo Tindemans, Prime Minister of Belgium, to the European Council', *Bulletin of the European Communities Supplement 1/76*, 29 December 1975.
- VAN ASSCHE, Martine en DESCHOUWER, Kris, 'Europeanisering en centralisatie. Een verkennend onderzoek naar de plaats van de Europese Unie in de organisatie van de Belgische politiek partijen', *Res Publica*, 45: 1, 2003, p. 121-142.
- VAN HAUTE, Emilie, *Domestiquer l'Europe : L'europanisation des manifestes électoraux des partis politiques belges, un générateur d'euroscepticisme ?*, 6ème Conférence biennale de l'Association d'Études sur la Communauté Européenne (AECE), Victoria, Canada, 19-20 mei 2006.
- VAN SOENS, Stendert, *Europadebat in België anno 2008*, Masterscriptie Universiteit Gent, 2007-2008.
- VERMEERSCH, Peter, 'Domestic Discourses on European Integration in Poland. Before and After 2004: Ideology, Nationalism, and Party Competition.', *Center for European Studies Central and Eastern Europe: Working Paper*, 66, 2008.
- VOLLAARD, Hans en BOER, Bartho, *Eurosceptis in Nederland*, Lemma, Utrecht, 2005.

8. Bijlagen

8.1. Codeerschema

Gebaseerd op Codeboek Leeronderzoek PSW 2007.¹⁷⁰

Europese Unie

1000. NATIONALE/REGIONALE CONTEXT TEGEONVER DE EUROPESE UNIE

- 1001 Nationale/regionale economie tegenover EU
- 1002 Nationale/regionale sociaaleconomische standaarden tegenover EU
- 1003 Nationaal/regionaal politiek systeem tegenover EU
- 1004 Brussel als Europese hoofdstad
- 1005 Europese cultuur/beschaving

1100. INSTELLINGEN VAN DE EUROPESE UNIE

- 1110 Europese Commissie
- 1120 Europees Parlement
- 1130 Raad van Ministers
- 1140 Europese Raad
- 1150 Europees Hof van Justitie
- 1160 Comité van de Regio's
- 1170 Economische en Sociaal Comité
- 1180 Europese Centrale Bank (ECB)
- 1190 Institutionele verhoudingen

1200. EUROPESE BELEIDSDOMEINEN (1200)

- 1210 Budget
  - 1211 Jaarlijkse begroting
  - 1212 Meerjarenbegroting
- 1220 Macro-economisch en financieel beleid
  - 1221 Euro
- 1230 Economisch beleid
  - 1231 Interne markt
  - 1232 Mededingingsbeleid
  - 1233 Extern handelsbeleid en vertegenwoordiging in de WTO

---

¹⁷⁰ Bursens en Baetens (red.), *Leeronderzoek: De Europeanisering van Partijen*, Faculteit Politiek en Sociale Wetenschappen Universiteit van Antwerpen, 2006-2007.

- 1240 Sociaal beleid
  - 1241 Lissabonproces en EU2020 agenda
- 1250 Milieubeleid
  - 1251 Energiebeleid
- 1260 Landbouwbeleid
  - 1261 Gemeenschappelijk landbouwbeleid
  - 1262 Visserijbeleid
  - 1263 Voedselveiligheid
- 1270 Regionaal beleid
- 1280 Justitie en Binnenlandse Zaken
  - 1281 Justitie en politie
  - 1282 Binnenlandse zaken
  - 1283 Asiel en migratie
- 1290 Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid
  - 1291 Buitenlands- en veiligheidsbeleid
  - 1292 Defensiebeleid
  - 1293 Ontwikkelingssamenwerking
  - 1294 Vertegenwoordiging in internationale organisaties (niet WTO!)

1300. HET EUROPESE INTEGRATIEPROCES

- 1310 Europese verdragen
- 1320 Europese Grondwet en Verdrag van Lissabon
- 1330 Uitbreiding
  - 1331 Vorige uitbreidingen
  - 1332 Toekomstige uitbreiding
- 1340 Europees voorzitterschap
  - 1341 Belgisch voorzitterschap
- 1350 Institutionele discussie
- 1360 Democratische legitimiteit EU

8.2. Europese codes per Belgische politieke partij

De Europese codes voor elke partij, alsook het procentueel voorkomen van deze codes, kunt u terugvinden op de CD-ROM die bijgevoegd is bij deze masterproef.